

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

І.В. Пиріг, В.В. Самсонова

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК,
ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ САДІВНИЦЬКИХ
ТОВАРИСТВ І ДАЧНИХ КООПЕРАТИВІВ**

Монографія

Дніпро
2017

УДК 343.98.067

П 33

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 4/1 від 22 грудня 2016 р.)*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

доктор юридичних наук, професор **Лукашевич В.Г.** – завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Класичного приватного університету;
доктор юридичних наук, професор **Степанюк Р.Л.** – завідувач кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ.

Пиріг І. В.

П 33 Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів: монограф.
/ І. В. Пиріг, В. В. Самсонова. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 152 с.

ISBN 978-617-7665-00-6

На основі аналізу сучасних положень кримінального процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності розглядаються актуальні теоретичні та прикладні проблеми методики розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Розглядається структура криміналістичної характеристики даного виду злочинів, зміст кожного з елементів, а також кореляційні зв'язки між ними; типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування та організаційно-тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів.

Для вчених-юристів, ад'юнктів та аспірантів, науково-педагогічного складу, курсантів, студентів і слухачів вищих юридичних закладів освіти; суддів, прокурорів, адвокатів, слідчих, експертів, працівників оперативних підрозділів і всіх, хто цікавиться питаннями розслідування кримінальних правопорушень.

ISBN 617-7665-00-6

УДК 343.98.067

© Пиріг І.В., 2017
© Самсонова В.В., 2017
© ДДУВС, 2017

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
ВСТУП	5
Розділ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ САДІВНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ І ДАЧНИХ КООПЕРАТИВІВ	8
1.1. Предмет злочинного посягання та обстановка вчинення крадіжок	8
1.2. Способи та сліди вчинення злочину	18
1.3. Характеристика особи злочинця та потерпілого	32
Розділ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ САДІВНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ І ДАЧНИХ КООПЕРАТИВІВ	49
2.1. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування	49
2.2. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування	64
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	75
3.1. Особливості проведення огляду	75
3.2. Особливості проведення допиту	101
3.3. Особливості проведення слідчого експерименту	123
ВИСНОВКИ	132
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	136

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПС	Автоматизована інформаційно-пошукова система;
ДНДЕКЦ	Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр;
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань;
КК	Кримінальний кодекс;
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс;
МВС	Міністерство внутрішніх справ;
НДЕКЦ	Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр;
НП	Національна поліція;
ОРД	Оперативно-розшукова діяльність;
СОГ	Слідчо-оперативна група;
УНП	Управління Національної поліції.

ВСТУП

Конституція України проголошує непорушність права приватної власності, недоторканність житла і його захист від будь-яких протиправних посягань (ст. 30, 41). Недоторканність приватної власності визнається надзвичайною соціальною цінністю в умовах оновлення нашого суспільства, формування демократичної, правової держави. Охорона приватної власності, її захист від злочинних посягань були й залишаються одними з найважливіших завдань правоохоронних органів.

Економічне становище в державі, низький рівень достатку населення впродовж останніх років, на жаль, не сприяють зменшенню рівня злочинності корисливої спрямованості. Статистичні дані свідчать про поступове збільшення кількості крадіжок, вчинених за останні роки. Так, за даними МВС та Генеральної прокуратури України, у 2008 р. вчинено 110493 крадіжки, у 2009 р. – 175582, у 2010 р. – 254755, у 2011 р. – 277598, у 2012 р. (до 20.11.2012) – 241050, у 2013 р. – 242769, у 2014 р. – 226833, у 2015 – 273629. У загальній структурі злочинності крадіжки складають від 40 % до 50 % усіх злочинів й у більшості випадків вчиняються з квартир громадян. Однак значне місце серед крадіжок також становлять посягання на майно, зосереджене на територіях садівницьких товариств і дачних кооперативів. Так, за даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. вчинено 4532 такі крадіжки, у 2014 р. – 4700, у 2015 – 4678. З них кримінальні правопорушення, в яких особам вручено повідомлення про підозру, складають 1335, 1412 та 1777 відповідно, тобто нерозкритими залишаються близько 70 % злочинів. Значна кількість даних крадіжок є латентною, оскільки громадяни не завжди сповіщають правоохоронні органи про вчинення злочинів, тим самим мимоволі сприяючи їх розповсюдженню.

Причини низької ефективності розслідування є різноплановими – як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Основними чинниками є недостатня охорона території дачних ділянок; вибір злочинцями часу вчинення злочинів, що не сприяє встановленню свідків і очевидців; несвоєчасне сповіщення органів Національної поліції про вчинений злочин, що унеможлиблює застосування методики розслідування злочинів за «гарячими» слідами; велика завантаженість слідчих підрозділів, що обумовлює віднесення розслідування даних крадіжок на «другий план». Однією з причин є також відсутність на сьогодні науково обґрунтованих

рекомендацій щодо особливостей розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів.

Проблемами методики розслідування окремих видів злочинів, в тому числі крадіжок, у різні часи займалися провідні українські науковці та вчені ближнього зарубіжжя, праці яких слугують підґрунтям даного дослідження, зокрема: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, В.К. Вельський, А.І. Вінберг, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, О. Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Є.І. Макаренко, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, В.В. Тищенко, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, О.Г. Швидкий, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, М.Г. Шурухнов, М.П. Яблоков та інші. Однак у працях зазначених науковців недостатньо приділялось уваги криміналістичній характеристиці та особливостям розслідування крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів.

У монографії сформульовано ряд наукових положень, висновків і рекомендацій, які у своїй сукупності мають певний ступінь наукової новизни, зокрема: розкрито зміст кожного з елементів криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств та дачних кооперативів, якими є: предмет злочинного посягання, способи, обстановка вчинення злочину, результат взаємодії злочинця з обстановкою на місці події у вигляді слідів злочину, особа крадія та потерпілого; запропоновано алгоритм вирішення таких типових слідчих ситуацій, що складаються на початковому та подальшому етапах розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств та дачних кооперативів, із зазначенням переліку та послідовності проведення слідчих (розшукових) дій за кожною з них. Також удосконалено організаційні основи діяльності слідчого після отримання повідомлення про вчинений злочин, що складаються з підготовки та планування невідкладних слідчих (розшукових) дій, налагодження взаємодії між окремими структурними підрозділами органів Національної поліції та іншими діями для вирішення завдань даного етапу; теоретичні положення щодо типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, які необхідно розглядати з точки зору сприятливості встановленню злочинця та правильне визначення яких дозволить слідчим органам організувати процес розслідування у вірному напрямку з обранням необхідного комплексу слідчих (розшукових) дій; теоретичні положення щодо сутності, видів та порядку проведення огляду, допиту та слідчого експерименту, що полягають у розширенні можливостей отримання доказової інформації під час їх проведення завдяки використанню сучасних

засобів та методів криміналістичної техніки та розширення кола тактичних прийомів; положення щодо тактичних особливостей проведення допиту осіб з різним процесуальним статусом та членів організованих злочинних груп при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії, засновані на взаємовідносинах між учасниками угруповання, виконуваних ними функцій та досвіді злочинної діяльності.

Автори сподіваються, що викладені в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у правотворчій діяльності для вдосконалення відомчої нормативно-правової бази, що регулює процес розслідування злочинів; правозастосовній сфері діяльності правоохоронних органів під час розслідування кримінальних проваджень щодо крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів; науково-дослідній діяльності під час проведення наукових досліджень, спрямованих на розробку і вдосконалення методик розслідування окремих видів злочинів та навчальному процесі при підготовці підручників і посібників з кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, розробці текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів, проведенні семінарів і практичних занять з цих дисциплін.

Розділ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ САДІВНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ І ДАЧНИХ КООПЕРАТИВІВ

1.1. Предмет злочинного посягання та обстановка вчинення крадіжок

Одним з основних елементів будь-якої окремої криміналістичної методики, в тому числі й методики розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, є криміналістична характеристика цього виду злочину. Вперше поняття криміналістичної характеристики запропонував О.Н. Колесниченко у докторській дисертації, зазначивши, що загальним для всіх окремих методик є «загальна криміналістична характеристика даного виду злочину»¹. Поступово визначенню та науковому тлумаченню цієї категорії приділялось все більше уваги з боку вчених-криміналістів. Значний внесок у розробку цієї проблеми зробили В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, І. О. Возгін, В. К. Гавло, І. Ф. Герасимов, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, І. Ф. Пантелєєв, М. В. Салтевський, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін.

Наведемо окремі тлумачення поняття криміналістичної характеристики, сформульовані українськими вченими.

В. Ю. Шепітько визначає криміналістичну характеристику як систему «відомостей про певні види злочинів..., які мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами»².

М.В. Салтевський розглядає її як «інформаційну модель, що являє собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду

¹ Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика» судебная экспертиза» / А.Н. Колесниченко. – Х., 1967. – С. 9.

² Шепітько В. Ю. Криминалистика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – С. 268.

(групи) злочинів»¹.

В.П. Бахін визначає криміналістичну характеристику як систему «узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів», які є основою наукового і практичного вирішення завдань розкриття та розслідування злочинів². Увівши поняття криміналістичної характеристики, О.Н. Колесниченко протягом часу змінював свої погляди щодо цього поняття та її складових. Останнім він разом з В. О. Коноваловою визначив поняття криміналістичної характеристики як «системи відомостей (інформації) щодо криміналістично значущих ознак злочинів даного виду, які відображають закономірні зв'язки між ними і слугують побудові та перевірці слідчих версій для вирішення конкретних завдань розслідування»³.

Не вдаючись до дискусії з приводу окремих моментів наведених та висловлених іншими науковцями визначень криміналістичної характеристики, зазначимо, що більшість учених визначають її як систему даних, типових для певної групи злочинів. Ми поділяємо думки вчених щодо сутності криміналістичної характеристики злочинів.

Таку ж дефініцію бере за основу у своїй монографії В. В. Тищенко. При цьому він виділяє теоретичне та практичне значення криміналістичної характеристики. На його думку, «теоретичне її значення полягає у системному описі криміналістично значущих елементів різних категорій злочинів, у визначенні їхніх зв'язків та відносин, що обумовлюють картину слідоутворення, джерела і характер доказової інформації, що найсуттєвішим чином впливає на розробку наукових рекомендацій із застосування методів, прийомів та засобів, спрямованих на розкриття та розслідування таких злочинів»⁴. Практичне значення він вбачає у можливості використання даних криміналістичної характеристики за конкретним кримінальним провадженням. При цьому потрібно зважати на те, що криміналістична характеристика «відображає інформаційні залежності у двох зустрічних напрямках: відомості щодо системи та взаємозв'язків елементів криміналістичної характеристики окремого виду (групи) злочинів як його моделі, які можуть бути використані для побудови версій щодо конкретної обставини події, що розслідується; відомо-

¹ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 419.

² Бахін В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002) / В.П. Бахін. – К. : [б.и.], 2002. – С. 16.

³ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – С. 16.

⁴ Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монограф. / В.В. Тищенко. – Одеса : Фенікс, 2007. – С. 49.

сті щодо окремих обставин злочину можливо використати шляхом типової моделі даної категорії злочину для пошуку та прогнозування інформації щодо інших його обставин, а також побудови моделі розслідуваного злочину в цілому»¹.

Під час розробки криміналістичної характеристики виникало багато дискусійних питань з приводу її значення для розслідування. Навіть Р. С. Белкін висловлював думки щодо відсутності потреби у розробці криміналістичної характеристики, оскільки вона існує виключно «як теоретичний, суто книжковий опис виду злочину»². Ми підтримуємо науковців, які визначають як теоретичну, так і практичну складові криміналістичної характеристики та погоджуємось із наведеними вище думками В. В. Тищенка щодо їхнього змісту.

Для практичного використання криміналістичної характеристики у розслідуванні окремих видів злочинів, у тому числі й крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, більш важливим, на нашу думку, є її складові, а також кореляційні зв'язки між елементами, на що свого часу звертав увагу Р. С. Белкін³. Кількість елементів, що входять до складу криміналістичної характеристики, була та залишається предметом наукової дискусії. Думки науковців, що займаються розробкою проблем криміналістичної методики достатньо, на наш погляд, викладені на сторінках періодичних наукових видань та у монографічній літературі. Отже, не вдаючись до наукової дискусії з цього приводу, маємо зазначити, що ми приєднуємось до найбільш поширеної думки науковців, які виділяють такі елементи:

- предмет злочинного посягання;
- обстановку вчинення злочину;
- спосіб учинення злочину;
- результат взаємодії злочинця з обстановкою на місці вчинення злочину;
- дані, що характеризують особу потерпілого;
- дані, що характеризують особу злочинця.

При розгляді методики розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, значення мають усі наведені вище елементи криміналістичної характеристики. Їхнє значення полягає в тому, що в умовах обмеження початкової інформації вони дозволяють простежити зв'язки між різними обставинами вчиненого

¹ Там само. – С. 50.

² Белкін Р. С. Курс криміналістики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкін – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 739.

³ Вказ. праця. – С. 738.

злочину та висунути обґрунтовані версії щодо механізму злочину, осіб, які його вчинили, обрати оптимальний напрямок розслідування, пошуку злочинців, викраденого майна та інших обставин кримінального провадження.

За даними проведеного нами опитування працівників слідчих та оперативних підрозділів НП, які спеціалізуються на розслідуванні крадіжок, вони використовували на початковому етапі розслідування відомості, що складають зміст таких елементів криміналістичної характеристики:

- предмет злочинного посягання – у 78 % випадках;
- способи вчинення та приховування злочину – 66 %;
- обстановка вчинення злочину – 64 %;
- слідова картина злочину – 75 %;
- особа злочинця – 57 %;
- особа потерпілого – 14 %.

При цьому використовувались дані, що містяться у розроблених у достатній кількості методиках розслідування квартирних крадіжок, що не завжди призводило до позитивного результату при використанні їх при розслідуванні інших видів крадіжок. 68 % опитаних працівників відмічають недостатність науково-методичного забезпечення розслідування різного роду крадіжок: кишенькових, з офісів підприємств, магазинів, складів, баз тощо. Відсутність у практичних підрозділах методичних рекомендацій з розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, включаючи криміналістичну характеристику даного виду злочинів, відмітили 93 % опитаних нами слідчих.

Усі елементи криміналістичної характеристики взаємопов'язані та взаємозалежні, тому іноді складно визначити ступінь значущості кожного з них. Це залежить також від виду злочину. У криміналістичній характеристиці крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, першочерговим для розгляду елементом вважаємо предмет злочинного посягання. Він є досить різноманітним і тісно пов'язаний з обстановкою вчинення крадіжок, а саме часом та умовами, у яких відбувається подія злочину. Аналізуючи ці дані, можна визначити систему способів учинення злочину та наслідків застосування того чи іншого з них у вигляді слідів злочину, а також зробити певні припущення щодо особи злочинця.

Розглянемо предмет посягання при вчиненні даного виду крадіжок у взаємозв'язку з обстановкою скоєння злочину. Перш за все, з'ясуємо питання щодо безпосереднього визначення території садівницьких то-

вариств і дачних кооперативів. На жаль, на сьогодні, у законодавстві України чітко не прописано відносини у сфері існування та діяльності садівницьких товариств і дачних кооперативів, а також відсутнє чітке формулювання таких об'єднань громадян. Відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів¹. Одним із видів громадських об'єднань виступають садівницькі товариства, метою створення яких є спільне ведення садівницької діяльності. Відповідно до Закону України «Про кооперацію» кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які добровільно об'єдналися на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення своїх економічних, соціальних та інших потреб на засадах самоврядування². Різновидом кооперативів є дачні, що належать до категорії обслуговуючих, оскільки створюються шляхом об'єднання фізичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу з організації та обслуговування дачних ділянок. Територією садівницьких товариств і дачних кооперативів потрібно вважати:

– садову земельну ділянку, призначену для ведення індивідуального або колективного садівництва й надана у власність громадянину або орендовану ним для вирощування овочів на весняно-літній період;

– будівлі, розташовані на цій ділянці, в тому числі й житловий будинок;

– місце розташування майна спільного користування членів кооперативу, призначене для забезпечення їхніх потреб у межах його території для проходу, проїзду, водопостачання та водовідведення, електропостачання, газопостачання, теплопостачання, охорони, організації відпочинку та інших потреб.

Залежно від території предметом викрадення є певного виду майно. Безпосередньо на садовій ділянці, призначеній для ведення садівництва, можуть знаходитись такі предмети, що є предметом викрадення: різного роду зелені насадження, саджанці дерев, квіти; сільськогосподарська продукція – фрукти та овочі; залишені господарями одяг, побу-

¹ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

² Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

тові речі, сільськогосподарський інвентар, обладнання для поливу; будівельні матеріали; метал; мала худоба та птиця.

З будівель, розташованих на земельних ділянках, викрадають: продукти харчування та алкогольні напої; сільськогосподарські, столярні та слюсарні інструменти; аудіо-, відеотехніку, супутникові антени та приладдя до них, годинники, побутові електроприлади; засоби для відпочинку – надувні, металеві та пластикові човни та мотори до них, велосипеди, надувні матраци, надувні басейни, риболовні снасті, пневматичні рушниці тощо; будівельні матеріали; гроші; вироби з чорного та кольорового металу, включаючи кухонний посуд (каструлі, миски, виделки та ножі тощо). При цьому об'єктами крадіжки є будь-які речі, що мають хоча б яку ціну. Наприклад, при розслідуванні крадіжки з дачного кооперативу, розташованого на території Новокодацького району м. Дніпра, об'єктом крадіжки, крім іншого, були навіть ковані металеві ґрати, встановлені на вікнах житлового будинку¹.

Майно спільного користування членів кооперативу, що розташоване на його території, рідше є об'єктом крадіжки, оскільки розміщується, як правило, поблизу приміщень з охороною або на найбільш людних місцях. Викраданню підлягають: будівельні матеріали; електричне обладнання електророзподільних станцій та щитів; електричні та різного роду кабельні дроти; металеві труби, вентиля, ємності водопостачання та водовідведення; інвентар спортивних та дитячих майданчиків, якщо такі є.

Узагальнюючи наведені дані та проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень щодо крадіжок з територій садівницьких товариств і дачних кооперативів, виділимо основні об'єкти, на які спрямовано злочинні дії:

- зелені насадження (саджанці дерев, кущі), квіти – 23 %;
- сільськогосподарська продукція: фрукти та овочі – 66 %;
- одяг, побутові речі, гроші, аудіо-, відеотехніка, супутникові антени та приладдя до них – 17 %;
- засоби для відпочинку: надувні, металеві й пластикові човни та мотори до них, велосипеди, надувні матраци, риболовні снасті тощо – 27 %;
- продукти харчування та алкогольні напої – 37 %;
- сільськогосподарський інвентар, інструменти – 48 %;
- будівельні матеріали – 15 %;
- вироби з чорного металу – 20 %;

¹ Кримінальна справа № 1–159/2009. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.

– вироби з кольорового металу (37 %).

Наведені дані аналізу матеріалів кримінальних проваджень мають певну ступінь кореляції щодо справжнього становища, що пояснюється латентністю даного виду крадіжок. Садоводи і дачники практично не звертаються до правоохоронних органів у разі крадіжок зелених насаджень, сільськогосподарської продукції, продуктів харчування та алкогольних напоїв. Рідко звертаються у разі крадіжок металевих виробів, одягу, речей побуту, будівельних матеріалів.

Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики тісно пов'язаний з обстановкою вчинення злочину. Загалом під обстановкою розуміють «сукупність умов, за яких що-небудь відбувається»¹. У криміналістиці відсутнє чітке формулювання цього поняття, проте складові обстановки науковці визначають майже однаково.

Під обстановкою вчинення злочину як елементом криміналістичної характеристики Г. А. Матусовський розуміє «місце як частину матеріального середовища, що включає, окрім приміщення та ділянки місцевості, сукупність різних предметів. До обстановки належать також чинники регулятивного характеру, що визначають порядок діяльності, фактори поведінки людей у побуті й трудовій діяльності»².

На думку М.П. Яблокова, обстановку вчинення злочину слід визначати як «систему різного роду взаємодіючих між собою до й у момент злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речовинні, природно-кліматичні, виробничі, побутові й інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними й інші фактори об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину»³.

В.Д. Берназ до структури обстановки вчинення злочину відносить такі елементи: «а) матеріальне середовище, тобто час, місце, об'єкт, макро- і мікропогодні умови; б) організаційно-управлінське середовище, тобто виробничо-функціональні об'єкти, правоохоронні елементи; в) соціально-психологічне середовище: мікроклімат у колективі за місцем

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – С. 820.

² Криміналістика : підруч. [для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти] / [Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 371.

³ Яблоков Н. П. Расследование организованной преступной деятельности / Н. П. Яблоков. – М. : Юристъ, 2002. – С. 87.

роботи, ціннісну орієнтацію, психологічну обстановку за місцем проживання»¹.

З наведеними думками науковців ми погоджуємось, а також вважаємо, що залежно від виду злочину на механізм його вчинення впливають ті чи інші елементи обстановки. Однак окремі науковці, на наш погляд, трактують поняття обстановки злочину дещо перебільшено, включаючи до її складових інші елементи криміналістичної характеристики.

Так, І.М. Букаєва включає в обстановку сліди вчинення злочину та зазначає, що «обстановка вчинення злочину являє собою форму взаємозв'язку фізичного та соціального середовища у механізмі злочину, а також закономірності, що впливають (поряд з іншими факторами) на розвиток процесу реалізації злочинного умислу (чи відмови від нього) та відображують особливості протиправної поведінки у вигляді матеріальних та ідеальних слідів»². Ми ж вважаємо, що сліди злочину є самостійним елементом криміналістичної характеристики.

Термін «обстановка злочину» В.К. Гавло розглядає у зв'язку з етапами злочинної діяльності, виділяючи три самостійних, але взаємопов'язаних структурних елементи: «обстановка, що передувала вчиненню злочину»; «обстановка вчинення злочину»; «обстановка, що склалася після вчинення злочину»³. Не можемо погодитись з наведеними думками, оскільки обстановка вчинення злочину є ні чим іншим, як діями злочинця зі здійснення злочинного наміру або способом учинення злочину. Обстановка, що склалася після вчинення злочину, є наслідками злочину, або матеріальними змінами обстановки, тобто слідами, що залишаються на місці події. Спосіб учинення злочину як і сліди є, на наш погляд, самостійними елементами криміналістичної характеристики.

Аналізуючи думки науковців щодо складових обстановки вчинення злочину, В. В. Тищенко доходить висновку, що «до структури обстановки злочину доцільно включити такі елементи: часову характеристику усіх етапів події злочину; їхню просторову характеристику; матеріа-

¹ Берназ В. Д. К вопросу о понятии обстановки совершения краж социалистического имущества на морском транспорте / В. Д. Берназ // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1985. – Вып. 3. – С. 45.

² Букаева И. Н. Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / И. Н. Букаева. – Тюмень, 2005. – С. 9.

³ Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В.К. Гавло. – Томск, 1985. – С. 178.

льну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування злочину (якщо вони не збіглися, здійснювались у різних місцях); погодні та інші природно-кліматичні умови; поведінку учасників події; соціально-побутові та психологічні відносини між ними; умови загального характеру, на тлі яких відбувалась злочинна подія (громадські заходи, святкові події і т. п.); обставини, що сприяли або заважали підготовці, вчиненню та приховуванню злочину»¹. Загалом погоджуємось із наведеними елементами обстановки вчинення злочину та вважаємо таке визначення найбільш повним. Однак мусимо зауважити, що поведінка учасників події та соціально-побутові і психологічні відносини між ними характеризують особу злочинця (злочинців), що, на наш погляд, також є самостійним елементом криміналістичної характеристики.

Одним із ключових елементів обстановки є час учинення злочину. Проаналізувавши даний показник у матеріалах кримінальних проваджень, можна зазначити, що крадіжки на територіях садівницьких товариств і дачних кооперативів є сезонним злочином. За результатами нашого дослідження близько 70 % даних кримінальних правопорушень вчиняється з жовтня по березень місяць, коли відсутня більша кількість власників дачних ділянок або їх відвідування має несистематичний характер.

Час учинення злочину залежить від предмета посягання. Саджанці дерев і кущів, луковиці квітів викопують, як правило, після їх посадки – у листопаді чи квітні, залежно від сорту рослини. Сільськогосподарську продукцію крадуть після її визрівання – у більшості випадків з серпня по жовтень у будні дні та у вечірні й нічні години за відсутності господарів ділянки. Інші речі, що розташовуються у будівлях та на ділянках: одяг, побутові речі, гроші, аудіо-, відеотехніка; продукти харчування, алкогольні напої; сільськогосподарський та кухонний інвентар, інструменти, а також ті, що можуть знаходитись на земельних ділянках у вільному доступі: будівельні матеріали; вироби з чорного металу крадуть, в основному у зимово-весняний сезон до початку польових робіт.

Якщо розглядати час крадіжок за тижнями та часом доби, то можна зазначити, що 85 % з них вчинюються по буднях у вечірній та нічних час.

Іншим елементом обстановки є місце вчинення злочину, яким є територія садівницьких товариств і дачних кооперативів, розглянута нами вище. Ці території характеризуються низкою показників, що пев-

¹ Тіщенко В. В. Корисливо-наслідницькі злочини: криміналістичний аналіз : монограф. / Тіщенко В. В. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – С. 88.

ним чином впливають на криміногенну ситуацію. Розглянемо окремі з них.

Насамперед на вчинення крадіжок впливає ступінь захищеності об'єктів. За результатами нашого дослідження тільки 9 % садівницьких товариств і дачних кооперативів охороняються силами приватних охоронних агенцій чи службою охорони НП. Близько 18 % охороняються приватними особами позмінно протягом доби, 58 % мають двох або одного сторожа з вільним графіком роботи, 15 % – взагалі не охороняються. Зрозуміло, що крадіжки вчиняють у більшості випадків на менш охоронюваних територіях.

Інший фактор, тісно пов'язаний з попереднім, є ступінь обладнання територією захисними пристроями та захищеність дачних будинків. На жаль, отримані нами дані також не задовольняють вимоги належного запобігання крадіжкам. Лише 6 % дачних ділянок обладнано системами відеоспостереження з контролем на пульті, що знаходиться в охорони; 75 % дачних кооперативів обнесено парканом, 25 % не мають огороження взагалі, або воно перебуває у неналежному стані. Дослідженням ступеня захищеності будинків встановлено, що близько 6 % мають сигналізацію, як правило, нескладного типу без постановки на пульт охорони. Майже 48 % будинків обладнано металевими решітками на вікнах та металевими вхідними дверима. Інші 46 % будинків не мають належного ступеня захисту, обладнані дерев'яними або зробленими з ДВП дверима з одним чи двома замками. Також слід звернути увагу на те, що майже 80 % дачних кооперативів не мають належного освітлення у темний час доби, що також не сприяє захисту від крадіжок.

Одним із криміногенних факторів обстановки вчинення крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів є близькість їх розташування від населених пунктів. Нами встановлено, що більшість крадіжок вчинюються на територіях, розташованих неподалік від міста або безпосередньо з ним. Рідше крадіжки вчинюються на територіях товариств, розташованих біля селищ. Вивченням матеріалів 98 кримінальних проваджень за фактом крадіжок майна садівницьких товариств і дачних кооперативів на території Дніпропетровській області встановлено, що 72 % крадіжок вчинено з ділянок, розташованих у безпосередній близькості до Дніпра, Кривого Рогу та Павлограда.

Наведені нами кількісні показники щодо предмета злочинного посягання та обстановки вчинення злочину було отримано вивченням діяльності садівницьких товариств й дачних кооперативів і кримінальних проваджень щодо крадіжок їх майна на території Дніпропетровської, Запорізької, Івано-Франківської, Тернопільської та Харківської облас-

тей. При цьому ступінь розбіжностей у показниках складає не більше 7-10 %, що свідчить про певну однорідність учинення розглядуваних злочинів по всій території України, а звідси й про можливість використання методики розслідування даної категорії злочинів незалежно від місця розташування дачної ділянки.

1.2. Способи та сліди вчинення злочину

Центральне місце у структурі криміналістичної характеристики крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, посідає спосіб учинення злочину. Він поєднує всі елементи криміналістичної характеристики: обирається залежно від предмета злочинного посягання, часу вчинення злочину, вмінь та навичок злочинця, а наслідком застосування певного способу є виникнення слідів окремого виду.

Науковому дослідженню способу вчинення злочину присвячено достатньо праць учених-криміналістів: Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, В. Ф. Єрмоловича, Г. Г. Зуйкова, О. Н. Колесніченка, В. О. Коновалової, М. І. Панова, М. В. Салтевського, В. В. Тіщенко, М. С. Уткіна, В. Ю. Шепітька, М. Г. Шурухнова та ін. На важливість способу вчинення злочину для розслідування наголошував ще засновник західноєвропейської криміналістики – австрійський вчений Ганс Гросс, який зазначав, що криміналістика вивчає, «у які саме способи учиняються злочини? Як досліджувати ці способи та розкривати їх ...»¹.

Найбільш вдалим, на наш погляд, визначенням способу вчинення злочину є запропоноване Г. Г. Зуйковим «система дій з підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними якостями особи, пов'язаними з вибірко-вим використанням відповідних засобів та умов місця і часу»². До визначення Г. Г. Зуйкова приєднується М. В. Салтевський, додаючи, що «структура способу вчинення злочину являє собою комплекс речових, діючих і просторово-часових компонентів, пов'язаних функціонально»³.

¹ Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Гросс Г. – [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.]. – М. : ЛексЭст, 2002. – С. VII.

² Зуйков Г. Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления / Г. Г. Зуйков. – Социалистическая законность. – М., 1971, вып. № 11. – С. 15; Криминалистика : учеб. : в 3-х т. ; под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. – М. : Акад. МВД РФ, 1995. – Т. 1 : История, общая и частные теории. – С. 60.

³ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 426.

З цим визначенням погоджується Р.С. Белкін, доповнюючи його поси- ланням на те, що названа система дій повинна бути об'єднана єдиним злочинним задумом¹.

В. Ф. Єрмолович зазначає, що під способом учинення злочину слід розуміти «систему умисних дій з підготовки, вчинення та приховання злочину, охоплених єдиним злочинним задумом, детермінованих пси- хофізичними якостями особи злочинця (його співучасників) і вибірко- вим використанням ним (ними) відповідних умов, місця, часу, а також урахуванням можливих дій (бездіяльності) з боку потерпілого, інших осіб»².

На думку С. М. Зав'ялова, спосіб учинення злочину охоплює сис- тему взаємопов'язаних дій суб'єкта (або утримання від них), що вчиня- ються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину. На підставі цього він визна- чає «спосіб учинення злочину як спосіб дій з готування, вчинення та приховування слідів злочину, що характеризує криміналістично значущі відомості про виконавця і застосовані ним засоби та можливості їх ви- користання у розкритті та розслідуванні злочинів»³.

Розкриваючи поняття «механізму злочину», О.В. Челишева визна- чає спосіб учинення злочину ключовим елементом усього механізму і розуміє його як «систему зв'язків та відносин суб'єктів злочину між со- бою, знаряддями та засобами вчинення злочину, а також предметом злочину у процесі злочинного посягання, підготовки та приховування злочину»⁴.

Наведені визначення способу вчинення злочину, на наш погляд, незважаючи на дещо різні трактування, у цілому правильно визначають сутність цього поняття. Ми цілком погоджуємось з наведеними визна- ченнями та вважаємо, що спосіб пов'язує між собою інші елементи криміналістичної характеристики та залежить від них. Відношення між

¹ Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин. – М. : Юр. лит., 1988. – С. 214.

² Ермолович В.Ф. Способы и механизм преступления / В. Ф. Ермолович // Под ред. засл. юриста Республики Беларусь, д-ра юрид. наук, проф. Басецкого И.И. – Мн. : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2000. – С. 16.

³ Весельський В. К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Ве- сельський, С. М. Зав'ялов, В. В. Пясковський. – К. : КНТ, 2009. – С. 27; Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю та перспективи : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Зав'ялов Сергій Ми- хайлович. – К., 2005. – С. 44-45.

⁴ Чельшева О. В. Криминалистическое учение о механизме преступления : учеб. по- собие ; под ред. И. А. Возгрина. – СПб. : Санкт-Петербург. ун-т МВД России, 2000. – С. 39.

суб'єктом та предметом злочину полягають у тому, що суб'єкт діє на предмет злочинного посягання шляхом його пошкодження, руйнування, зміни або заволодіння ним. Зазначені дії відбуваються через вплив на предмет або об'єкти, що затрудняють до нього доступ через знаряддя та засоби вчинення злочину. У свою чергу, наслідком застосування знарядь вчинення злочину є сукупність слідів, що залишаються ними, та слідів самого суб'єкта вчинення злочину.

На формування способу значно впливає мета і мотив злочину, які, у свою чергу, обумовлені психофізіологічними особливостями особи злочинця. Саме наявність у злочинця певних потреб визначає, яким чином дані потреби можуть бути реалізовані. Як цілком справедливо зазначає М.І. Єнікеєв, що «спосіб – система прийомів дій, операційних комплексів, обумовлених метою і мотивами дій, психічними та фізичними особливостями діючої особи. У способі проявляються психофізіологічні і характерологічні особливості людини, його знання, уміння, навички, звички та ставлення до різних сторін дійсності»¹.

Вплив особи злочинця на формування способу вчинення злочину М.В. Салтевський відносить до суб'єктивних факторів. До них належать: «психологічні властивості особи, що виявляються у вигляді мотиву, мети, знань, умінь, звичок; характерологічний образ, що складається з рис характеру і психічної спрямованості особистості, а також соматичні властивості – стать, вік, зріст тощо», – зазначає він. Крім суб'єктивних, М.В. Салтевський виділяє й об'єктивні фактори: «обстановка, умови зовнішнього середовища, властивості предмета злочинного посягання, наявність чи відсутність зв'язку між злочинцем і названими елементами»².

Чинники суб'єктивного та об'єктивного характеру, що впливають на формування способу вчинення квартирних крадіжок, виділяє О.Г. Швидкий. Суб'єктивними чинникам він вважає: «а) знання злочинцем розташування об'єкта крадіжки, будови заборів дверей, місць знаходження цінностей, розпорядку дня потерпілого тощо; б) наявність (або відсутність) «крадійського досвіду», можливість використати звичні прийоми і хитрощі; в) відмітні особливості психічного портрету злочинця, його вік». До об'єктивних відносить: «а) характер і будову об'єкта, звідки викрадається майно, з точки зору складності проникнення; б) наявність співучасників; в) наявність необхідних знарядь злочину, а

¹ Єнікеєв М.І. Юридическая психология / М.І. Єнікеєв. – М. : Норма, 2008. – С. 58.

² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 426-427.

також зручних засобів пересування, що надає злочинцеві можливість розрахувати час на вчинення злочину і можливість втечі з місця події¹.

Наведені думки науковців зайвий раз підтверджують значення способу вчинення злочину при розслідуванні та взаємозв'язок його з іншими елементами криміналістичної характеристики.

У криміналістиці спосіб учинення злочину трактують у широкому розумінні як сукупність дій з підготовки, вчинення та приховування злочину; у вузькому – як безпосередньо спосіб вчинення. Залежно від наявності чи відсутності всіх складових способу вчинення злочину, М.С. Уткін класифікував їх, поділивши на чотири групи: «1) повноструктурні, або найкваліфікованіші (готування, вчинення і приховування злочину); менш кваліфіковані, або усічені першого типу (вчинення і приховування злочину); менш кваліфіковані, або усічені другого типу (готування і вчинення злочину); некваліфіковані, або спрощені, що складаються лише з дій із вчинення злочинів»².

Ми погоджуємось з такою класифікацією і розглянемо відповідно до неї крадіжки, що є предметом нашого дослідження.

За матеріалами вивчення кримінальних проваджень за фактами вчинення крадіжок на територіях садівницьких товариств і дачних кооперативів встановлено, що найчастіше мають місце повноструктурні способи (27 %) та усічені другого типу, тобто з готуванням і вчиненням злочину (48 %); рідше – усічені першого типу, що включають дії із вчинення і приховування злочину (10 %), та спрощені (15 %).

Розглянемо окремо дії злочинців з підготовки, вчинення та приховування злочину.

При вчиненні крадіжок підготовчі дії, на думку В.А. Журавля, включають: вибір об'єкта крадіжки, що здійснюється шляхом проведення розвідувальних дій або завдяки прямій чи побічній наводці інших осіб, в тому числі й майбутньої жертви; вивчення об'єкта крадіжки й обстановки, в якій злодію доведеться діяти, для чого використовуються різноманітні приводи для відвідування приміщень; вибір найбільш ефективного способу безпосереднього заволодіння майном, а також підготовка необхідних технічних засобів, що полегшують здійснення злочинного наміру; вибір способу приховування слідів крадіжки, в тому числі приховування чи збут викраденого; попередню змову між спів-

¹ Швидкий О. Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О. Г. Швидкий. – Х., 2000. – С. 7-8.

² Уткін М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации. – Свердловск : Свердловск. юрид. ин-т, 1975. – С. 6.

учасниками крадіжки, розподіл ролей і визначення ступеня участі кожного у підготовлюваному злочині¹. На такі ж підготовчі дії при розслідуванні квартирних крадіжок звертає увагу Є.І. Макаренко².

М.Г. Шурухнов виділяє чотири групи заходів, що здійснюються злочинці при підготовці крадіжки: підбір співучасників; збирання відомостей про об'єкт злочинного посягання; придбання технічних засобів, транспорту, виготовлення спеціального обладнання; пошук місць зберігання та каналів збуту викраденого, а також осіб або організацій, що мають потребу у викраденому майні³.

Узагальненням матеріалів слідчої практики встановлено, що при вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів дії з підготовки до вчинення злочину включають:

1) вибір об'єкта крадіжки. Визначальним фактором при обранні об'єкта крадіжки є ступінь охорони та захищеності об'єкта, включаючи наявність систем відеоспостереження, сигналізації, міцних запірних пристроїв, ґрат на вікнах, сторожових собак, поведінку охорони у разі проникнення сторонніх на ділянку. Аналіз протоколів допитів підозрюваних у кримінальних провадженнях свідчить, що в першу чергу на цей чинник звертало увагу 82 % осіб. Зрозуміло, що злочинці обирають менш охоронювані території. Крім того, злочинці звертали увагу на: матеріальний стан господарів, що виражався у представницькому зовнішньому вигляді будинку, його обладнанні (пластикові вікна, наявність кондиціонера, супутникової антени тощо), наявності на присадибній ділянці фонтану, басейну, коштовних рослин; можливість непомітного підходу (під'їзду) до місця вчинення злочину та зникнення з викраденим; поведінку господаря садової ділянки – частоту відвідування, вік, фізичний стан, агресивність;

2) вивчення об'єкта крадіжки й обстановки, в якій злочинець вчинюватиме крадіжку. У більшості випадків злочинці самостійно здійснювали розвідувальні дії. Лише у 8 % вони отримували інформацію про об'єкти крадіжки від знайомих. Залежно від виду садівницького товариства чи дачного кооперативу, кількості учасників цих товариств, розміщення відносно населених пунктів, злочинцями обирались різні приво-

¹ Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2010. – С. 232.

² Макаренко Е. И. Раскрытие, расследование и предупреждение краж из квартир : учеб. пособие ; под общ. ред. А. Н. Ярмаша, В. Г. Мельникова / Е. И. Макаренко. – Х. : ХИВД, 1994. – С. 25.

³ Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юристь, 1999. – С. 21-22.

ди щодо проникнення на територію. Ними могли бути: прохання пройти через територію до іншого кооперативу, річки, лісу; під виглядом найманих робітників, будівельників; з пропозиціями придбання у них різноманітної сільськогосподарської продукції – добрива, інвентарю, саджанців, насіння тощо, у нібито пошуках ділянки для придбання у власність та ін. Вивчення об'єкта може також здійснюватись шляхом спостереження з-за укриття. Так, при розслідуванні кримінального провадження злочинці у складі трьох осіб під виглядом рибалок вели спостереження за діяльністю дачного кооперативу, розташованого на схилі річки Дніпро. Спостереження велось із застосуванням бінокля з риболовного човна, розташованого на річці напроти території кооперативу. Після цього вони здійснили крадіжку в обраних за результатами спостереження дачних будинках¹;

3) підготовка необхідних технічних засобів. При вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів технічні засоби, на наш погляд, потрібно поділити на дві групи: 1) знаряддя, що полегшують доступ до матеріальних цінностей; 2) засоби транспортування викраденого до місця зберігання чи збуту.

До першої групи слід відносити знаряддя зламу, що поділяються на: знаряддя зламу – предмети, спеціально пристосовані для злочинної діяльності; інструменти (прилади) – предмети заводського або кустарного виготовлення, призначені для використання як ручні знаряддя праці в соціальній діяльності; предмети – тверді тіла, не пристосовані для використання як знаряддя праці та інструменти (камінь, ціпок, відрізок металевої труби)².

Частіше за все при вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів для зламу застосовувались інструменти та прилади побутового призначення (67 %) та предмети, що знаходились на території дачної ділянки (27 %), рідше – засоби, спеціально призначені для зламу (6 %). При цьому засобами побутового призначення часто були інструменти, що знаходились у володінні господарів дачних ділянок та були залишені без нагляду або без належної охорони – ломи, заступи, лопати тощо. Серед злодійських інструментів частіше за все застосовувались відмички (1-2 %), ломик-фомка (2-3 %). Серед інструментів та приладів господарського призначення застосовуються слюсарні, столярні, теслярські чи садові засоби. Частіше застосовувались монтування, лапа, лом (26 %), кувалда, молоток, сокира (20 %), стамеска, долото, зубило

¹ Кримінальна справа № 1–158/2010. Архів Самарського районного суду м. Дніпра.

² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 196-197.

(17 %), пилки, ножівки, «болгарки» (10 %); свердла, дріль (7%). Зазначені інструменти використовуються також у сукупності.

Усе частіше злочинці підготовлюють та використовують сучасні інструменти, дія яких заснована на використанні електричної, пневматичної та теплової енергії: дрилі на акумуляторах, портативні газозварювальні апарати, розсувні пневматичні установки.

До другої групи належать у першу чергу транспортні засоби – автомобілі, мотоцикли. Також заздалегідь підготовлюються пакувальні матеріали: ящики, коробки, сумки, мішки. Іноді для перевезення викраденого використовуються візки, але, як правило, їх не готують заздалегідь, а позичають у господарів маєтків;

4) вибір способу приховування чи збуту викраденого залежить від об'єкта злочинного посягання. При викраденні одягу, побутових речей, сільськогосподарського інвентарю, інструментів, будівельних матеріалів для власного користування злочинці намагаються деякий час не використовувати ці речі, а зберігають їх у заздалегідь підготовлених схованках. При викраденні сільськогосподарської продукції з огородніх господарств, як правило, продукцію збувають для реалізації посередникам, з якими домовляються заздалегідь. При викраденні кольорових та чорних металів також заздалегідь підшуковують приймальників металу, які працюють без відповідних дозволів і готові у будь-який час прийняти викрадене;

5) підбір учасників злочинної групи, розподіл ролей і визначення ступеня участі кожного у злочині. За даними нашого дослідження, близько 85 % розглядуваних злочинів вчинюються у складі злочинних груп, тому даний пункт у підготовці злочину має суттєве значення. Для обрання співучасників злочину організатор використовує такі критерії: надійність та відданість у будь-якій ситуації, для чого часто користуються родинними чи давніми дружніми зв'язками; злочинний досвід; фізична сила, витривалість; навички володіння зброями злочинної діяльності, злодійським інструментом або професійними навичками робітничих професій; наявність особистого автотранспорту, навички водіння; знання можливих ринків збуту викраденого.

Центральне місце у структурі способу вчинення злочину посідають дії злочинця з безпосереднього заволодіння майном. Для здійснення злочинного задуму у злочинців не виникає складності проникнути на територію садівницьких товариств і дачних кооперативів, оскільки, як нами вже зазначалось, тільки 6 % територій обладнано засобами сигналізації та відеопостереження і охороняються спеціальними підрозділами з охорони об'єктів. Злочинці проникають через огорожу, що не завжди

цілісна та надійна, або проходять відкрито, оскільки іноді сторож чи самі ж члени кооперативу не знають один одного.

Певні ускладнення для злочинців виникають під час проникнення безпосередньо у дачні будинки чи інші будівлі. Способи проникнення до приміщень В.А. Журавель поділяє на три групи: до першої групи належать способи, які виключають застосування будь-яких технічних засобів, так званий «безінструментальний» метод (злом вхідних дверей і їх засувних пристроїв, в тому числі шляхом зруйнування корпусу дверей поштовхом плеча чи ноги, зняття їх з навісних петель). Другу групу способів учинення крадіжок з приміщень складають дії, вчинені із застосуванням технічних засобів, що полегшують реалізацію злочинного наміру. ... Третю групу складають способи вчинення крадіжок майна, матеріальних цінностей з приміщень, доступ до яких є вільним¹.

М.Г. Шурухнов вважає, що «способи вчинення крадіжок доцільно об'єднати у дві основні групи: пов'язані та не пов'язані з незаконним проникненням у житло, приміщення або інше сховище². На підставі вивчення слідчої практики у справах про квартирні крадіжки О.Г. Швидкий класифікував способи проникнення в житло – з відкритим доступом або зі зломом. До них належать: 1) крадіжки, що вчинюються у відкритий спосіб: проникнення в помешкання з використанням вільного доступу через залишені відкритими двері чи вікна; проникнення в житло під раніше вигаданим для жертви приводом; використання спільного проживання з жертвою або встановлених довірливих відносин з нею (так звана домашня крадіжка; 2) крадіжки, вчинені зі зломом: проникнення в помешкання через двері шляхом: а) вибивання (віджиму) дверей тілом, ногами (грубий злом); б) віджиму дверей пристосованими для цього знаряддями злomu; в) віджиму дверей інструментами господарсько-побутового призначення; г) просвердлювання отвору в дверях для відчинення замка зсередини; д) вибивання, вирізання фільонок; е) випилювання замка; ж) пошкодження петель дверей, вибивання шпонки петлі; проникнення через двері помешкання шляхом підбору ключів до запиральних пристроїв; проникнення через вікно; проникнення через балкон; проникнення через стелю, стіну³.

¹ Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2010. – С. 232.

² Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юристъ, 1999. – С. 23.

³ Швидкий О. Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук :

До зазначених способів Є.І. Макаренко додає четверту групу: за допомогою «вудок» або «гачків», в якості котрих зазвичай використовується відрізок міцної мотузки або палиця з гачком. Подібна «вудка» дозволяє зачепити і витягнути яку-небудь річ навіть через кватирку вікна за наявності на ньому захисних металевих ґрат»¹. Проте, на наш погляд, цей спосіб втратив актуальність та не застосовується.

Узагальнюючи думки науковців та спираючись на результати вивчення кримінальних проваджень і статистичні дані, наведемо найбільш поширені способи вчинення крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Оскільки наслідками застосування того чи іншого способу є сліди, поряд з описом способів ми зазначатимемо і сліди, що утворюються при цьому. Сліди нами будуть розглядатися за класифікацією, загальноприйнятою вченими-криміналістами, виходячи з поділу слідів на три групи: сліди-відображення, сліди-предмети, сліди-речовини².

При проникненні на територію садівницьких товариств і дачних кооперативів крізь металеву огорожу або дерев'яний паркан можуть утворюватись сліди взуття на ґрунті (взимку – на снігу) біля огорожі, як правило, об'ємні статичні. Розміщення даних слідів можуть бути на всьому шляху від огорожі кооперативу до будинку. На самому паркані можуть залишатись частини одягу злочинця у вигляді шматків тканими або мікрОВОЛОКОН. Також не виключається наявність слідів біологічного походження – мікрочастин крові та епідермісу при пошкодженні, утвореному перетином злочинцем огорожі. Якщо злочинці використовували автотранспорт, залишаються сліди протекторів шин.

Способи проникнення безпосередньо на дачну ділянку та у будівлю є такими:

- 1) шляхом впливу на механізм замка у будинку, гаражі, сараї (37 %):
 - а) крізь замкову шпарину безпосереднім впливом на деталі механі-

спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О. Г. Швидкий. – Х., 2000. – С. 8.

¹ Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 19.

² Аверьянова Т. В. Криміналістика : учеб. [для вузов] / [Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.] ; под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 206; Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 89; Криміналістика : учебник [для студ. вузов] ; под ред. А. Ф. Вольнского, В. П. Лаврова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Закон и право, 2008. – С. 189; Криміналістика : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. – С. 104.

зму замка – ригель, пружину, сувальди, штифти та інше залежно від конструкції замка з використанням підібраного ключа, відмички, сторонніх предметів. Гвинтові гаражні замки відкриваються шляхом підбору трубок певного діаметру з наступним насадженням їх на робочу частину замка та його відкриттям. При цьому залишаються динамічні сліди ковзання, тертя у вигляді подряпин, частки металу на внутрішніх деталях механізму;

б) через вплив на ригель зовні натисненням на його виступаючу частину за допомогою твердого плоского предмета – викрутки, леза ножа, металевої пластини, стамески тощо з метою примусового пересування його у відкрите положення. У такому випадку динамічні сліди залишаються на зовнішньому боці та торцевій частині ригеля;

в) порушення цілісності замка або відділенням його від дверей. Порушення цілісності замка залежно від його виду досягається багатьма способами, основними серед яких є: нанесення удару у місце замкової шпарини молотком або його дією на долото, зубило, викрутку, після чого вибивається механізм запирання або замок відділяється від дверей; перепилуванням ригеля; вириванням запірної планки (іноді з частиною косяка двері); висвердлюванням циліндрового механізму замка або його частини у місці розташування штифтів; розпил (перекушуванням) чи відриванням дужки навісного замка з гнізда. Залежно від дії – удар, свердлення, віджимання, розруб, розпил – залишаються як статичні, так і динамічні сліди на частинах замка, що зазнали впливу. Також біля дверей залишаються частки зламаного замка (ригель, штифти, пружини, сувальди), стружка від свердління, що може залишитись й на одязі злочинця;

2) руйнування вхідної двері або вікна будинку (44 %):

а) вибивання дверей, що відкриваються всередину, плечем, ногою або за допомогою кувалди із залишенням статичних слідів удару. Можуть також залишатися мікроволокна одягу та ґрунт із взуття злочинця на полотні та косяку дверей та біля них;

б) перепилування, виламування дверних петель або облицювання дверей біля них;

в) випилування частини дверей навколо замка з наступним видаленням фрагмента полотна разом із замком. Іноді для такої операції, виконаної шляхом різання, використовується спеціально виготовлений злодіями інструмент – «клешня рака». Для відкриття накладних замків іноді роблять отвір у полотні двері з наступним просовуванням руки та відкриття замка зсередини;

г) руйнування дверей шляхом віджимання. Для цього лом або мо-

нтировку вставляють між дверима і луткою та обертальним рухом ламають частину лутки зі скобою запирання або частину дверей. Іноді лом вставляють між луткою та дверима знизу в ділянці петель і підіймають двері, руйнуючи їх чи лутку та знімаючи двері з петель. Останнім часом злочинці, реалізуючи цей спосіб, стали використовувати спеціально доопрацьовані домкрати, що приводяться в дію як механічним, так і пневматичним способом. При застосуванні цього способу залишаються статичні сліди на косяку дверей або лутки, що досить чітко відображають робочу поверхню знаряддя вчинення злочину;

д) у разі проникнення крізь вікно частіше за все його розбивають стороннім предметом, рідше – видавлюють або вирізають склорізом. Можливим є відкриття вікна з використанням лому або монтировки, що вставляється у щілину між створами вікна та віджимається. При цьому руйнуються віконні клямки або рама вікна разом зі склом. Якщо на вікнах встановлено ґрати, то залежно від їх закріплення вони перепилуються або за допомогою лома чи монтировки виривають разом із цвяхами чи шурупами;

3) проникнення у будівлю без зламу, або «безінструментальний» метод (14 %): з використанням наперед викраденого у господаря одного з наявних комплектів ключів від входних дверей; виявлення і використання ключа від входних дверей, захованого господарями в обумовленому для членів сім'ї місці; вільного проходу через залишені відкритими входні двері, лоджію або вікна;

4) без проникнення у будівлю для вчинення крадіжки речей, що розташовані на дачній ділянці за відсутності господарів (53 %). Цим способом вчинюється крадіжка саджанців дерев, кущів, квітів; фруктів та овочів; сільськогосподарського інвентарю, інструментів, будівельних матеріалів (цегли, цементу, черепиці, дощок тощо), залишених на ділянці випадково чи за браком приміщень для зберігання; виробів з металу. У цьому випадку залишаються об'ємні статичні сліди взуття на ґрунті. На паркані огорожі ділянки, гілках рослин, інших предметах обстановки можуть залишатись частини одягу та рукавичок злочинця, а також сліди крові та епідермісу при випадковому пораненні злочинця. Як сліди-предмети можуть залишатись речі, випадково загублені злочинцем, недопалки цигарок, сірники, пляшки з-під напоїв. Серед слідів біологічного походження потрібно відмітити можливі виділення сечі та слини (наприклад, на недопалку цигарки) злочинця;

5) без проникнення або з проникненням у будівлю таємно від господарів або з дозволу господарів, зловживаючи їхньою довірою за їх присутності на ділянці (16 %). Такі способи крадіжок трапляються, коли

господарі:

а) зайняті роботами у садку чи на городі на значній відстані від будівель. Так, гр. М. та його родич гр. Н., після ранкової риболовлі залишили надувний човен з електромотором біля огорожі садової ділянки для просушування. Після цього гр. Н. пішов відпочивати, а гр. М. – поливати город, що був розташований за домом. Закінчивши польові роботи, гр. М. помітив відсутність човна¹;

б) відпочивають часто із вживанням горілчаних напоїв, внаслідок чого втрачають пильність та не звертають увагу на наявність сторонніх осіб на ділянці, або засинають, не вживаючи заходів до збереження майна. Зазначене частіше за все трапляється у садівницьких товариствах з великою кількістю людей, які вільно пересуваються територією;

в) разом відпочивають зі злочинцями, що вкралися до них у довіру під виглядом сусідів по дачі, маючи спільні інтереси або з інших приводів. Так, гр. К., вкравшись у довіру до гр. М., Н., Р. та пригостивши їх горілчаними напоями, підлив їм у стакани клофелін, після чого вони знепритомніли. Потім гр. К. спільно з гр. О., з яким існувала попередня домовленість, вчинили крадіжку матеріальних цінностей на суму понад 4 тисячі грн. Злочинців було затримано через два місяці при спробі вчинити аналогічний злочин².

При вчиненні крадіжок зазначеним способом можуть залишатися ідеальні сліди як у пам'яті господарів дачі, де зникло майно, так і у мешканців сусідніх дачних ділянок.

Виділивши групи способів крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, потрібно зазначити, що в більшості випадків злочинці застосовують сукупність способів проникнення. Невдале застосування одного зі способів примушує злочинця використовувати інший, тобто має місце ситуаційна обумовленість способів учинення злочину.

При всіх способах вчинення злочину можуть залишатися сліди рук. Вони локалізуються на поверхнях дверей, шибках, склі, що зламуються; міжкімнатних дверях, вікнах, стінах; предметах обстановки: меблях, світильниках, посуді, постільній білизні, вимикачах світла тощо. У разі використання злочинцем рукавичок, на зазначених предметах залишаються їхні сліди. Практично завжди на підлозі, ковдрах у кімнатах залишаються поверхневі сліди взуття, можливо з нашаруванням ґрунту.

¹ Кримінальна справа № 1–87/2007. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.

² Кримінальне провадження № 1/78/32/2013 Новомосковського міськрайонного суду у Дніпропетровській області.

На місці вчинення злочину, особливо у зимній період, коли є впевненість у відсутності господарів приміщення, злочинці мало уваги приділяють маскуванню своєї присутності. Іноді вони перебувають у приміщенні дачного будинку досить тривалий час, можуть залишатись на ніч. У такому випадку залишаються сліди їх життєдіяльності: залишки їжі зі слідами зубів, недопалки цигарок, порожні пляшки зі слідами рук, слина, сеча. Якщо для вивезення викрадених речей використовувався транспортний засіб, можуть залишатися відповідні сліди: протектора; залишки мастила, охолоджуючої рідини; контакту транспортного засобу з предметами дорожньої обстановки; частини вантажу, що перевозився на машині раніше. Звісно, сліди протектора залишаються майже завжди, інші – значно рідше.

Способи приховування злочину вчені-криміналісти розглядають у двох аспектах – як складову способу вчинення злочину та як самостійну наукову категорію. Детальний аналіз думок науковців з цього питання здійснив Р.С. Белкін. Узагальнюючи їхні доводи, він визначив приховування злочину як «діяльність (елемент злочинної діяльності), спрямовану на перешкодження розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину та злочинця і їхніх носіїв»¹. До зазначених у визначенні чотирьох видів приховування злочину він додав також змішані способи.

В.К. Весельський, С.М. Зав'ялов та В.В. Пясковський поділяють способи приховування злочину на п'ять груп: «1) способи приховування матеріальних слідів, що відбилися в навколишній обстановці внаслідок готування і вчинення злочину; 2) способи приховування предметів посягання та наслідків заволодіння ними, розпорядження і використання; 3) способи вживання заходів з маскування і фальсифікації слідів злочину; 4) способи вживання заходів з протидії розшуку злочинця; 5) способи вживання заходів з протидії щодо встановлення істини загалом»². З наведених груп перші три, на наш погляд, входять до складу способу вчинення злочину, інші – можливо розглядати як самостійні елементи механізму злочину. Загалом, при розгляді криміналістичної характеристики злочину окремого виду приховування злочину, на нашу думку, потрібно розглядати тільки як складову способу вчинення злочину.

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 767.

² Весельський В. К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Весельський, С. М. Зав'ялов, В. В. Пясковський. – К. : КНТ, 2009. – С. 37.

При вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, як вже зазначалося, випадки приховування слідів злочину з боку злочинців трапляються не досить часто. Розглянемо способи приховування відповідно до класифікації Р.С. Белкіна.

Утаювання є способом приховування, що полягає у ненаданні слідчому інформації про вчинений злочин та може здійснюватись в активній та пасивній формах. У пасивній формі утаювання проявляється майже у всіх категоріях злочинів, в тому числі при вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Це замовчування, недонесення інформації про злочин, відмова від давання показань, невиконання вимог слідства. До активних форм у розглядуваній категорії злочинів належать: використання сприятливих умов обстановки: відсутність свідків, очевидців (з листопада по квітень), у будні дні та нічний час, віддаленість від міст, відсутність охорони тощо; швидка реалізація викраденого майна; зберігання викраденого у задалегідь підготовлених схованках.

Знищення проявляється у видаленні на місці вчинення злочину слідів: рук, взуття, зламаних замків, перешкод, прибирання недоїдених продуктів харчування тощо. У разі, коли при вчиненні злочину є очевидці, злочинці можуть знищити одяг, у якому їх бачили. Під маскуванням розуміють дії, що змінюють уявлення слідчого щодо способу вчинення злочину, особи злочинця, призначення тих чи інших речей. До таких дій можна віднести: зміну зовнішності злочинця, найчастіше – зачіски, відрощування бороди перед учиненням злочину з наступним голінням або, навпаки, зміна одягу, використання темних окулярів; приведення в початковий вигляд зламаних дверей, вставлення шибок, висунутого скла.

Фальсифікація полягає у створенні неправдивої інформації про подію або підробка носіїв такої інформації. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень приховування крадіжок шляхом фальсифікації у чистому вигляді не виявлено. Способи знищення і маскування інформації та її носіїв також трапляються досить рідко (близько 12 % випадків), в основному, при повноструктурних способах вчинення злочину, що мають місце на території садівницьких товариств і дачних кооперативів у заможних господарів.

Розглянувши способи вчинення крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, можна ще раз наголосити на важливості цього елементу криміналістичної характеристики для розслідування. У даному контексті слід погодитися з думкою М. В. Даньшина, який зазначив, що у криміналістиці спосіб учинення злочину та інформація про нього є основою для об'єднання окремих видів злочинів, ви-

явлення взаємозв'язку між структурними елементами характеристики; розробки особливостей тактики проведення слідчих дій; прогнозування механізму вчинення конкретного виду злочинів; розмежування схожих складів злочину¹.

М.В. Салтевський розглядає вчення про способи вчинення злочину як одну з окремих теорій криміналістики і наголошує на її значенні: «процес розкриття злочину і доказування відбувається в такому порядку – від виявлення змін в матеріальному середовищі до встановлення способу, від способу вчинення злочину до виявлення суб'єкта злочину².

1.3. Характеристика особи злочинця та потерпілого

Встановлення особи, яка вчинила злочин, є одним із головних завдань розслідування. Для вирішення цього завдання на початковому етапі слідчому необхідно мати принаймні мінімальні відомості про особу злочинця, особливо, коли крадіжку вчинено в умовах неочевидності. Саме тому дані про особу злочинця, що складають окремий елемент криміналістичної характеристики, дуже важливі для розслідування. На думку В.А. Жбанкова, вони допомагають: «визначити особливості відображення властивостей особи злочинця при підготовці, вчиненні та приховуванні злочинів; розробити систему слідів, що відображають соціальні, психологічні і біологічні властивості особи злочинця, та виявити інші джерела інформації про нього; визначити систему техніко-криміналістичних і тактичних методів і засобів зі збирання, дослідження, оцінки та використання інформації про особу злочинця; встановити взаємозалежність і взаємозв'язки між соціальними, психологічними та біологічними властивостями злочинця, що містяться у джерелах інформації про нього; на основі зібраної інформації та виявлених взаємозв'язків між соціальними, психологічними, біологічними властивостями побудувати модель особи, яка вчинила злочин; визначити систему пошукових заходів щодо встановлення особи злочинця; на основі виявлених закономірностей між елементами злочинної діяльності розробити систему типових версій щодо особи, яка вчинила злочин, стосовно тих або інших видів злочинних діянь, у тому числі й на базі ЕОМ»³.

¹ Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Даньшин Максим Валерійович. – Х., 2000. – С. 84.

² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 428.

³ Жбанков В. А. Человек как носитель криминалистически значимой информации / В. А. Жбанков. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1993. – С. 9.

Відомості про особу злочинця є складовими елементами теорії багатьох наук кримінально-правового циклу: кримінології, кримінального права, кримінального процесу, юридичної психології тощо. Наприклад, у кримінології характеристику особи злочинця розглядають за такими ознаками: соціально-рольові (найближче оточення, побутові, сімейні, виробничі та загальноцивільні відносини); соціально-демографічні (стать, вік, освіта, соціальний стан, професія і вид занять, сімейний стан, місце проживання, матеріальне забезпечення та житлово-побутові умови); морально-психологічні (світогляд, ціннісні орієнтації, інтелектуальні ознаки, рольові особливості, психічні аномалії, що не виключають осудність, рівень потреб); кримінально-правові (мотиви злочину, характер та спрямування посягань, одиночний чи груповий характер посягань, строк і вид покарання, стаття КК України)¹.

У криміналістиці також приділяється значна увага розробці окремих складових характеристики особи злочинця, які у комплексі з іншими елементами криміналістичної характеристики утворюють цілісну систему, що сприяє пошуку злочинця та вирішенню інших завдань розслідування.

Науковці у криміналістичному аспекті розглядають особу злочинця по-різному. Так, М.В. Салтевський вважає, що «характеристика особи злочинця повинна давати опис людини як соціально-біологічної системи, властивості й ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі і використовуються для розслідування злочинів. До таких властивостей належать: фізичні, біологічні і соціальні»².

У характеристиці особи злочинця М.П. Яблоков виділяє відомості про його особисті соціально-психологічні властивості та якості, злочинний досвід, спеціальні знання, стать, вік, особливості взаємин із жертвою³. До суб'єктивних факторів, що впливають на вибір способу злочину, А.Ф. Волобуєв називає такі ознаки особи злочинця, як наявність у нього певних знань, досвіду, навичок; його соціальні, психологічні та фізичні дані⁴. А.В. Шмонін виокремлює такі ознаки особи злочинця: «статеві-вікові, фізичні, психологічні характеристики особи, інтереси та потреби людини, її знання, переконання, інтелектуальні та вольові влас-

¹ Криминология : учеб. [для ВУЗов] ; под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Изд-во «Норма (Издательская группа Норма – Инфра. М), 2000. – С. 132.

² Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 422.

³ Яблоков Н. П. Криміналістика / Н. П. Яблоков – М. : Издательская группа «НОРМА – ИНФРА-М», 2000. – С. 20.

⁴ Криміналістика : підруч. / [Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. – Х. : ХНУВС, 2011. – С. 375.

тивості, темперамент, соціальний і сімейний стан, професійна приналежність, освітній та культурний рівень, біологічні й психічні особливості»¹.

В.К. Гавло зазначає, що «криміналістику та її методику в першу чергу цікавлять такі дані про особу суб'єкта злочину, які вказують на закономірні зв'язки між ним і вчиненим злочином, що виявляються зовні – у різних наслідках вчиненого діяння. У цьому плані особу злочинця необхідно вивчати як слідоутворюючий об'єкт, джерело інформації про вчинений злочин і як засіб його розкриття»². Р.С. Белкін вважає, що «для криміналістики можуть бути важливі й такі властивості особи, які вивчаються іншими науками»³.

Ми погоджуємось з думкою О.Н. Колесниченка та В.О. Коновалової, що «зміст такого елемента криміналістичної характеристики, як особа злочинця визначається комплексом ознак, специфічних для осіб, які вчинили злочини даного виду та важливих для їх успішного розкриття та розслідування»⁴. Тобто, для характеристики особи злочинця з криміналістичної точки зору враховуються насамперед властивості особи, що відображаються у способах вчинення та приховування злочину, слідах, що утворюються при використанні певного способу, створюють сприятливі умови обстановки вчинення злочину та іншим чином впливають на механізм злочинного посягання.

Однак для встановлення та розшуку злочинця іноді цих даних недостатньо. Саме тому в криміналістиці використовуються відомості щодо особи злочинця, запозичені з інших галузей знань, що в комплексі надають слідчому повну інформацію про особу. Важливими є його соціально-побутові якості, риси характеру, схильності, причини та умови, що вплинули на формування злочинного наміру тощо.

Цікавим є поділ усіх властивостей злочинця на власні та відносні, запропонований М.О. Селівановим. До власних ознак злочинця належать такі, як стать, вік, інтелектуальний та фізичний розвиток, морально-психологічні якості, володіння певними професійними навичками, злочинний досвід. До відносних властивостей належать різні прояви соціальних зв'язків злочинця, серед яких: спосіб життя злочинця, особис-

¹ Шмонин А. В. Методика расследования преступлений: учеб. пособие / А.В. Шмонин. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2006. – С. 184.

² Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В.К. Гавло. – Томск, 1985. – С. 197.

³ Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – С. 16.

⁴ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – С. 46.

тісні прояви у різних сферах діяльності, співвідношення місця проживання та роботи злочинця, його професійний рівень та ступінь освіченості, соціальний статус та коло зв'язків¹.

Узагальнюючи думки науковців, вважаємо, що для повної характеристики особи злочинця необхідно мати такі дані:

- фізико-біологічні властивості особи (стать, вік, зріст, статура, фізичні дані тощо);
- соціально-демографічні (національність, освіта, сімейний стан тощо);
- морально-психологічні (світогляд, переконання, риси характеру, звички, емоції, темперамент тощо);
- соціально-побутові (місце проживання, роботи, навчання, суспільні відносини у при виконанні окремих видів діяльності);
- соціально-правові (злочинний досвід, наявність судимості, ставлення до вчиненого тощо).

Узагальнюючи матеріали кримінальних проваджень щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів та результатів опитування працівників НП, надамо характеристику особи злочинця за наведеною схемою.

Фізико-біологічні характеристики особи злочинця тісно пов'язані з такими елементами криміналістичної характеристики, як спосіб учинення злочину та слідами злочинного посягання. Стать та вік особи здебільшого впливає на обрання ним того чи іншого способу. Злочинці молодого віку обирають більш примітивні способи вчинення злочину, пов'язані, як правило, з руйнуванням перешкод. Відповідно до структури способу вчинення злочину така складова, як приховування слідів частіше за все відсутня. Зріст, статура, фізичні характеристики особи злочинця впливають на обрання способу проникнення на територію садівницького товариства та дачного будинку. Злочинці кремезної статури проникають у приміщення шляхом зламу перешкод за допомогою власної сили або, як правило, дією такої сили на нескладні знаряддя зламу (лом, монтування). Злочинці невеликого зросту та худорлявої статури проникають у відкриті або вибиті квартирки, отвори в стелі, через балкон тощо. Відповідно до статури та фізичних даних злочинця утворюються певного виду сліди, що відрізняються перш за все за розміром, формою та розташуванням.

Узагальненням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що крадіжки з території садівницьких товариств і дачних кооперативів

¹ Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий / Н.А. Селиванов. – М. : Юр. лит., 1982. – С. 132.

вчиняють в основному чоловіки (94 %). Жінки беруть участь у вчиненні крадіжок здебільшого у складі організованих злочинних груп як спостерігачі на стадії підготовки до злочину або як збувальники викрадених речей.

Хоча трапляються випадки самостійного вчинення злочину. Так, громадянка К. протягом літнього періоду 2010 року вчинила ряд крадіжок, користуючись вільним доступом до помешкань господарів будинків, коли вони були відсутні з різних причин: працювали на городі, відпочивали на річці тощо¹.

Вік осіб, що вчиняють крадіжки з території садівницьких товариств і дачних кооперативів, переважно середній. Особи віком від 18 до 30 років вчиняють крадіжки в 36 % випадків, від 31 до 45 років – 46 %, від 46 до 60 – 18 %.

Серед соціально-демографічних характеристик особи злочинця виділимо рівень освіти. Більшість осіб, що вчиняють крадіжки з території садівницьких товариств і дачних кооперативів, мають середню освіту. Це підтверджують узагальнені результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень, згідно з якими: повну середню освіту мають 48 % злочинців; професійно-технічну – 28 %; незакінчену вищу – 6 %; вищу – 18 %.

Національність злочинця у розглядуваній категорії злочинів не є стійким показником. В основному це місцеві жителі слов'янської національності. Зважаючи на відсутність у більшості крадіїв чітких моральних устоїв, більшість із них не мають сім'ї або перебувають у тимчасових позашлюбних відносинах (близько 85 %).

Морально-психологічним характеристикам особи злочинця приділяється достатньо уваги з боку не тільки криміналістів, а й учених у галузі кримінології та юридичної психології. У юридичній психології розділяють особистісні характеристики злочинця за типами: насильницького, сексуально-насильницького, корисливо-насильницького, корисливого тощо². Особи, які вчиняють крадіжки, незалежно від їх виду, мають низку спільних рис. «Особа злочинця – крадія, як правило, деформована його стійким включенням у кримінальне середовище, дефектами сімейного виховання вже у ранньому віці, хронічним незадоволенням його насущними потребами, постійною ситуативною залежністю», – ствер-

¹ Кримінальна справа № 1–158/2010. Архів Самарського районного суду м. Дніпра.

² Еникеев М.И. Юридическая психология / М.И. Еникеев. – М. : Норма, 2008. – С. 33-51; Коновалова В. О. Юридична психологія. Академічний курс : підруч. / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 96-103.

джує М.І. Єнікєєв¹.

Потреби та погляди крадіїв вкрай обмежені та примітивні й непов'язані зі сприйняттям загальноприйнятих соціальних цінностей. Відсутність соціальної адаптації посилюється такими чинниками, як відсутність сім'ї, спеціальності, постійного місця роботи, а інколи й місця проживання. Крадії характеризуються постійною антисуспільною спрямованістю поведінки: пияцтва, вживання наркотиків. Як правило, вони також схильні до вчинення інших видів злочинів: хуліганства, грабежів, у сфері обігу наркотиків. Риси характеру крадія: жадібність, прагнення до незаконного збагачення, нечесність, егоїзм тощо формуються під впливом загальної корисної спрямованості його діяльності.

Однак, за ствердженням кримінологів, «корисливі мотиви присутні лише у кожному третьому-четвертому випадку. В іншому – це мотиви солідарності, самоствердження, пов'язані з груповою залежністю або гіпертрофованим віковим легкодумством»². Ми не повною мірою погоджуємось з таким твердженням, оскільки, за даними нашого дослідження, корисливі мотиви при вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів були присутні майже у 90 % випадків. І лише у 10 % були присутні інші мотиви: легкодумство, відчуття солідарності з більш впливовими членами організованої групи, бажання зашкодити господарю з метою помсти тощо.

Серед соціально-побутових характеристик особи злочинця для розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів важливе значення має місце проживання. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень установлено, що 47 % крадіїв проживало у безпосередній близькості (на відстані до 5 км) від місця вчинення крадіжки, на відстані від 5 до 20 км – 38 %, в інших місцях – 15 % злочинців. Серед крадіїв практично відсутні так звані крадії-гастролери, або їхня діяльність обмежується обласним масштабом. Користуючись наведеними даними, слідчі при розслідуванні злочину гарячими слідами повинні у першу чергу відпрацьовувати околиці поблизу місця вчинення злочину, включаючи лісові масиви, посадки, найближчі жилі та нежилі будівлі для пошуку злочинця та викраденого майна.

За місцем роботи особи злочинців характеризуються таким чином: без постійного місця роботи або навчання складають 56 % від загальної кількості злочинців; працюючі – 26 %; учні професійно-технічних училищ коледжів, технікумів – 12 %, студенти вищих навчальних закладів

¹ Єнікєєв М.І. Юридическая психология / М.І. Єнікєєв. – М. : Норма, 2008. – С. 41.

² Кримінологія : учеб. [для ВУЗов] ; под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Изд-во «Норма (Издательская группа Норма – Инфра. М)», 2000. – С. 692.

– 6 %.

Соціально-правові характеристики особи злочинця є найголовнішими, тому що вони пов'язують між собою інші складові особистості крадія, безпосередньо впливають на спосіб учинення злочину, предмет злочинного посягання та інші елементи криміналістичної характеристики. Залежно від професійних навичок та досвіду злочинної діяльності В.А. Журавель поділяє злочинців, які вчинюють крадіжки, на дві групи:

«а) професійні злодії, для яких крадіжки є основним джерелом існування. Як правило, такі особи раніше були судимі за аналогічні злочини і в цьому значенні злочинна діяльність – одна з найбільш сталих і «рецидивонебезпечних». Вони ж очолюють злочинні формування і мають певну спеціалізацію;

б) особи, які вчинили крадіжку через якісь конкретні обставини, що склалися (залишені без догляду особисті речі громадян або без належної охорони матеріальні цінності, незамкнені двері квартири чи автомашини тощо). Ці особи викрадають предмети, що перебувають на виду (в основному невеликої кількості), і намагаються швидко залишити місце крадіжки»¹.

Такої ж класифікації дотримуються Ю.Г. Корухов² та О.О. Алексєєв³. Дещо розширює наведену класифікацію М.В. Салтевський, виділяючи три групи:

«а) примітивні неорганізовані злочинці, що вчиняють крадіжки без використання технічних засобів, поодинці, за наміром, що раптово виник. Побачив річ – узяв; відчинені двері в салоні – забрав речі; відкритий гараж – викрав інструменти тощо;

б) кваліфіковані злодії – це особи зі стійкою антисуспільною установкою, мають навички крадіжок певних предметів, речей, грошей, коштовностей. Вони знають, куди хазяїн ховає такі об'єкти. Це, як правило, раніше засуджені за аналогічні злочини. Нерідко вони об'єднані в групу, керовану авторитетом; в) професійні злодії, що вчиняють крадіжки внаслідок постійної антисуспільної установки. Вони мають злочинні навички, раніше майже всі засуджені. Обов'язково об'єднані в зло-

¹ Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2010. – С. 233.

² Криміналістика : учебник [для студ. вузов] ; под ред. А. Ф. Волынского, В. П. Лаврова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Закон и право, 2008. – С. 618-619.

³ Криміналістика : підруч. / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – С. 480.

чинні групи, збройні, мобільні»¹.

У цілому погоджуючись з наведеною вище класифікацією, вважаємо, що поза увагою залишилась ще одна група осіб. Це люди, які у зв'язку з важким матеріальним становищем, породженим соціально-економічною кризою у країні, змушені здобувати собі засоби для проживання злочинним шляхом. Вони, як правило, раніше не засуджені, іноді вперше вчиняють крадіжки, мають нестійку антисуспільну напругу. Але, як правило, після вчинення крадіжок такі особи не можуть зупинитись і продовжують злочинну діяльність, перетворюючись на кваліфікованих злочинців. Злочинний досвід у таких осіб відсутній, але залежно від рівня освіти, наявності професійних навичок та особистих якостей вони можуть обирати знаряддя злочину та способи вчинення на рівні професіоналів. Так, 28-річний гр. К. та 32-річний М. протягом осінньо-зимового періоду 2012 р. здійснили 32 крадіжки з дачних будинків Запорізької області. Перед початком злочинної діяльності вони працювали у слюсарних майстернях підприємств м. Запоріжжя. Після чергового звільнення через відсутність фактичної роботи, а відповідно й заробітку, вони зорганізувались у злочинну групу і, маючи досвід роботи зі слюсарним інструментом, виготовили спеціально пристосовані прилади для розкриття замків. За допомогою їх вони здійснювали крадіжки, вивозячи викрадене майно на автомобілі марки «Жигулі-2106», що належав гр. М. Обидва були одружені, мали дітей і раніше не притягалися до кримінальної відповідальності².

Заслугове на увагу класифікація злочинців, запропонована Є.І. Макаренком щодо квартирних крадіг. Він класифікує їх таким чином:

– залежно від наявності схильності або зневаги до попередньої розвідки (підготовки до крадіжки) злодії поділяються на «тихоходів» і «скокарів»;

– залежно від способу проникнення у житло: «підбирачі» і «технарі» – злодії, які проникають у квартиру в найкваліфікованіший спосіб – шляхом використання відмичок або підбором ключа; «слюсарі» і «шніфери» – проникають у квартиру за допомогою злому дверей і замикаючих пристроїв; «склярі» – шляхом виставляння або видавлювання шибок; «фортачі» – проникають у житло через відкриті вікна та кватирки, а «риболови» і «вудильники» для витягання цінностей використовують

¹ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 477.

² Кримінальне провадження № 1/135/55/2013. Архів Хортицького районного суду м. Запоріжжя.

вудки і гачки; «тихушники», «халтурники» і «наймачі квартир» вчинюють крадіжки, проникаючи у житло через залишені на якийсь час відкритими двері або з дозволу жертви, довір'ям якої зловживають;

– за специфікою безпосереднього предмета посягання, тобто характером майна, що викрадається: «фінажкін» – налаштований тільки на крадіжку грошових коштів; «ювелір» – віддає перевагу виробам з дорогоцінних металів; «маклі» – привертають переважно витвори мистецтва; «хламідник» – краде звичайно предмети верхнього одягу, а «кушнір» – виключно хутрянні вироби; «сироєда» – привертають переважно продукти харчування; «кардун» – краде все, що попадається рід руку;

– за наявністю або відсутністю професійного досвіду: початківці (для них характерні відповідні зневажливі клички типу «вшиварь», «гнус», «камса», «міль», «малятко», «хлопчак»), більш-менш досвідчені і визнаних в злочинському середовищі («діловий», «жужу», «чистодел») та висококваліфіковані, які мають відповідне загальне визнання й авторитет злочинця-наставника серед інших, з думкою якого прийнято рахуватися (для цих «злочинців у законі» характерні відповідні клички: «авторитет», «законник», «кит», «князь», «майстер», «пахан»), а обрана ними географія злочинського промислу дозволяє розрізняти в цій масті місцевих злочинців («домушників») і злочинців-гастролерів («літунів», «залітних»), які вважають за краще крадіжки за місцем постійного проживання поїздки з цією метою до інших міст країни і навіть за кордон¹.

Узагальнюючи наведені вище думки науковців, результати опитування слідчих та вивчення матеріалів кримінальних проваджень, пропонуємо таку класифікацію осіб, які вчиняють крадіжки на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, залежно від досвіду злочинної діяльності:

1. Випадкові, які викрадають майно, що не охороняється, користуючись нагодою (23 %). Вони не мають професійних навичок, як правило, є мешканцями сусідніх садових ділянок або сіл та вчиняють крадіжки у садових товариствах, що розташовані поруч з великою кількістю людей. Викраданню підлягає майно, що знаходиться на садовій ділянці або у будинку, гаражі, сараї, автомобілі, що тимчасово залишились без нагляду. Злочини вчиняються ними переважно в літній сезон.

2. Непрофесійні крадії, які у зв'язку з важким матеріальним становищем вчиняють злочин (31 %). Вони, як правило, не мають злочинного досвіду, але, як зазначалось вище, можуть використовувати знаряддя зламу, засоби перевезення викраденого. Крадіжки вчиняються ними за

¹ Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 23-24.

відсутністю господарів маєтків, частіше у осінньо-зимовий період. Викраданню підлягає будь-яке майно.

3. Кваліфіковані злочинці, які є особами зі стійкою антисуспільною установкою, мають навички крадіжок речей, професійний досвід застосування різноманітних знарядь зламу (40 %). У структурі способу вчинення крадіжок такими особами присутні всі складові: підготовка, вчинення та приховування злочину. Вони частіше за все є раніше засудженими за аналогічні злочини. Можлива спеціалізація за предметом злочинного посягання, наприклад, викрадають виключно металеві речі або сільськогосподарську продукцію. У більшості випадків вони об'єднані в групи, іноді очолюють групи, у складі яких є непрофесійні та випадкові крадії.

4. Професійні злодії, які вчиняють крадіжки внаслідок постійної антисуспільної установки. Вони мають злочинні навички, раніше майже всі засуджені, є лідерами злочинних угруповань. Вивченням матеріалів кримінальних проваджень нами виявлено незначну (6 %) кількість таких осіб, що були засуджені за крадіжки, вчинені на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Але ці дані можуть не відповідати дійсності, тому що дана категорія злочинців, керуючи та підготовлюючи злочини, може залишатися поза увагою слідства через свій злочинний професіоналізм. Іноді такі злочинці організують і керують кількома групами злочинців, що вчинюють різного роду крадіжки.

Залежно від предмета злочинного посягання можна виділити групи злочинців, які спеціалізуються на викраданні:

- сільськогосподарської продукції – фруктів та овочів;
- побутових речей: аудіо-, відеотехніки, телевізорів, супутникових антен та приладдя до них, велосипедів, надувних матраців, риболовних снастей тощо;
- сільськогосподарського, слюсарного, столярного інструменту;
- будівельних матеріалів. Як правило, їх викраданням займаються особи з найближчих до місця вчинення злочину будинків, у яких ведуться будівельні роботи;
- виробів із чорних та кольорових металів (жаргонною мовою їх називають «металісти»);
- грошей та цінних речей.

Означені злочинці вчиняють злочини, як правило, у групі і мають заздалегідь підготовлені місця збуту викрадених предметів. Виняток становить остання група злочинців, яких відносно небагато. Вони є професіоналами і вчинюють крадіжки у дачних будинках, що добре охороняються.

Залежно від способу проникнення у житло, ми погоджуємося з наведеною вище класифікацією Є.І. Макаренка і поділяємо злочинців на тих, які проникають у будівлю:

- у найкваліфікованіший спосіб – шляхом використання відмичок або підбором ключа («підбирачі», «технарі») (6 %);
- за допомогою злому дверей і замикаючих пристроїв («слюсарі» і «шніфери») (61 %);
- шляхом виставляння або видавлювання скла вікон («склярі») (16 %);
- через відкриті вікна та квартирки («фортачі») (3 %);
- через залишені на якийсь час відкритими двері або з дозволу жертви, довір'ям якої зловживають («тихушники», «халтурники») (14 %).

Як неодноразово вже зазначалося, більшість крадіжок (85 %) на території садівницьких товариств і дачних кооперативів вчинюються у складі груп різного ступеня організації. Злочинна група є особливим і специфічним утворенням, у якому діють свої закономірності, які надзвичайно важливі для розслідування злочинів. Злочинну групу потрібно розглядати не як просте зібрання індивідуумів, а як цілісне утворення, особливий суб'єкт групової злочинної діяльності. Потрібно вивчати групу і її діяльність як єдине ціле. Такий підхід дозволяє дослідникові абстрагуватися від соціально-культурної, демографічної й правової характеристик окремих учасників злочинних груп і вивчати соціально-психологічні й криміналістичні аспекти злочинної групи¹. Дослідження основних ознак злочинних груп дозволяє прогнозувати поведінку злочинців на досудовому слідстві. Саме тому зупинимось на розгляді цього питання більш детально.

Кримінальний кодекс України передбачає чотири види злочинів, учинених у групі (ст. 28): «1. Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. 2. Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (два або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовились про спільне його вчинення. 3. Злочин визнається вчинений організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувались у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. 4. Злочин

¹ Быков В. М. Криминалистическая характеристика преступных групп / В.М. Быков. – Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1986. – С. 23.

визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувались для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп».

Проблеми протидії злочинам, учиненим організованими злочинними групами, розглядалися багатьма науковцями: в галузі криміналістики – Ю.П. Аленіним, Л.І. Аркушею, В.П. Бахіним, В.І. Бояровим, В.М. Биковим, Н.С. Карповим, В.П. Корж, В.С. Кузьмічовим, В.К. Лисиченком, Є.І. Макаренком, К.О. Чаплинським, В.Ю. Шепітьком, Б.В. Щуром; в теорії оперативно-розшукової діяльності – І.П. Козаченком, І.В. Сервецьким, О.П. Снігерьовим, В.Д. Сущенком, В.І. Шакуном, І.Р. Шинкаренком.

Аналізуючи думки науковців щодо класифікації злочинних груп, К.О. Чаплинський доходить висновку, що наведені ними характеристики злочинних угруповань деякою мірою підпадають під ознаки однієї з тих груп, які зазначені у законі, що цілком відповідає сучасній слідчій практиці¹. Розглянемо кожну з зазначених груп більш детально стосовно крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів.

До першої групи можна віднести осіб, які випадково об'єдналися для вчинення групового злочину. При цьому необхідно звернути увагу на те, що випадкові групи являють собою осіб, що об'єдналися не з метою вчинення злочинів, а, як правило, з метою підтримання дружніх стосунків. Вже протягом певного часу група набуває антисоціального характеру і вчинення злочинів членами таких груп має не запланований, а раптовий характер. У цьому випадку у вчиненні злочинів члени групи беруть участь із почуття солідарності, через те що несподівано опинилися в певному місці у даний час, хоча об'єднання їх у групу мало зовсім інший, частіше незлочинний характер. Ступінь згуртованості членів випадкової групи є низькою, взаємозалежність і підтримка у випадку викриття групи та притягнення співучасників до кримінальної відповідальності практично не знаходять прояву. На допитах члени групи ви-

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 28.

ну свою не заперечують і дають, як правило, правдиві показання як про свою участь у злочині, так і про діяльність групи в цілому.

Для груп цього виду характерна антисоціальна спрямованість, але незначний ступінь згуртованості та відсутність лідера і чіткої психологічної й функціональної структур не дозволяють віднести їх до кваліфікованих об'єднань. Можна погодитись із В.М. Биковим, який вважає, що ролі у випадковій групі, як правило, не розподіляються, тобто співучасники вчиняють злочин спільними діями, які не потребують складної підготовки й розробленого плану, під впливом емоцій та миттєвих поривів¹. Дії членів групи під час вчинення злочину рівнозначні, хоча активність злочинців може бути й різною. Умисел на вчинення злочину виникає раптово. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів свідчить, що до їх складу входять молоді особи віком від 17 до 23 років, які спільно навчаються або проживають. Такі групи також утворюються з осіб без постійного місця проживання. З усіх злочинних груп, що вчинюють такі крадіжки, вони складають 34 %. Намір вчинити крадіжку виникає, як правило, раптово під час спільного проведення часу на відпочинку або при виконанні певної роботи (наприклад, на будівництві чи при збиранні врожаю). Так, група учнів професійно-технічного училища у складі трьох осіб у літній період виконувала будівельні роботи – риття котловану під басейн за домовленістю з господарями дачної ділянки. Під час виконання робіт протягом двох тижнів ними було вчинено шість крадіжок особистого майна з будівель сусідніх дачних кооперативів².

Якщо випадкова злочинна група залишається невикритою і продовжує свою злочинну діяльність, то поступово вона перетворюється на другий вид, який є більш небезпечним. За висловом К.О. Чаплинського, це групи «типу компанії»³. Злочини нею вчиняються за попередньою змовою. Загальна згода на вчинення злочину серед учасників досягається заздалегідь, до її реальної реалізації. Така група, на відміну від попередньої, має інший психологічний характер. У групах такого виду ще не склалися психологічна й функціональна структури, але вже мають окремі їх елементи. Вона більш організована, має чітко виражену анти-

¹ Биков В. М. Криминалистическая характеристика преступных групп / В.М. Биков. – Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1986. – С. 31.

² Кримінальна справа № 1–491/2011. Архів Червонозаводського районного суду м. Харкова.

³ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 25.

суспільну спрямованість, дещо стабілізований склад; група переходить до вчинення серії однорідних злочинів, однак відсутні чіткі плани спільної діяльності. У цих групах ще немає лідера, але сформувалося ядро з найбільш активних й авторитетних членів.

Можна погодитися з думкою В.М. Бикова, що діловим стосункам з приводу вчинених групових злочинів приділяється все більше значення, але водночас міжособистісні стосунки, які засновані на емоційних зв'язках й особистих почуттях симпатії, продовжують відігравати головну роль. Зазначене підтверджує теоретичне положення про те, що злочинні групи є групами за інтересами. До сфери спільних інтересів приликають і особисті симпатії, схожі норми поведінки, дефекти правосвідомості й виховання¹. Члени цієї групи, як правило, заздалегідь домовляються про свої дії та вчиняють однорідні злочини, але при цьому зберігаються особистісні стосунки між ними. Звідси виявляються певні ознаки переходу до організованої групи, тобто виділяються окремі учасники, які здатні керувати ситуацією, а інші схильні до підпорядкування. У групах цього виду не існує лідера у повному значенні цього слова, але є розподіл ролей при вчиненні злочинів, злочинні доходи розподіляються порівну². З усіх злочинних груп, що вчинюють крадіжки на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, вони складають 54 %.

Організована злочинна група, яка характеризується найбільшим ступенем суспільної небезпеки, є більш небезпечним різновидом злочинних угруповань і об'єднанням, що має високий рівень психологічного розвитку: згуртоване й стійке. Її члени є взаємозалежними, підкоряються загальним правилам і нормам поведінки, прийнятим у групі. Ця група є досить тісним союзом, у якому кожний знаходить собі емоційну підтримку, дорожить оцінкою своєї особистості з боку злочинної групи. Їм притаманна висока ступінь організованості, чітка функціональна диференціація структури переважно ієрархічного типу, розподіл ролей з яскраво вираженою роллю лідера³.

Виділяючи ознаки організованої групи, К.О. Чаплинський, проаналізувавши думки науковців, поділив їх на основні чотири групи:

1) за ознаками організованості: наявність організаційно-управлінської структури та ієрархічність груп, наявність єдиних норм

¹ Быков В. М. Криминалистическая характеристика преступных групп / В.М. Быков. – Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1986. – С. 32.

² Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 44.

³ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 27.

поведінки, системи санкцій та їх практична реалізація; наявність лідера та чіткий розподіл ролей і функцій в групі;

2) за характером діяльності: стійкий, запланований і законспірований характер злочинної діяльності, наявність спільних цілей, орієнтація на максимально високі прибутки; постійний і тривалий характер злочинної діяльності; прагнення до встановлення міжрегіональних зв'язків; активне поширення антисуспільної ідеології; встановлення контактів із працівниками правоохоронних органів;

3) за ознаками матеріального забезпечення: висока технічна оснащеність; використання сучасних технічних засобів, транспорту та зброї, наявність значних грошових сум, матеріальна підтримка членів групи;

4) за особливостями забезпечення злочинної діяльності: наявність корумпованих зв'язків з представниками державної влади та правоохоронних органів, цілеспрямована розробка заходів протидії правоохоронним органам, наявність системи нейтралізації форм соціального контролю»¹.

Членами групи є, як правило, раніше засуджені особи або ті, що мають досвід учинення злочинів. Наголошуючи на особливостях розслідування злочинів, учинених раніше засудженими, М.Г. Шурухнов зазначає: «неодноразове вчинення злочинів та пов'язане з цим відбування в установах виконання покарань призводить до утворення у таких осіб досвіду вчинення та приховування злочинів, дозволяє їм отримувати навички вчиняти протидію особам, які проводять розслідування»². Значний злочинний досвід осіб, які вчиняють крадіжки на території садівницьких товариств і дачних кооперативів у складі організованих злочинних груп, іноді є причиною того, що частина злочинів взагалі залишається нерозкритою або не дозволяє повністю провести розслідування, виявити всіх причетних до злочину осіб, зокрема лідера групи. З усіх злочинних груп, що вчинюють крадіжки на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, вони складають 12 %.

Способи вчинення крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, учинених організованою групою є повноструктурні – від підготовки та планування злочину до збуту викраденого майна. Вчиненню злочину організованою групою притаманний розподіл ролей між її учасниками. Значну роль при підготовці до вчинення злочину відіграє навідник – особи, які наводять злочинців на об'єкт посягання, збирають інформацію про нього, а іноді й здійснюють розвідку шляхом

¹ Вказ. праця. – С. 28-29.

² Шурухнов Н. Г. Криміналістика : учеб. / Н. Г. Шурухнов. – 2-е изд., исправл. и доп. – М. : Эксмо, 2008. – С. 597.

спостереження за об'єктом. Навідниками можуть бути як члени злочинної групи, так і сторонні особи, серед яких можуть бути сторожі, охоронці, місцеві жителі, що надають злочинцю за незначну винагороду відомості; ними можуть бути раніше засуджені, випадкові громадяни, що передають відповідні відомості у довірчій бесіді тощо. У кримінальному праві таких осіб визначено як пособників, тобто тих, які сприяють вчиненню злочину порадами чи вказівками, надають іншим співучасникам інформацію щодо найбільш прийнятних місця, часу, способів учинення злочину та інших обставин, які є необхідними для реалізації спільних злочинних намірів. Як пособники також визначаються особи, які збувають викрадене майно і також є членами організованої групи. До них можуть належати особи, які здійснюють реалізацію викраденого майна особисто через ринки, магазини, ломбарди, мережу Інтернет, або особи, які здійснюють реалізацію опосередковано через знайомих, яким невідомо, що дані речі здобуті злочинним шляхом.

З'ясувавши характеристики особи злочинця, перейдемо до розгляду іншого важливого елемента криміналістичної характеристики, що тісно пов'язаний з попереднім, – особи потерпілого. На значенні ознак особи потерпілого наголошує В.В. Тіщенко: «відомості про діяльність, спосіб життя, соціально-демографічні й особистісні характеристики дозволяють будувати версії про мотиви, цілі та інші обставини злочину; а дані про особисте, суспільне і трудове життя потерпілого, інтереси, риси характеру, коло знайомих сприяють висуненню версії про винну особу»¹.

На думку О.Н. Колісниченка, система ознак щодо особи потерпілого має складну структуру, зокрема демографічні ознаки: стать, вік, місце проживання, навчання, роботи тощо; відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, нахили, зв'язки (особисті, родинні, службові, побутові й інші), стосунки (ворожі, неприязні, дружні); в деяких методиках розслідування – ознаки віктимності (аморальна, ризикована поведінка, необачність)². На думку В.А. Журавля «важливого значення набувають відомості щодо потерпілого, якими міг скористатися злочинець під час підготовки і вчинення крадіжки (майновий стан, місця схову грошей чи коштовностей, тривала відсутність тощо). При цьому особливо виділяються дані про віктимну поведінку потерпілого (безтурботне ставлення до охорони свого житла від злочинних посягань, нерозбірливість і довірливість до незнайомих людей, демонстрація забезпечення побуту, систематичне публікування об'яв про купівлю-продаж дорогих

¹ Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монограф. / В.В. Тіщенко. – Одеса : Фенікс, 2007. – С. 64.

² Криміналістика / под ред. Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. – М., Юр. лит., 1968. – С. 37-38.

предметів чи коштовних речей, звичка мати при собі значні суми грошей)»¹.

В.Ф. Ермолович поряд із названими характеристиками – «демографічні дані, фізіологічні, психологічні, соціальні особливості особистості потерпілого, дані про спосіб його життя, захворювання, віктимність поведінки, рівень культури, ціннісні орієнтації, наявність зв'язків і відносин з іншими людьми» – зазначає також відомості про характер і обсяг завданих збитків². При вчиненні крадіжок значення має рівень можливості потерпілого, його майновий стан, про що зазначає А.Ф. Волобуєв³.

Характеристика особи потерпілого як одного з елементів криміналістичної характеристики має значення в оцінці інформації, отриманої у ході розслідування, оскільки дозволяє: обґрунтувати висунуті версії про особистість злочинця, місцезнаходження його та викрадених речей, обставини вчинення злочину, умови, що сприяють його вчиненню; правильно організувати проведення слідчих (розшукових) дій за участю потерпілого.

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, нами зроблено висновок щодо незначної залежності між особою потерпілого та особою злочинця. Як вже зазначалося, лише 9 % садівницьких товариств і дачних кооперативів охороняються силами приватних охоронних агенцій чи підрозділами поліції охорони, і лише 6 % дачних ділянок обладнано системами сигналізації або відеоспостереження з контролем на пульті, що знаходиться у охорони. Відповідно між господарями таких маєтків, у яких є значні кошти на їх утримання, і особою злочинця, який, як правило є професіональним крадієм, можливо простежити кореляційні залежності. В інших випадках господарями дачних ділянок є переважно незаможні особи, які, відповідно, не приділяють уваги належній охороні свого майна. Щодо обрання як об'єкта крадіжки майна зазначених господарств з боку злочинців різного рівня не простежується будь-яких біль-менш стійких закономірностей. Обрання об'єкта крадіжки також не залежить від статі, віку, місця проживання, способу життя, рис характеру, звичок, нахилів та інших фізіологічних, психологічних, соціальних особливостей особистості потерпілого.

¹ Криміналістика : підруч. [для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти] / [Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 534.

² Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Мн. : Амалфея, 2001. – С. 144-145.

³ Криміналістика : підруч. / [Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. – Х. : ХНУВС, 2011. – С. 374.

Розділ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК, ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ САДІВНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ І ДАЧНИХ КООПЕРАТИВІВ

2.1. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування

Досудове розслідування, відповідно ст. 214 КПК України, починається з моменту, коли слідчий, прокурор «невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування»¹.

Процес розслідування розподіляється на етапи. За визначенням І.М. Лузгіна, з яким ми цілком погоджуємось, «етап розслідування – це такий його елемент, що являє собою взаємопов'язану систему дій, об'єднаних єдністю завдань, умовами розслідування, специфікою криміналістичних прийомів»². Схожої думки дотримується В. К. Гавло, розуміючи під етапом розслідування «просторово-часовий відрізок, що об'єктивно фіксується в загальній системі розслідування, яка характеризується настанням якісно визначених змін, пов'язаних зі встановленням (невстановленням) обставин предмета доказування в результаті здійснення слідчих та інших дій, об'єднаних єдністю завдань і ситуацій розслідування»³.

На сьогодні у криміналістиці більшість науковців поділяють процес розслідування на початковий, подальший та заключний етапи. Однак аналіз літератури свідчить, що заключний етап порівняно з іншими є малоінформативним та нескладним у тактичному плані. Саме тому науковцями він практично не розглядається. Окремі вчені взагалі розгля-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Лузгин И. М. Расследование как процесс познания / И. М. Лузгин. – М. : Изд-во ВШ МВД СССР, 1969. – С. 86.

³ Гавло В. К. Проблемы теории и практики криминалистической методики расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание. ученой степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза» / В. К. Гавло. – М., 1988. – С. 8.

дають двохелементну структуру досудового розслідування з поділом його на початковий та подальший етапи. Початковий етап розпочинається з моменту внесення уповноваженою особою відомостей про вчинення злочинів до ЄРДР до повідомлення особі про підозру. Подальший етап починається з прийняття рішення у вигляді повідомлення особі про підозру і триває до моменту вирішення всіх завдань розслідування, коли сформовано доказову базу, достатню для пред'явлення обвинувачення. Більшість науковців основним переважно визначають початковий етап розслідування злочинів та приділяють йому значну увагу.

«Основна спрямованість етапу, – зазначає Р.С. Белкін, – інтенсивний пошук, виявлення і закріплення доказів. На цьому етапі здійснюється основна робота з розкриття злочину. Дії слідчого та оперативних працівників на цьому етапі характеризуються максимальною оперативністю, в більшості випадків масованістю, невідкладністю. На цьому етапі визначальний фактор – час»¹. На думку І.О. Возгріна, початковий етап розслідування являє собою «систему слідчих дій, що характеризуються невідкладністю, безперервністю та порівняно коротким часом їх проведення з метою вирішення загальних і специфічних для цього періоду завдань»².

Л.Я. Драпкін зазначає, що, «незважаючи на об'єктивну можливість виникнення будь-якої різновидності складних слідчих ситуацій, домінуючою рисою початкового етапу є проблемно-ситуаційний характер розслідування, що досить часто через різкий та хронічний брак інформації набуває вкрай гострої форми»³. Основним завданням цього етапу він вважає «виявлення необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел). Основне завдання етапу зумовило і його головну функцію – пошуково-розвідувальну спрямованість у діяльності слідчого ..., а також провідну роль слідчих та оперативно-розшукових версій»⁴.

Дещо розширює завдання початкового етапу А.Ф. Волобуєв, до яких відносить: «встановлення місця, часу й обстановки злочину, його сутності, а також виявлення, фіксація та вилучення його слідів – джерел доказів; встановлення, розшук і затримання особи, підозрюваної у скоєнні злочину; збирання доказів, достатніх для притягнення особи як об-

¹ Белкін Р. С. Курс криміналістики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкін – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 784-785.

² Возгрин И. А. Криміналістическая методика расследования преступлений / И. А. Возгрин. – Мн. : Выш. школа, 1983. – С. 154.

³ Криміналістика : учеб. [для вузов] / [И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.] ; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 2000. – С. 351.

⁴ Вказ. праця. – С. 352.

винуваченої (хоча б за одним епізодом злочинної діяльності)»¹.

Аналізуючи думки науковців щодо початкового етапу розслідування, можна зазначити, що, незалежно від визначення ними суті цього етапу та деталізації вирішуваних завдань, зрозуміло, що його результативність у більшості випадків визначає успішність подальшого розслідування.

Для початку досудового розслідування необхідна наявність приводів і підстав, якими, відповідно до ст. 214 КПК України, є заяви та повідомлення громадян або безпосереднє виявлення обставин злочину відповідними органами. Аналіз слідчої практики свідчить, що первинна інформація, яка надходить до правоохоронних органів, і є приводом для початку кримінального провадження щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Вона міститься в основному у заявах та повідомленнях громадян (68 %). Сповідують про вчинений злочин в більшості випадків власники дачних ділянок (44 %), сторожі чи охоронці (32 %), власники сусідніх ділянок, які першими виявили ознаки злочину (24 %).

Іншими джерелами інформації про вчинений злочин можуть бути: факти, виявлені під час розслідування інших кримінальних проваджень (24 %); матеріали, отримані у ході проведення оперативно-розшукових заходів (8 %).

Після внесення відомостей до ЄРДР слідчий повинен визначити завдання розслідування, що полягають у з'ясуванні кола питань, що становлять предмет доказування. В науковій літературі та практичних посібниках для слідчих переліки питань, що підлягають встановленню, або обставини, що становлять предмет доказування, суттєво не відрізняються. Окремі автори групують їх відповідно до елементів складу злочину², інші надають їх суцільним переліком³. При цьому викладені питання відносно розслідування крадіжок залишаються майже однаковими. Так, автори підручника за редакцією Р.С. Белкіна зазначають такі обставини, що підлягають встановленню та доказуванню при розсліду-

¹ Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Волобуєв Анатолій Федотович. – Х., 2001. – С. 28.

² Аверьянова Т. В. Криміналістика : учеб. [для вузов] / [Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.] ; под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 723-724; Справочник следователя. Выпуск второй (Практическая криминалистика: расследование отдельных видов преступлений). – М. : Юр. лит., 1990. – С. 414-415.

³ Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2010. – С. 234.

ванні крадіжок: «а) за суб'єктом злочину – хто вчинив крадіжку, особа винного (винних), вік, попередня злочинна діяльність (вчинення злочинів проти власності неодноразово); характер та склад злочинної групи, ступінь її організованості, розподіл функцій між її членами; підбурювачі та пособники; б) за суб'єктивною стороною – наявність попередньої змови, коли та за яких умов було вчинено змову, що було її предметом; в) за об'єктом – яке майно вкрадено, його вартість, де й у кого знаходилось викрадене майно, як воно збувалось або як передбачалося його збути; які дії вчинено або передбачалось учинити, щоб ускладнити пошук викраденого; г) за об'єктивною стороною – яким чином було здійснено доступ до місця крадіжки та після неї з метою приховування злочину та її слідів»¹.

Між тим, на наш погляд, найбільш повний перелік обставин, що становлять предмет доказування, наводить В.А. Журавель: «де, коли і за якими обставинами учинено крадіжку; яке конкретне майно стало предметом злочинного посягання, його вартість, індивідуальні ознаки; кому належить майно, яке його призначення, в якому стані воно перебувало у момент учинення крадіжки; чим підтверджується, що саме це майно за певних умов і стану було в конкретний час і в конкретному місці, а потім стало предметом злочинного посягання; яких матеріальних збитків зазнав власник майна у зв'язку з його крадіжкою; хто вчинив крадіжку, особа злочинця (злочинців) – вік, колишня злочинна діяльність (неодноразове вчинення аналогічних злочинів), мотиви поведінки; наявність попередньої змови, коли і за яких обставин вона була здійснена; який характер та склад злочинної групи, ступінь її організованості, розподіл функцій між її учасниками, наявність підбурювачів та пособників; у який спосіб учинено крадіжку, які технічні засоби використовувалися для таємного викрадення, тривалість перебування і конкретні дії злочинця (злочинців) на місці крадіжки, дії винного з метою приховування слідів злочину, збуту викраденого; чим займався, який спосіб життя вів потерпілий, чи не було в його діях та вчинках елементів віктимної поведінки, хто входить до кола осіб, які мають якусь інформацію про предмет крадіжки (про рух, стан, місцезнаходження майна, заходи щодо забезпечення його зберігання) і як характеризується кожна з цих осіб; в яких документах та інших джерелах міститься інформація про предмет крадіжки, хто мав доступ до цієї інформації; які обставини сприяли вчиненню крадіжки та впливають на ступінь і характер обвинувачен-

¹ Аверьянова Т. В. Криминалистика : учеб. [для вузов] / [Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.] ; под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 723-724.

ня»¹.

Конкретизуючи ці обставини щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, можна додатково зазначити такі обставини, що потребують встановленню:

- місцезнаходження садівницького товариства чи дачного кооперативу відносно найближчих населених пунктів;
- розташування дачної ділянки серед інших в самому товаристві;
- ступінь захищеності об'єкта: наявність огорожі, систем сигналізації, відеоспостереження тощо;
- дані щодо сусідніх ділянок (системи охорони, розташування будівель, стан межі з ділянкою, на якій вчинено крадіжку);
- інформація щодо господарів сусідніх ділянок (вік, соціальне та матеріальне становище, коло знайомих, рівень освіти тощо);
- інформація щодо членів садівницького товариства чи дачного кооперативу (наявність раніше засуджених осіб);
- інформація щодо охоронців чи сторожів кооперативу (риси характеру, нахили, матеріальне становище, наявність попередньої судимості тощо);
- наявність поблизу садівницького товариства чи дачного кооперативу занедбаних недобудованих будівель, лісопосадок тощо, де могли б тимчасово перебувати злочинці чи було б сховано викрадене майно.

З'ясування цих питань складає зміст подальшого розслідування.

Під час розслідування кримінального правопорушення виникають різноманітні слідчі ситуації, що визначають основні напрямки розслідування. Вивченню та науковій розробці слідчих ситуацій приділялось багато уваги з боку науковців Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, В. К. Гавла, Л.Я. Драпкіна, І. Ф. Герасимова, О. Н. Колесниченка, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. П. Корж, Г. А. Матусовського, В. О. Образцова, М. О. Селіванова, Р.Л. Степанюка, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька та ін. Ґрунтовному аналізу думок науковців щодо поняття слідчої ситуації наведено у фундаментальних працях науковців Р.С. Белкіна², В.Ю. Шепітька³, С.В. Веліканова⁴.

¹ Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2010. – С. 234.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 627-637.

³ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 125-144.

⁴ Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Веліканов Сергій Володимирович. – Х., 2002. – 218 с.

Проаналізувавши існуючі у криміналістиці визначення слідчих ситуацій, С. В. Великанов згрупував їх таким чином: а) визначення, що характеризують слідчу ситуацію переважно як обстановку розслідування; б) визначення, згідно з якими слідча ситуація формується переважно під впливом зібраної у справі інформації, що характеризує стан розслідування; в) визначення, що містять положення, відповідно до якого сутність слідчої ситуації складають обстановка і стан розслідування¹.

Не вдаючись до наукової дискусії щодо поняття слідчої ситуації, наведемо лише окремі визначення, що, на наш погляд, достатньо повно характеризують цю наукову категорію.

І.Ф. Герасимов зазначає: «слідча ситуація – це така, що склалась на певний момент розслідування, внутрішньо необхідно схильна до змін сукупність таких, що характеризують розслідування матеріальних, інформаційних та інших факторів, і їх оцінка, що обумовлює основні напрямки розслідування, прийняття рішень та вибір способів дії»². За ствердженням О. Н. Колесниченка та В. О. Коновалової, «слідча ситуація – це характеристика положення розслідування злочину, зумовлена наявністю (відсутністю) доказової та оперативно-розшукової інформації про обставини предмета доказування, й елементи криміналістичної характеристики, що визначають систему безпосередніх завдань і напрямків розслідування»³. На думку Л. Я. Драпкина, слідчі ситуації «являють собою динамічні системи, що змінюють свій зміст, структури та форму в результаті впливу зовнішніх та внутрішніх факторів як позитивного, так і негативного спрямування». На його думку, вони поділяються на складні (несприятливі) та прості (сприятливі)⁴.

Під слідчою ситуацією О.М. Васильєв та М.П. Яблоков розуміють фактичний стан, що склався на конкретний момент розслідування, що характеризує своєрідність даного моменту та визначається сукупністю доказової, оперативно-розшукової, процесуально-тактичної, методичної, організаційно-технічної та іншої значущої для розслідування інформації⁵.

¹ Вказ праця. – С. 15-21.

² Герасимов И. Ф. Пути повышения эффективности методик раскрытия и расследования преступлений / Герасимов И. Ф. // Алгоритмы и организация решений следственных задач : сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1982. – С. 173.

³ Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – С. 64.

⁴ Криминалистика : учеб. [для вузов] / [И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.] ; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 2000. – С. 24-25.

⁵ Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 139

Загальноприйнятою та науково обґрунтованою вважається також позиція, висловлена свого часу В. О. Образцовим. Він систематизує слідчі ситуації початкового етапу розслідування таким чином: 1) є дані про подію злочину, але невідомо, ким він учинений; 2) є дані щодо кримінального походження шкідливих наслідків події, що сталася, але посилення на їх причини відсутні; 3) є дані щодо події злочину та злочинця, але дані щодо окремих обставин вчиненого відсутні¹.

Дещо спрощене визначення надає Р.С. Белкін: «слідча ситуація – це сукупність умов, у яких у даний момент здійснюється розслідування, тобто та обстановка, у якій відбувається процес розслідування»². Однак надалі, визначаючи суб'єктивні та об'єктивні фактори, що впливають на формування слідчої ситуації, він розширює це поняття та наводить чотири групи компонентів (умов), з яких складається слідча ситуація:

«1) компоненти психологічного характеру: результат конфлікту між слідчим і особами, що протистоять йому, прояви психологічних властивостей слідчого, осіб, які проходять по справі;

2) компоненти інформаційного характеру: обізнаність слідчого (про обставини злочину, можливі докази, можливості їх виявлення та експертного дослідження, місця приховування шуканого тощо), поінформованість осіб, які протистоять слідчому та інших осіб, які проходять по справі (про ступінь інформованості слідчого та свідків, про виявлені та невиявлені докази, про наміри слідчого та ін.);

3) компоненти процесуального і тактичного характеру: стан провадження у справі, можливість обрання запобіжного заходу; ізоляція один від одного осіб, що проходять по справі, проведення конкретної слідчої дії і т.п.;

4) компоненти матеріального та організаційно-технічного характеру: можливість комунікацій між черговою частиною та оперативно-слідчою групою, наявність засобів передачі інформації з облікових апаратів органів внутрішніх справ, можливість мобільного маневрування наявними силами й засобами та ін.»³.

При розслідуванні виникає достатня кількість слідчих ситуацій і кожна з них неможливо передбачити, тому дослідники визначають найбільш повторювані з них, або типові. В. К. Лисиченко та О. В. Батюк розглядають типову слідчу ситуацію як упорядковану «сукупність відомос-

¹ Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / В. А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – С. 65.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 630.

³ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 631.

тей про комплекси певних загальних умов, що трапляються у ході розслідування окремих видів або ж однотипних злочинів»¹. Вони також наголошують на значному науково-методичному значенні цього поняття як результату узагальнення практики, що використовується з метою розробки методик розслідування окремих видів злочинів.

Під типовою слідчою ситуацією А. Ф. Волобуєв розуміє сукупність інформації (доказів та оперативно-розшукових відомостей), яка найбільш характерна для певного етапу розслідування у кримінальних провадженнях окремих категорій². На думку С. С. Чернявського, «типова слідча ситуація – це інформаційна модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії. На підставі цієї моделі розробляються криміналістичні засоби, прийоми та методи вирішення конкретних ситуацій розслідування»³.

На особливій важливості виділення типових слідчих ситуацій наголошують О.М. Васильєв та М.П. Яблоков, зазначаючи, що успіх розкриття злочину, як правило, залежить від правильності та швидкості дій слідчого саме на початку слідства»⁴. Значення типових слідчих ситуацій, на думку В.Ю. Шепітька, «дозволяє не тільки передбачити їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, але й обрати такі тактичні прийоми (тактичні комбінації), що є найбільш оптимальними»⁵. На його думку, «взаємозв'язок між обранням тактичних прийомів та слідчою ситуацією полягає у тому, що така залежність дозволяє: визначити перелік тактичних прийомів слідчої дії; здійснити вибір тих чи інших тактичних прийомів, обумовлених тими фактичними даними, що мають місце; визначити характер тактичних прийомів, їх конкретний зміст; встановити послідовність реалізації тактичних прийомів з урахуванням існуючої інформації»⁶.

¹ Лисиченко В. К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике / В. К. Лисиченко, О. В. Батюк // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1988. – Вып. 36. – С. 5.

² Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Волобуєв Анатолій Федотович. – Х., 2001. – С. 203.

³ Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монограф. / С. С. Чернявський. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – С. 405.

⁴ Васильєв А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильєв, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 138.

⁵ Шепітько В. Ю. Криминалистика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепітько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – С. 262.

⁶ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 136.

Щодо класифікації типових слідчих ситуацій серед науковців також не склалося єдиної думки. Однак, на наш погляд, принципової різниці між їх визначеннями немає. Найбільш вдалою, як вважаємо, є класифікація В.Ю. Шепітька, який, залежно від обсягу та характеру інформації поділяє слідчі ситуації на три види, зокрема: 1) відсутні або наявні неповні відомості про подію злочину та злочинця; 2) наявні не досить повні відомості про злочин; 3) подія злочину очевидна та злочинця встановлено¹.

Проаналізувавши поняття типових слідчих ситуацій, визначимо їх відносно крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Ми погоджуємось із думкою О.А. Вовчанської, що типові слідчі ситуації необхідно розглядати з точки зору сприятливості встановлення злочинця та організації процесу розслідування. Найкращою та сприятливою сукупністю умов, що склалась на певний момент, слід вважати ту, коли злочинця затримано на місці злочину. У такій ситуації зазвичай немає необхідності у проведенні розшукових дій для його встановлення. У результаті виявляється достатня кількість матеріальних та ідеальних слідів. Проведення слідчих (розшукових) дій з відповідними учасниками забезпечує отримання максимальної сукупності доказової інформації. Найчастіше й позиція злочинця не характеризується протидією процесу розслідування. Відповідно, як несприятливі або складні слідчі ситуації слід сприймати ті, коли злочинець не затриманий, але про нього є певні відомості, що дозволяють організувати його розшук, а також коли злочинець не затриманий і жодних даних про нього немає².

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів показують, що на початковому етапі розслідування цих злочинів найтипівішими є такі ситуації:

- 1) наявні достатні дані про вчинення крадіжки та осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, затримано на місці вчинення злочину (14 %);
- 2) наявні достатні дані про вчинення крадіжки, є відомості про особу (чи осіб), підозрюваних у вчиненні злочину, але злочинці з місця події втекли і переховуються (23 %);

¹ Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – С. 188.

² Вовчанська О. А. Розслідування незаконного перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. А. Вовчанська. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 83.

3) наявні достатні дані про вчинення крадіжки, але нікого з підозрюваних не встановлено і відомості щодо них відсутні взагалі або вкрай обмежені (63 %).

За кожною з названих слідчих ситуацій нами визначено перелік та послідовність слідчих (розшукових) дій, при проведенні яких вирішуються завдання розслідування. Однак для успішного розслідування кримінальних правопорушень необхідно дотримуватись певних умов, без яких неможливо якісно та вчасно провести розслідування.

Найважливішою умовою успішного розслідування крадіжок є своєчасне реагування на повідомлення про вчинення злочину. Чим менше часу мине з моменту вчинення крадіжки до і початку розслідування, тим більше можливості застосування методики розслідування злочину гарячими слідами. Використання злочинцями автотранспорту та налагоджених каналів збуту викраденого майна дозволяє злочинцям швидко здійснити злочинні наміри та уникнути відповідальності. З іншого боку, відсутність охорони на більшості території садибницьких товариств і дачних кооперативів теж сприяє віддаленню моменту виявлення злочину та сповіщення органів Національної поліції.

Проведене дослідження показує, що на початковій стадії організації розслідування з боку чергових частин, працівників оперативних підрозділів та слідства є факти відсутності реагування на повідомлення про злочин. Це іноді необґрунтовано пояснюється невеликою матеріальною шкодою, що завдається господарям дачних ділянок. Трапляються навіть випадки, коли працівники НП відмовляють громадян робити заяви про вчинення крадіжки, посилаючись на труднощі та брак часу на їх розслідування. Безумовно, ці негативні факти впливають на загальний рівень злочинності та довіру населення до правоохоронних органів.

Наступною умовою успішного розслідування крадіжок є швидкість та якість проведення початкових гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, таких як огляд місця події; допит свідків та очевидців; призначення експертиз з вирішенням питань діагностичного характеру; огляд кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем; обстеження житла та іншого володіння особи; спостереження за місцями можливої появи підозрюваного; використання конфіденційного співробітництва та ін. Невідкладний виїзд на місце вчинення злочину, оптимальний вибір та вміла реалізація завдань початкового етапу надають можливість отримати відомості щодо осіб, причетних до крадіжки, зібрати початкові дані щодо ознак викраденого майна.

Важливою є також організація розслідування, яка неможлива без

чіткої взаємодії між окремими структурними підрозділами НП, взаємодією НП з іншими правоохоронними органами, прокуратурою, судом, а також з громадськістю та засобами масової інформації. У системі НП організація розслідування злочинів залежить від чіткої взаємодії чергової частини, слідчих та оперативних підрозділів, інспекторів-криміналістів, працівників Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру, які залучаються як спеціалісти, кінологічної служби. Представники різних служб мають у своєму розпорядженні різні засоби й методи своєї діяльності, використання яких в єдиному комплексі цілеспрямованих, взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих заходів дозволяє забезпечити найефективніший рівень розслідування крадіжок¹.

Дуже важливою є взаємодія слідчих та оперативних підрозділів. Таку взаємодію А. А. Патік розглядає у широкому та вузькому значеннях. У широкому – це процес спільної діяльності слідчих та оперативно-розшукових підрозділів, які здійснюють вплив один на одного шляхом координаційних дій слідчого та забезпечення його оперативною інформацією оперативно-розшуковими підрозділами, що підвищує ефективність виконання ними своїх функціональних обов'язків та загальних завдань кримінального судочинства з охорони майнових прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. У вузькому значенні – це комплекс узгоджених процесуальних та оперативно-розшукових дій, які ґрунтуються на завданнях кримінального судочинства, спрямованих на швидке і повне розкриття та розслідування злочинів проти власності, захищаючи майнові інтереси держави та фізичних осіб, притягнення до відповідальності винних осіб, своєчасне вжиття заходів для забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинними діями, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів проти власності, та їх усунення, що досягається за умов чіткого розмежування компетенції, шляхом ефективного використання наданих законом та державою ресурсів, та зберігаючи таємницю досудового слідства і джерел отримання конфіденційної інформації².

Однією з важливих форм взаємодії слідчого з інспекторами-криміналістами та працівниками експертно-криміналістичних підрозділів на початковому етапі розслідування є дослідження матеріальних

¹ Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 38.

² Патік А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. А. Патік. – К., 2011. – С. 7.

об'єктів безпосередньо на місці події та надання за результатами дослідження оперативної інформації, що може бути негайно використана для розшуку та затримання злочинців, пошуку викраденого майна. Такі дослідження відбуваються в польових умовах із застосуванням нескладного обладнання, однак мають іноді вирішальне значення в організації розшуку злочинця гарячими слідами.

Фіксація дослідницьких дій, проведених спеціалістом, а також їхні результати у вигляді категоричних висновків або версій, повинні фіксуватись у письмовій формі, а саме у додатку до протоколу огляду, передбаченого ст. 105 КПК України. Результати будь-яких досліджень, судження, версії, припущення спеціаліста (наприклад, наявність слідів зміни початкового змісту документа; встановлення механізму відмикання замка; визначення фізичних даних людини за слідами взуття чи зламанною перешкодою; визначення, якою рукою залишено сліди пальців тощо) про обставини, що підлягають встановленню й доказуванню, засновані на використанні його спеціальних знань та можуть сприяти розслідуванню злочину, мають бути зафіксовані.

Важливою умовою успішності розслідування крадіжок є активне застосування сучасної оперативної, криміналістичної техніки й ефективних наукових методів розслідування. Технічна озброєність слідчого, спеціаліста-криміналіста та інших учасників розслідування значно розширює можливості досудового слідства, забезпечує успішне виявлення, фіксацію, вилучення та збереження матеріальних та ідеальних слідів.

Уміле поєднання професійної майстерності слідчого з життєвими досвідом громадських діячів, добрим знанням ними місцевих умов надає можливість цілеспрямовано й ефективно проводити слідчі (розшукові) дії для встановлення та викриття осіб, що вчинили крадіжку. При цьому участь громадськості у розслідуванні крадіжок набагато збільшує сили НП при безпосередньому вирішенні цих завдань і водночас є важливою формою зв'язку громадськості із діяльністю органів державної влади, допомагає ним спостерігати закон у дії, виховує пошану до закону і непримиренне ставлення до злодіянь¹.

Важливу роль у цьому також відіграють засоби масової інформації: телебачення, радіо, преса, звернення до яких у необхідних випадках дозволяє результативніше здійснювати розслідування неочевидних крадіжок, пошук злочинців і викраденого ними майна. Діяльність при відділах НП центрів зв'язків з громадськістю, регулярні публікації відомостей щодо фактів учинення крадіжок дозволяють вести активну профі-

¹ Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 40.

лактичну роботу для усунення негативних обставин, що сприяють учиненню цих злочинів.

Ефективне планування та організація роботи слідчого також є однією з неодмінних умов успішного розслідування розглядуваного виду крадіжок. Планування дозволяє на основі оцінки наявної інформації визначити найкоротші шляхи вирішення завдань розслідування, обрати ефективні засоби й методи досягнення найкращих результатів, обрати логічну послідовність проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів, надає можливість у будь-якій стадії розслідування бачити й оцінювати за часом кількісні та якісні результати діяльності у кримінальному провадженні, своєчасно виявляти та усувати недоліки. Планування також дисциплінує слідчого і слугує прекрасним засобом не лише самоконтролю, але й нагляду за його роботою з боку керівника слідчого підрозділу та прокурора, який є процесуальним керівником слідчого.

Після занесення інформації про злочин до ЄРДР, слідчий повинен скласти письмовий план розслідування відразу після проведення початкових слідчих (розшукових) дій. Після надходження додаткової інформації план може корегуватись, доповнюватись та змінюватись залежно від змісту цієї інформації.

У ході подальшої роботи з розслідування кримінального правопорушення значення планування як методу організованого ведення досудового слідства значно зростає, а ефективність і змістовна сторона планування набагато в чому обумовлені характером слідчої ситуації, що склалася на певний момент розслідування, її оцінкою та правильністю ухваленого слідчим тактичного рішення.

Розглянемо детальніше визначені нами слідчі ситуації початкового етапу розслідування.

Перша слідча ситуація, коли повідомлення про крадіжку надходить до органу досудового розслідування в момент учинення злочину або у зв'язку з затриманням підозрюваного на місці злочину, найбільш сприятлива для початкового етапу розслідування, оскільки характеризується досить повною інформацією як щодо факту крадіжки, так і осіб, причетних до її вчинення. Як правило, це ті випадки, коли інформація про факт проникнення злочинця на територію дачного будинку зафіксована за допомогою встановлених в ньому засобів охоронної сигналізації або свідків та очевидців злочину, якими часто виявляються співробітники охорони чи сторожі, які самостійно затримують підозрюваного на місці вчинення злочину.

За сприятливою слідчою ситуацією, коли є інформація про злочин та відома особа злочинця, доцільно проводити такі слідчі (розшукові)

дії:

- затримання та особистий огляд підозрюваного;
- огляд та вилучення речей у підозрюваного (викрадених, знарядь учинення злочину);
- огляд місця події;
- допит підозрюваного;
- допит свідків та очевидців;
- обшук за місцем проживання підозрюваного;
- призначення необхідних експертиз (в основному ідентифікаційних: дактилоскопічної, трасологічної тощо);
- слідчий експеримент;
- пред'явлення для впізнання підозрюваного.

Невідкладність допиту підозрюваного обумовлена тим, що затриманий на місці злочину повинен відразу пояснити свою присутність на місці події та свої дії і, не будучи психологічно готовим продумати вигадану лінію своїх показань до кінця, вимушений надавати правдиву інформацію. Даючи правдиві показання, підозрюваний повідомляє слідчому фактичні обставини крадіжки, які відомі йому краще, ніж кому-небудь, допомагає знайти докази під час огляду місця події, який у таких випадках буває більш ефективним. Після цього належить допитати свідків та очевидців – як правило, осіб, які повідомили про крадіжку чи брали участь у затриманні підозрюваного, що дозволить одержати важливу доказову інформацію щодо обставин виявлення крадіжки чи інших обставин розслідуваної події.

Після проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних головним чином із виявленням і закріпленням слідів злочину, слідчий проводить слідчі (розшукові) дії, що зазвичай належать до подальшого етапу розслідування та закріплюють показання підозрюваного: обшук за місцем проживання підозрюваного, призначення необхідних експертиз, слідчий експеримент.

Деяко складнішою є друга слідча ситуація, коли є відомості про особу (чи осіб) підозрюваних, але злочинці з місця події втекли і переховуються. У такій ситуації основні зусилля слідчого мають бути спрямовані на пошук злочинця. Інформація для розшуку може бути отримана за допомогою гласних слідчих (розшукових) дій, зокрема:

- огляду місця події;
- допиту свідків та очевидців;
- призначення експертиз (в основному діагностичного характеру).

Також можливим є проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій:

- накладення арешту на кореспонденцію;
- огляд і виїмка кореспонденції;
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем;
- обстеження житла та іншого володіння особи,
- спостереження за місцями можливої появи підозрюваного;
- використання конфіденційного співробітництва.

Проводяться також інші заходи пошукового характеру: подвірний обхід з метою встановлення можливих свідків, очевидців; складання словесного портрета та фоторобота, орієнтувань; переслідування гарячими слідами; пошук свідків за маршрутом передбачуваного руху злочинця; засідки в місцях можливої появи злочинця; перевірка місць збуту викраденого майна; перевірки за криміналістичними обліками.

Проведене дослідження показує, що в цій ситуації визначальним чинником є час – дії слідчого та працівників оперативних підрозділів мають вирізнятися максимальною оперативністю та спрямованістю на збір пошукової інформації шляхом опитування щодо кількості, індивідуальних прикмет зовнішності злочинців, напрямку, в якому вони зникли, а також характеру й індивідуальних ознак викраденого майна. Після цього негайно здійснюється переслідування злодія гарячими слідами, а також використовуються інші можливості оперативних підрозділів. Коли за підсумками проведених заходів злочинця встановлено і затримано, проводяться необхідні слідчі (розшукові) дії наступного етапу розслідування, зазначені при розгляді першої слідчої ситуації.

Якщо ж підозрювану в крадіжці особу не буде встановлено, то надалі проводяться допити свідків, очевидців, потерпілого, інші слідчі (розшукові) дії, результати яких при встановленні злочинця, що переховується, та викраденого майна мають вирішальне значення для розслідування. Одержана при цьому доказова та орієнтуюча інформація всебічно оцінюється і використовується для коригування комплексу слідчих (розшукових) дій, невідкладність яких обумовлена результатами попереднього розслідування.

Найбільш несприятливою є третя слідча ситуація, коли підозрюваних не встановлено і відомості щодо них відсутні взагалі або вкрай обмежені. Така ситуація виникає частіше за все у випадку, коли заява про крадіжку надійшла через тривалий час, наприклад навесні, тоді як фактично крадіжку було вчинено взимку. У такій ситуації зібрати інформацію про ті чи інші обставини крадіжки й осіб, що її вчинили, досить складно через відсутність свідків та очевидців, часткове знищення з плином часу слідів злочину. У цій ситуації проводяться такі слідчі (ро-

зшукові) дії:

- огляд місця події та ділянок навколишньої місцевості (наприклад у місці проникнення на територію товариства);
- пошук свідків та їх допит;
- призначення судових експертиз;
- надання доручення оперативним підрозділам щодо встановлення особи злочинця та його місцезнаходження. Пошуковими заходами у даному випадку можуть бути: пошук свідків-очевидців за маршрутом можливого руху злочинців, перевірка місць можливого збуту викраденого майна, перевірка за криміналістичними обліками та ін.

Важливою ланкою в організації роботи слідчого на початковому етапі розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів при неможливості розкриття злочину гарячими слідами є здійснення комплексу організаційних заходів, спрямованих на встановлення та розшук злочинців і викраденого майна за криміналістичними обліками: дактилоскопічним, за способом учинення злочину, за ознаками зовнішності, обліку викрадених речей, вивчення матеріалів раніше розкритих і нерозкритих крадіжок, учинених аналогічним способом. Важливо також використовувати оперативні обліки, в тому числі осіб, схильних до вчинення даних злочинів, що дозволить значно збільшити обсяг орієнтуючої інформації щодо встановлення злочинців та розшуку викраденого майна.

Таким чином, розглянуті вище слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, а також відповідні їм комплекси і послідовність слідчих (розшукових) дій, хоча і є найтиповішими для кримінальних проваджень даної категорії, проте вони не вичерпують усіх численних ситуацій, що можуть виникнути на практиці.

2.2. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування

Подальший етап, як вже зазначалося, розпочинається з прийняття рішення у вигляді повідомлення особі про підозру і триває до моменту вирішення всіх завдань розслідування, коли сформовано доказову базу, достатню для пред'явлення обвинувачення. На подальшому етапі розслідування слідчим вирішуються завдання, спрямовані на доказування вини підозрюваного, виявлення співучасників злочину та всіх епізодів злочинної діяльності. Основна мета цього етапу, на думку Р.С. Белкіна, розгорнуте, послідовне, методичне доказування. Якщо злочинця знайдено та зі-

брано достатньо доказів для притягнення його до відповідальності, то на наступному етапі розслідування здійснюється скрупульозна перевірка підстав обвинувачення, виявляються всі учасники та всі епізоди злочинної діяльності, вивчаються усі зв'язки між елементами складу злочину, встановлюються у всій повноті можливі причини й умови, що сприяли злочину¹. Однак він вважав завдання подальшого етапу значно більшими, ніж звичайна перевірка та аналіз вже існуючих даних про подію злочину й роль в ньому учасників злочину, розширяючи їх вирішенням завдань, пов'язаних з розкриттям злочину, коли на початковому етапі не вдалось встановити особу підозрюваного. Тоді, за твердженням Р.С. Белкіна, після аналізу та оцінки зібраних доказів, з урахуванням орієнтуючої інформації, складається розгорнутий план подальшого розслідування для вирішення перш за все завдання розкриття злочину і тільки вже після – всебічного доказування формули обвинувачення.

Така рухливість між початковим та подальшим етапами розслідування відповідає динаміці та індивідуальному характеру цього процесу, який кожний раз протікає зі своїми специфічними особливостями. Іншими словами, момент закінчення одного етапу і початку другого – це питання факту, конкретного акту розслідування².

Погоджуючись з думкою Р.С. Белкіна, у разі, коли встановити особу підозрюваного не вдалось та проведено всі можливі слідчі (розшукові) дії, дійсно потрібне розгорнуте планування подальших дій, спрямованих на встановлення особи, що вчинила злочин. Однак ми вважаємо складання плану подальшого розслідування заключною стадією початкового етапу.

На подальшому етапі розслідування кількість і послідовність проведення слідчих (розшукових) дій залежить від слідчих ситуацій. Більшість учених-криміналістів висловлюють думку, що на формування слідчих ситуацій подальшого етапу розслідування впливає перш за все лінія поведінки особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, а саме на ступені визнання своєї провини та готовності співпрацювати зі слідством.

Зважаючи на означене вище та враховуючи результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування можна сформулювати таким чином:

- 1) особа, якій повідомлено про підозру, повністю визнає свою

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 637.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – С. 638.

провину у вчиненні злочину та співпрацює зі слідством;

2) особа, якій повідомлено про підозру, частково визнає свою провину у вчиненні злочину, замовчує певні епізоди злочинної діяльності;

3) особа, якій повідомлено про підозру, не визнає свою провину у вчиненні злочину, відмовляється співпрацювати зі слідством.

Наведені типові слідчі ситуації належать до випадків крадіжок, учинених однією особою. Проте, як зазначалося нами раніше, більшість крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів вчиняються у групі. У такому разі при формулюванні слідчих ситуацій потрібно враховувати не тільки лінію поведінки особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, а й кількість затриманих злочинців та ступінь їх протидії слідству. Зважаючи на це, маємо запропонувати такі слідчі ситуації:

1) особа, якій повідомлено про підозру, повністю визнає свою вину у вчиненні злочину, затримано всіх учасників злочинної групи та вони співпрацюють з органами досудового розслідування;

2) затримано всіх членів групи, всі вони частково визнають свою вину у вчиненні злочину, у показаннях затриманих є розбіжності;

3) особа, якій повідомлено про підозру, повністю визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину, хоча є фактичні дані щодо вчинення злочину у складі групи;

4) затримано окремих учасників крадіжки, є фактичні дані, що вказують на вчинення ними злочину, але вони не визнають своєї вини та відмовляються співпрацювати зі слідством;

5) особа, якій повідомлено про підозру, не визнає вини, хоча є фактичні дані, що вказують на вчинення злочину саме нею; підозрюваний відмовляється давати показання щодо своєї та причетності інших осіб до вчинення злочину.

Розглянемо алгоритм дій слідчого щодо вирішення завдань розслідування відносно саме цих слідчих ситуацій, тому що вони є більш ширшими та охоплюють зазначені вище ситуації щодо одного учасника крадіжки.

Перша слідча ситуація, коли особа, якій повідомлено про підозру, повністю визнає свою вину у вчиненні злочину, затримано всіх учасників злочинної групи та вони співпрацюють зі слідством є неконфліктною і найбільш сприятливою для розслідування. Вона трапляється у 24 % крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. У даній ситуації найбільш ймовірною є версія про те, що підозрюваний та члени групи дійсно розкаються у вчиненому і бажають допомогти слідству у встановленні всіх обставин кримінального правопорушення. Для закріплення доказової інформації слідчому необхідно

провести такі дії:

- допит підозрюваних, зіставлення їхніх показань для з'ясування ролі кожного з них у механізмі конкретної крадіжки або всієї злочинної діяльності, якщо виявлено кілька епізодів;

- обрати запобіжний захід щодо підозрюваного, враховуючи його щире каяття та допомогу слідству;

- допит як свідків родичів, друзів підозрюваних з отриманням відомостей про їхню обізнаність у злочинній діяльності підозрюваних, їхніх нахилах, рисах характеру, звичках, способі життя тощо, а також про їхній рівень достатку;

- повторний допит свідків, очевидців для уточнення їхніх свідчень з урахуванням нових виявлених фактів;

- обшук за місцем проживання підозрюваних з метою виявлення та вилучення предметів, що стосуються кримінального правопорушення, в тому числі знарядь учинення злочину або викраденого майна;

- обшук у місцях, що знаходяться у володінні підозрюваних, або там, де вони тимчасово перебували та в яких можливо знаходження зазначених вище предметів: місце роботи, сараї, гаражі, дачі тощо;

- вилучення майна підозрюваного, на яке може бути накладено арешт для забезпечення цивільного позову;

- пред'явлення для впізнання свідкам осіб підозрюваних;

- пред'явлення для впізнання потерпілим викраденого майна;

- слідчий експеримент з відтворення дій злочинців на місці події, а також для проведення необхідних дослідів чи випробувань з метою встановлення механізму проникнення підозрюваних до будівлі чи механізму відкриття або зламу замків та інших перешкод;

- отримання від підозрюваних зразків для проведення експертизи: відбитків рук, біологічного походження (кров, слина, сеча) залежно від вилучених на місці події слідів;

- призначення можливих експертиз: дактилоскопічної, трасологічної, біологічної.

При розгляді даної слідчої ситуації також необхідно перевіряти версію про те, що підозрюваний може визнавати свою вину у вчиненні конкретного злочину з метою замовчування всіх епізодів злочинної діяльності. Для перевірки цієї версії підозрюваних перевіряють за криміналістичними обліками на причетність до вчинення інших злочинів. Перш за все необхідно перевірити підозрюваних осіб за дактилоскопічним обліком. У разі використання специфічних засобів та методів подолання перешкод можливою є перевірка по обліку за способом вчинення злочину.

Вилучені при обшуках знаряддя зламу, взуття, транспортні засоби

перевіряються за відповідними слідами, що містяться у місцевих обліках на рівні районних відділів НП. За обліками викрадених речей потрібно перевіряти вилучені при обшуку речі, що можуть бути викраденими при вчиненні крадіжок раніше та не реалізовані злочинцем.

Наведені вище слідчі (розшукові) дії, що проводяться при виникненні першої слідчої ситуації, є найбільш типовими для подальшого етапу розслідування. Всі ці дії потрібно проводити й при виникненні інших слідчих ситуацій, безумовно, з певними особливостями і тактикою.

Розглянемо другу слідчу ситуацію, коли затримано всіх членів групи, які визнають свою вину частково і в показаннях яких є розбіжності. Така ситуація менш сприятлива для розслідування, але її також можна віднести до неконфліктних. Вона трапляється у 21 % крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Така ситуація, як і більш складні наступні слідчі ситуації, виникають у зв'язку із взаємовідносинами між членами групи та відносинами лідера з іншими членами. Як правило, рядові члени групи через можливу помсту з боку лідера не бажають надавати правдиву інформацію щодо його участі у вчиненні крадіжки. Так, на думку К.О. Чаплинського «основними мотивами у членів злочинних груп у виборі лінії поведінки на досудовому слідстві є: відданість лідеру групи та прагнення уникнути відповідальності; намагання приховати лідерів і активних членів групи; уникнення можливості виявлення інших слідів учинених злочинів; злочинна солідарність, кругова порука членів групи і пов'язані з ними розрахунки на матеріальну й іншу підтримку тощо»¹.

Щодо другої типової слідчої ситуації спочатку потрібно ретельно допитати кожного із членів групи, зосереджуючи увагу на деталізації дій кожного. Потім необхідно їх повторно допитати з використанням тактичного прийому, побудованому на зіставленні різниці у показаннях співучасників. За результатами допитів, залежно від ситуації проводиться одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб із членів групи для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. При проведенні допиту та інших слідчих (розшукових) дій у даній ситуації можливо використання тактичних прийомів з метою розпалення конфлікту та створення напруги між членами групи. Одним із таких прийомів є компрометація одного з учасників групи в очах інших членів групи. Названий прийом може бути використаний щодо будь-якого учасника групового злочину. Для його реалізації слідчий попередньо вивчає особи всіх членів

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 36.

групи і встановлює який-небудь факт з життя особи, що може скомпрометувати її перед співучасниками, а потім сповіщає такі свідчення на допитах іншим членам групи. Але така інформація повинна бути ретельно перевіреною та правдивою і сприйматися іншими співучасниками як така, що негативно характеризує особу члена злочинної групи.

Конфлікт між співучасниками можливо також спровокувати під час оголошення показань одного із членів групи іншим. Для ознайомлення членів злочинної групи із свідченнями співучасника, який визнав свою провину, слідчий не повністю знайомить з показаннями співучасника, а обирає частину показань, у яких є підтвердження вини кого-небудь із співучасників злочину, вчиненого у групі. З тактичної точки зору, залежно від ситуації та особи, яку допитують, іноді недостатньо просто зачитати свідчення. Можливими є прослуховування фрагменту звукозапису або перегляд відеозапису, в яких зафіксовано фрагмент допиту, в якому відбувається сповіщення співучасникам правдивих свідчень.

Якщо слідчий не має правдивих свідчень одного із співучасників злочину, то спровокувати конфлікт можливо наступним тактичним прийомом. Тривале перебування на допиті одного із членів групи інші співучасники пов'язують з тим, що спільник дає правдиві свідчення щодо діяльності всієї злочинної групи. Для цього, переконавшись у тому, що допитувана особа не бажає давати показання у повному обсязі, слідчий може надати можливість даній особі зрозуміти, що співучасник перебував на допиті тривалий час. Підозрюваний, який не дає правдивих свідчень, може подумати, що його співучасник розповідає все у повному обсязі. При повторному допиті який-небудь незначний, але правдивий факт, встановлений шляхом проведення інших слідчих (розшукових) дій, повідомлений йому слідчим, для нього буде підтвердженням, що співучасник повністю зізнався, хоча цього в дійсності могло не бути.

Серед інших слідчих (розшукових) дій у другій типовій ситуації особливу увагу необхідно приділяти слідчому експерименту з метою відтворення дій учасників на місці події. Результати даної слідчої (розшукової) дії також використовують при повторних допитах з метою усунення суперечностей між членами групи.

Розглянемо третю типову слідчу ситуацію, у якій затримано особу злочинця, якій повідомлено про підозру, вона повністю визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину, хоча є фактичні дані щодо вчинення злочину у складі групи. Така ситуація на подальшому етапі трапляється у 18 % крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів.

У даній ситуації відпрацюванню підлягають дві версії. Першою є

версія щодо можливості вчинення злочину затриманою особою одноособово. У такому випадку ретельно перевіряються дані, отримані на початковому етапі, що свідчать про вчинення злочину у складі групи. Але більш ймовірною є версія, що злочин учинено групою осіб, але ж затриманий не надає свідчення про членів групи у зв'язку з матеріальною або моральною залежністю від лідера групи або її членів.

Засобами перевірки версій є гласні та негласні слідчі (розшукові) дії. В даній ситуації проводяться всі слідчі (розшукові) дії, зазначені при розгляді першої ситуації. При цьому при проведенні обшуків потрібно звертати увагу на предмети та документи, що можуть свідчити про зв'язки підозрюваного: листування, в тому числі в електронному вигляді, фотоальбоми, подарунки з надписами тощо.

У разі, якщо їх результати не будуть задовольняти слідство, тобто не з'явиться інформація щодо всіх учасників злочину, можливим є проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Але для досягнення більшої ефективності окремих негласних слідчих (розшукових) дій необхідно обрати запобіжний захід, не пов'язаний з обмеженням свободи підозрюваного. У цьому випадку слідчий діє в умовах певного тактичного ризику, пов'язаного з можливістю підозрюваного втекти від правоохоронних органів.

У даній ситуації можливим є проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій:

– втручання у приватне спілкування шляхом аудіо-, відеоконтролю особи; накладення арешту, огляду та виїмки кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем. Аудіо-, відеоконтроль особи можливо здійснювати у камері попереднього тримання чи слідчому ізоляторі, використовуючи можливі обмови затриманого під час його спілкування з оточуючими особами;

– обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом таємного проникнення з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи;

– спостереження за особою у публічно доступних місцях для встановлення контактів особи підозрюваного може проводитись шляхом візуального спостереження або з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

– аудіо-, відеоконтроль публічно доступних місць, у яких можлива поява підозрюваного та його контакти зі співучасниками;

– використання конфіденційного співробітництва, у тому числі під час перебування підозрюваного у камері попереднього тримання чи слі-

дчому ізоляторі.

Крім того, слідчому необхідно встановити коло друзів та знайомих підозрюваного, зокрема з використанням можливостей оперативних підрозділів. У разі, коли підозрюваний є неодноразово засудженим, необхідно перевіряти його дружні зв'язки за місцем відбування покарання, а також співучасників за епізодами попередніх кримінальних проваджень.

Розглянемо четверту типову слідчу ситуацію, коли затримано окремих учасників крадіжки, є фактичні дані, що вказують на вчинення ними злочину, але вони не визнають своєї вини та відмовляються співпрацювати зі слідством. Така ситуація на подальшому етапі трапляється у 24 % крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Безумовно, дана ситуація є конфліктною для розслідування та вимагає від слідчого використання професійної майстерності, вмінь, навичок та всього арсеналу можливих тактичних прийомів. Для отримання доказової інформації слідчому необхідно здійснити такі дії:

- аналіз існуючих та виявлення нових доказів, що вказують на причетність підозрюваних до вчинення злочину;
- допит підозрюваних із застосуванням широкого кола тактичних прийомів, включаючи зазначені вище прийоми, спрямовані на розпалювання конфлікту між членами групи, з метою з'ясування розбіжностей у їхніх показаннях для використання у доказуванні, визначення ролі кожного з них у механізмі злочину;
- допит родичів, друзів підозрюваних з отриманням даних про спосіб життя, звички, нахили тощо;
- допит двох чи більше вже допитаних осіб проводиться залежно від ситуації та може бути здійснений серед будь-яких процесуальних учасників кримінального провадження;
- обшук помешкання, місце роботи інших приміщень, що знаходяться у володінні затриманих (сараї, гаражі, дачі), з метою виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення, знарядь вчинення злочину, викраденого майна, а також предметів та документів, що вказують на зв'язки підозрюваних між собою та з іншими особами (фото-, відеодокументи, в тому числі в електронному вигляді, записні книжки, телефонні довідники тощо);
- пред'явлення для впізнання потерпілим викраденого майна;
- призначення можливих експертиз;
- отримання відомостей щодо притягнення підозрюваного до кримінальної відповідальності з використанням обліків Департаменту ін-

формаційного забезпечення МВС України;

– аналіз матеріалів кримінальних проваджень учасників злочину, які були раніше засуджені, а саме протоколів слідчих (розшукових) дій: допитів, обшуків, слідчих експериментів тощо та інших матеріалів;

– опитування, а, можливо, і допити осіб, що проходили як співучасники по раніше вчиненим злочинам.

Оскільки ситуація є конфліктною, то скоріше за все у слідчого не буде змоги відразу провести такі слідчі (розшукові) дії, як пред'явлення для впізнання підозрюваних та слідчий експеримент за їх участю у зв'язку з відмовою останніх співпрацювати зі слідством. Однак зусилля слідчого у даному випадку повинні бути спрямовані на схилення підозрюваних до проведення зазначених слідчих дій, оскільки їхні результати, наприклад, неузгодженість у діях підозрюваних при проведенні слідчого експерименту на місці події, у подальшому може бути використано при доказуванні.

У даній ситуації можливим є також проведення негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи у камері попереднього тримання чи слідчому ізоляторі з використанням можливих обмов затриманого під час його спілкування з оточуючими особами або конфіденційними співробітниками; огляд та виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем, якщо такі є в ізоляторах тимчасового тримання.

Найгіршою для розслідування є остання типова слідча ситуація, коли особа, якій повідомлено про підозру, не визнає вини, хоча є фактичні дані, що вказують на вчинення злочину саме нею; підозрюваний відмовляється давати показання щодо своєї та причетності інших осіб до вчинення злочину. Така ситуація на подальшому етапі трапляється у 13 % крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Вона характеризується пасивною поведінкою підозрюваного, що виявляється в бездіяльності та зводить до мінімуму встановлення з боку слідчого будь-якого контакту з ним. Водночас потрібно врахувати той факт, що суб'єкт не завжди ставить за мету цілком ухилитися від відповідальності, а іноді має на меті лише відтягнути момент її настання¹.

За цих обставин слідчий повинен зібрати достатні докази, що свідчать про причетність підозрюваного до вчинення злочину. Для цього проводиться ретельний аналіз зібраних матеріалів кримінального про-

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепітько – Х. : Право, 2001. – С. 216.

вадження з метою визначення можливих упущень процесу розслідування. З'ясовуються питання повноти зібраних: матеріальних слідів злочину; ідеальних слідів, що містяться у показаннях свідків і очевидців, довідкових даних з різного роду інформаційних та довідкових баз даних; доказів, отриманих шляхом використання спеціальних знань під час проведення різноманітних експертиз і досліджень та ін. Для вирішення завдань розслідування в цій ситуації проводиться весь можливий комплекс визначених раніше гласних та негласних слідчих (розшукових) дій та перевірочних заходів, а саме:

- допит підозрюваного з використанням всіх можливих тактичних прийомів, що будуть зазначені нами далі;
- при необхідності повторні допити підозрюваного залежно від даних, одержаних при подальшому розслідуванні;
- допит родичів, друзів підозрюваного з метою отримання відомостей про його особу та коло друзів, знайомих;
- повторний допит свідків, очевидців для уточнення їхніх свідчень з урахуванням нових виявлених фактів;
- обшук за місцем проживання підозрюваних з метою виявлення та вилучення предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення, в тому числі знарядь вчинення злочину або викраденого майна;
- обшук у місцях, що знаходяться у володінні (місце проживання, роботи, сараї, гаражі, дачні будинки тощо) для відшукування предметів, що вказують на причетність підозрюваного до злочину, а також предметів і документів, що можуть свідчити про зв'язки підозрюваного та можливих співучасників злочину (листування, в тому числі в електронному вигляді, фотоальбоми, подарунки з написами тощо);
- пред'явлення для впізнання підозрюваного свідкам;
- пред'явлення для впізнання потерпілим викраденого майна;
- отримання від підозрюваних зразків для проведення експертизи: відбитків рук, біологічного походження (кров, слина, сеча) залежно від вилучених на місці події слідів;
- призначення можливих експертиз: дактилоскопічної, трасологічної, біологічної тощо;
- перевірка на причетність до вчинення інших злочинів за криміналістичними обліками: дактилоскопічним, за способом учинення злочину, знарядь зламу, взуття, транспортних засобів, викрадених речей та ін.;
- перевірка за обліками Департаменту інформаційного забезпечення МВС України;

– аналіз матеріалів кримінальних проваджень, за якими проходив підозрюваний; опитування осіб, які проходили як співучасники по раніше вчиненим злочинам;

– аудіо-, відеоконтроль особи у камері попереднього тримання чи слідчому ізоляторі з використанням можливостей конфіденційного співробітництва;

– огляд кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та з електронних інформаційних систем.

Зазначенні заходи повинні бути спрямовані на отримання додаткової інформації, що свідчить про вчинення злочину саме цією особою, та на пошук інформації стосовно інших осіб, які могли бути причетні до підготовки, вчинення або приховування злочину.

Розділ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Особливості проведення огляду

Найважливіше місце серед слідчих (розшукових) дій, що спрямовані на отримання доказової інформації з матеріальних джерел, належить огляду. Відповідно до ст. 237 КПК України, яка регламентує процесуальний порядок проведення огляду, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів. У криміналістичній літературі під оглядом розуміють слідчу дію, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Одним із основних видів огляду є огляд місця події. Він належить до першочергових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Його не можна замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, зокрема допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі надати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події. Під час його проведення оглядають усі об'єкти, які можуть стосуватися кримінального правопорушення, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність слідчого огляду набагато вища, ніж, наприклад, обшуку чи слідчого експерименту. Саме тому розробка та вдосконалення тактичних прийомів цієї слідчої (розшукової) дії є актуальною для практики розслідування. З точки зору юридичної психології огляд місця події передбачає здійснення пізнавальної діяльності, якій притаманні такі особливості: 1) ретроспективний характер діяльності (пізнання звернене до минулого); 2) пізнання проводиться у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів); така діяльність виконується спеціальним суб'єктом (слідчим); 4) пізнання переслідує мету – отримання інформації, що має значення для встановлення істини у справі; 5) засоби здійс-

нення діяльності визначено в кримінально-процесуальному законі¹.

Розробці та вдосконаленню тактичних прийомів огляду місця події приділялося достатньо уваги з боку вчених-криміналістів. Значний внесок у розробку цієї проблеми зробили Ю.П. Аленін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, В.К. Весельський, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмічов, Є.Д. Лук'янчиков, В.Г. Лукашевич, Г.А. Матусовський, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, Л.Д. Удалова, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько та ін. Однак досі залишається недостатньо розробленою тактика огляду місця події при розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів.

Завдання огляду місця події є різноманітними та залежать від виду злочину, об'єктів огляду та слідчої ситуації, що склалася. Проаналізувавши думки науковців щодо завдань огляду та матеріали кримінальних проваджень, К.О. Чаплинський визначив основні завдання огляду таким чином: «вивчення, з'ясування та фіксація обстановки й інших обставин, що мають значення для кримінальної справи; відновлення картини злочинної події; встановлення механізму злочинної події; виявлення, фіксація, вилучення дослідження й оцінка слідів злочину та інших речових доказів, що мають значення для справи; з'ясування характеру впливу особи, яка вчинила злочин, на навколишнє середовище; встановлення, виявлення та затримання особи, яка вчинила злочин; з'ясування особи потерпілого та очевидців учиненого злочину; встановлення мотивів учиненого злочину; встановлення кількості злочинців, часу перебування на місці злочину, способу прибуття та зникнення з місця події; виявлення обставин, що сприяли або перешкоджали вчиненню злочину; виявлення (встановлення) негативних обставин; отримання необхідної (доказової) інформації для висунення слідчих версій стосовно події злочину, механізму злочину та його учасників; одержання вихідних даних для організації подальших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів щодо розшуку та затримання злочинців по «гарячих слідах», виявлення викраденого майна; перевірка відомостей, що отримані оперативним шляхом, та ін.»². На наш погляд, наведений перелік завдань огляду стосується саме огляду місця події. Ми з ним погоджуємось та вважаємо,

¹ Коновалова В. О. Юридична психологія. Академічний. Курс : підруч. / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – С. 139.

² Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 54.

що завдання огляду описано достатньо повно.

При розслідуванні крадіжок, на думку М.Г. Шурухнова, огляд місця події «проводиться для встановлення комплексу обставин, що мають значення при розслідуванні злочину: обстановки протиправного діяння; шляхів підходу та відходу злочинців з місця події; можливостей підходу до місця вчинення крадіжки непоміченим; місць можливого спостереження за діями злочинців; кількості осіб, що беруть участь у вчиненні крадіжки; тривалості перебування злочинців на місці крадіжки; слідів перебування осіб на місці події (частки певного ґрунту, породи деревини, барвних речовин тощо); слідів злочинців, транспортних засобів, знарядь зламу та інструментів; особистих властивостей злочинця тощо»¹.

Під час розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, огляд місця події дозволяє слідчому: безпосередньо сприймати місце події та об'єкти з метою виявлення слідів злочину; скласти уявлення про механізм учиненого кримінального правопорушення; виявити, зафіксувати, вилучити, дослідити й оцінити сліди злочину, негативні обставини та інші речові докази, що мають значення для кримінального провадження; встановити обставини, причини та умови, що сприяли учиненню кримінального правопорушення; скласти уявлення про особу злочинця; своєчасно висунути слідчі, оперативно-розшукові та експертні версії та правильно визначити напрями досудового розслідування; одержати вихідну інформацію для організації пошуку злочинця і провадження невідкладних слідчих (розшукових) дій; затримати злочинців гарячими слідами або визначити напрями їх переслідування, встановити кількість злочинців та ін.

Узагальнення кримінальних проваджень щодо досліджуваного виду крадіжок дозволило нам дійти висновку, що огляд проводився у 95 % випадків. У 5 % огляд не проводився у результаті недоліків організації розслідування. Будь-яке невинуватене зволікання з проведенням огляду місця події може призвести до знищення слідів злочину. Аналіз протоколів оглядів місць події свідчить, що при проведенні оглядів допускалися прояви халатності, недбалого ставлення до процедури огляду, формалізм. У 30 % протоколів фіксувався лише факт проникнення у будинок або на дачну ділянку, у 15 % випадків сліди взагалі не вилучались. Такий стан пояснюється, з одного боку, об'єктивними причинами, серед яких головна – значний проміжок часу між виявленням ознак злочину та фактичним часом його вчинення. Однак, незважаючи на це, не можна

¹ Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юристъ, 1999. – С. 32.

допускати з боку правоохоронців негативного ставлення до розслідування цього виду крадіжок, віднесення їх до злочинів «другого сорту».

При розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, місцем події можуть бути такі об'єкти:

- ділянки по периметру садівницького товариства чи дачного кооперативу, де залишились сліди проникнення злочинців;
- ділянки території на шляхах підходу (під'їзду) та відходу крадіків;
- садові та городні земельні ділянки, призначені для ведення індивідуального або колективного садівництва, що знаходяться у власності громадян;
- житловий будинок;
- будівлі, розташовані на ділянці: сараї, лазні, льохи, майстерні, гаражі, підсобні приміщення;
- місце розташування майна спільного користування членів кооперативу, призначене для забезпечення їхніх потреб у межах його території для проходу, проїзду, водопостачання та водовідведення, електропостачання, газопостачання, теплопостачання, охорони, організації відпочинку та інших потреб.

У науковій літературі розроблено основні організаційні, тактичні та процесуальні правила проведення огляду, які підтверджені практикою розслідування злочинів:

1. Єдине керівництво оглядом. Практика розслідування злочинів свідчить, що у більшості випадків дана слідча (розшукова) дія відбувається під керівництвом слідчого. Йому підпорядковуються всі інші учасники. Також керівництво оглядом можуть здійснювати прокурор або працівник оперативного підрозділу за дорученням слідчого. При розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, керівником огляду місця події у 14 % випадків були оперуповноважені, що негативно вплинуло на якість слідчої (розшукової) дії.

2. Своєчасність та невідкладність огляду. При розслідування більшості злочинів, зокрема крадіжок, огляд проводиться негайно після отримання повідомлення. Від цього залежить кількість зібраних слідів злочину. Слідча практика показує, що між отриманням повідомлення про злочин та виїздом слідчо-оперативної групи повинно сплинути не більше 15 хвилин. Але цей показник є суттєвим, коли злочин виявлено безпосередньо після його вчинення. При розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, між виявленням ознак злочину та часом його безпосереднього вчинення

спливає іноді значний час. Під час узагальнення матеріалів кримінальних проваджень щодо розглядуваного виду крадіжок нами встановлено, що між повідомленням про злочин, що надійшло до НП, та моментом учинення злочину минуло: від 1 до 5 годин у 3 % випадків, від 5 годин до 24 годин – у 5 %, від доби до 5 діб – у 48 %, від 5 до 10 діб – у 15 %, понад 10 діб – у 29 % випадків.

Таке становище звісно ускладнює процес розслідування, хоча й пояснюється об'єктивними причинами. Про вчинення крадіжки сповіщають в основному сторожі або власники ділянок. Сторожі або охоронці, оглядаючи дачні ділянки, не заходять на їх територію та звертають увагу на зовнішні ознаки крадіжки: розбиті вікна, безлад на ділянці тощо, але не оглядають ретельно запірні пристрої дверей, вийняте скло, відкриті вікна тощо. Господарі ділянок частіше за все з'являються на дачі по вихідних днях, коли й виявляють крадіжку і, відповідно, сповіщають підрозділи НП. Останній показник (більше 10 діб) був встановлений нами у випадках виявлення крадіжки після зимового періоду, коли господарі не проводять час на дачах. Звісно, огляд місця події у такому випадку може бути проведений і через два або три місяці після вчинення крадіжки, коли частина слідів з часом зникає.

3. Об'єктивність, усебічність та повнота огляду. Усі ділянки і об'єкти, які пов'язані з механізмом вчинення злочину і несуть будь-яку інформацію, що має значення для розслідування, повинні бути виявлені, зафіксовані, вилучені та досліджені (оцінені)¹.

4. Методичність, системність та послідовність огляду. Ці принципи є основою для розробки тактичних прийомів огляду.

5. Цілеспрямованість і активність слідчого огляду. Активність огляду полягає в тому, що слідчий та інші його учасники вживають на місці події відповідних заходів до вивчення обстановки в цілому, виявлення, фіксування і вилучення наявних слідів та інших доказів, виявляючи при цьому наполегливість і творчу ініціативу².

6. Застосування техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань. Під техніко-криміналістичними засобами у криміналістиці розу-

¹ Криміналістика : підруч. / [П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.]; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – С. 131; Криміналістика : учеб. [для ВУЗов] / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – С. 252.

² Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник ; за ред. Н.І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 5; Макаренко Є. І. Огляд місця події : навч. посібник / Є. І. Макаренко, О. В. Негодченко, В. М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. – С. 37; Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 60.

міють прилади, пристосування і матеріали, які використовують для збирання та дослідження доказів, або створення умов, що утрудняють учинення злочинів. Від рівня розвитку технічного забезпечення залежить якість вилучених доказів. Застосування науково-технічних засобів, використання досягнень науки і суворе дотримання криміналістичних правил поведінки з матеріальними джерелами доказової інформації має важливе значення для проведення огляду¹.

7. Використання оперативно-розшукової інформації. На думку К.О. Чаплинського, використання такої інформації «дозволяє отримати додаткові відомості про характер події, осіб, причетних до злочинів, місцезнаходження й ознаки об'єктів, які мають значення у справі, уточнити межі та порядок проведення слідчого огляду, вчасно висунути правильні слідчі версії»². Вважаємо, що використання оперативно-розшукової інформації необхідне для проведення розслідування у цілому, а не огляду місця події окремо. Оперативні працівники під час огляду місця події саме отримують таку інформацію шляхом опитування свідків, очевидців, використання оперативних даних тощо. На наш погляд, така інформація ніяким чином не може вплинути на порядок проведення огляду.

8. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами, що беруть участь у проведенні огляду: працівниками оперативних підрозділів, дільничними інспекторами поліції, експертами, кінологами тощо. Результативність огляду багато в чому залежить від складу слідчо-оперативної групи. На підставі узагальнення даних опитування працівників слідчих підрозділів та матеріалів слідчої практики можна дійти висновків, що слідчо-оперативна група при розслідуванні розглядуваного виду крадіжок у повному складі на місце події виїздила лише у 64 % випадків. У більшості випадків до складу групи не залучалися працівники оперативних підрозділів та експерти. Таке становище пояснюється певним дефіцитом кадрів у місцевих відділах НП, а також певним нехтуванням цим видом злочинів у зв'язку з нібито їх малозначністю.

Огляд місця події складається з трьох основних етапів: підготовчого; робочого та заключного³. Можна погодитися з думкою В.Ю. Шепітька, який зазначає, що підготовка до огляду являє собою пе-

¹ Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / В. И. Гончаренко. – К. : Вища школа, 1984. – С. 50.

² Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 61.

³ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – С. 163.

вний комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення. На його думку, з якою ми погоджуємось, «всі підготовчі заходи можуть бути поділені на організаційно-розпорядчі (доручити оперативним працівникам з'ясувати, кого можна запросити як понятих при виїзді у віддалену місцевість; викликати необхідних оперативних працівників; запросити спеціалістів; видалити з місця події сторонніх осіб та ін.); забезпечувальні (перевірити стан науково-технічних засобів, укомплектованість слідчої валізи (портфеля); забезпечити наявність і готовність транспорту; з'ясувати можливість виклику спеціальної пересувної криміналістичної лабораторії та ін.); тактичні (з'ясувати в осіб, які повідомили, що відбулося; опитати очевидців про подію; з'ясувати, які зміни були внесені в обстановку; попередити понятих про неприпустимість розголошення відомостей, отриманих при огляді місця події тощо)¹.

Підготовчий етап огляду починається з моменту прийняття слідчим рішення про проведення слідчої (розшукової) дії та складається з двох етапів: дії до виїзду на місце події та дії після прибуття на місце події². До виїзду на місце події слідчий повинен здійснити такі організаційно-підготовчі заходи:

– забезпечити негайне прибуття слідчо-оперативної групи на місце події. Огляд може бути відкладений у зв'язку з несприятливими умовами, але з обов'язковим забезпеченням охорони місця події;

– забезпечити охорону місця події у разі, якщо слідчо-оперативна група з об'єктивних причин не має можливості негайно прибути на місце. Цей захід частіше за все забезпечується на прохання працівників поліції самими господарями дачної ділянки;

– забезпечити залишення на місці події свідків та очевидців до прибуття слідчо-оперативної групи;

– забезпечити участь в огляді понятих. Згідно зі ст. 223 КПК України огляд житла чи іншого володіння особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Зважаючи на те, що огляд дачної ділянки дуже часто відбувається у будні та не в сезон проведення садово-огородніх робіт, слідчому потрібно заздалегідь забезпечити участь понятих з урахуванням того, що їх може

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 198-199.

² Криміналістика : підруч. [для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти] / [Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 220.

бути важко знайти на території дачного кооперативу;

– підготувати необхідні науково-технічні засоби;

– вирішити питання щодо застосування службово-розшукового собаки.

Після прибуття на місце події слідчий повинен вжити таких організаційних заходів:

– видалити з місця події сторонніх осіб та вжити заходів щодо збереження слідів кримінального правопорушення та речових доказів;

– вжити заходів щодо встановлення очевидців кримінального правопорушення, можливо, осіб, які перебували на сусідніх дачних ділянках;

– провести інструктаж учасників огляду, визначити коло обов'язків кожного з них;

– оповістити територіальні органи про характер злочину та можливі прикмети злочинців;

– вжити заходів щодо організації переслідування і затримання злочинців гарячими слідами.

Після проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до робочого етапу огляду, під час якого знайомиться з обстановкою місця події, визначає межі огляду, висуває версії стосовно події злочину. Якщо діяльність слідчого на організаційно-підготовчому етапі має організаційний характер, то на робочому етапі вона набуває дослідницького характеру. Робочий етап слідчого огляду складається з низки тактичних прийомів, що передують самому огляду та супроводжують його. Під тактикою огляду слід розуміти комплекс найбільш ефективних і раціональних прийомів та способів дій або найбільш доцільну лінію поведінки слідчого, що забезпечує виявлення максимальної кількості слідів злочину та речових доказів, інформації про досліджувану подію¹.

На підставі узагальнення практики розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, можна зазначити, що до основних організаційно-тактичних заходів огляду можна віднести такі:

– правильне визначення меж слідчого огляду (42 % респондентів).

У справах зазначеної категорії межі огляду можуть бути достатньо значними – від місця проникнення на територію садівницького товариства чи дачного кооперативу, включаючи сам будинок і закінчуючи місцеві-

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 65.

стю на шляху відходу злочинців;

– обрання правильного порядку пересування місцем події під час огляду (34 % респондентів);

– обрання необхідних засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину (55 % респондентів);

– правильне визначення тактичних прийомів огляду місця події та окремих його елементів (76 % респондентів).

У науковій літературі достатньо уваги приділяється методам огляду. Окремі науковці вважають, що методи огляду належать до тактичних прийомів¹, інші – що це тільки спосіб пересування місцем події. Так, В.Ю. Шепітько зазначає, що методи огляду «означають тільки послідовність пересування (або переміщення) при огляді, здійснення його організаційного порядку, а не пізнавальної сутності й не виступають тими оптимальними засобами виявлення доказової інформації, функції яких мають виконувати тактичні прийоми та їх системи»².

Ми приєднуємось до науковців, які відносять методи огляду до тактичних прийомів. Метод – це спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя³. Пізнання процесів та явищ оточуючого світу неможливе без застосування певних методів. Пізнавальна сутність методів полягає саме в тому, що, використовуючи їх, суб'єкт здійснює пізнання на більш якісному рівні та в найкоротші терміни. Саме тому методи, що використовуються під час огляду місця події, потрібно відносити до тактичних прийомів.

Методи огляду науковці класифікують за різними підставами, та особливих дискусій з цього приводу не виникає. Крім того, кожен з методів знайшов застосування у практиці розслідування злочинів. Методи класифікують:

1) за глибиною дослідження: загальний – здійснюється без зміни обстановки для отримання загальної інформації про місце події, його межі з метою визначення необхідних для детального огляду сил та засобів; детальний – полягає у ретельному обстеженні об'єктів огляду, ви-

¹ Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 52; Федоров Ю. Д. Осмотр места происшествия (пособие для следователей) / Ю. Д. Федоров. – Ташкент : Ташкент. высш. шк. МВД СССР, 1969. – С. 51; Біленчук П. Д. Основи криміналістичної тактики : курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель. – Вінниця : Вінницька філія МАУП, 2001. – С. 27; Криміналістика : підруч. / [П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.] ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – С. 301.

² Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 202.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – С. 522.

явленні та вилученні слідів злочину;

2) за характером дослідження: статичний – здійснюється без порушення місцезнаходження предметів, без їх пересування; динамічний – проводиться після статичного з можливістю пересування предметів під час виявлення на них слідів, вимірювання та інших необхідних для отримання доказової інформації операцій;

3) за повнотою дослідження: суцільний – передбачає дослідження об'єкта у повному обсязі, не минаючи жодної деталі; вибірковий – передбачає дослідження окремих частин обстановки місця події на розсуд слідчого залежно від механізму події злочину та локалізації слідів;

4) за послідовністю проведення: концентричний – проводиться від периферії до центру за спіраллю; ексцентричний – навпаки, від центру до периферії за спіраллю; секторний – полягає у дослідженні місця події від центру за секторами, кут яких (як правило 30-45°) визначає слідчий; квадратний – при розбитті місця події на квадрати з подальшим їх послідовним дослідженням; вузловий – використовується при обстеженні значного за розміром та неоднорідного за конструктивними особливостями місця події, для чого воно розбивається на вузли – окремі ділянки, де зосереджені сліди злочину; комбінований – являє собою сукупність двох або більше зазначених вище методів.

Метод огляду обирається залежно від конкретної обстановки, що склалась на місці події. Як правило, огляд при розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, починається з дачного будинку. У такому випадку слід обирати ексцентричний спосіб огляду прилеглої території. У разі, коли спочатку виявлено місце проникнення на територію кооперативу, наприклад, отвір у паркані, огляд проводиться концентричним способом. У будь-якому випадку огляд території дачної ділянки проводиться не суцільно, а вибірково. Щоб виявити сліди на місці події, необхідно скласти модель події, тобто загальне уявлення про характер і хід події, що відбулася; ознайомитися з обстановкою місця події, встановити стан і положення окремих предметів відносно події, виділити місця ймовірного розташування слідів, взаємозв'язок різних слідів та механізм їх утворення, визначити шляхи приходу та відходу злочинців.

Виходячи зі створеної моделі події в цілому, визначаються вузлові ділянки приміщення, місцевості, конкретизуються предмети, що знаходяться на ділянках, на яких ймовірніше могли бути залишені сліди. При цьому треба виходити з обстановки місця події, з властивостей слідосприймаючої поверхні, механізму утворення різних слідів. Під час огляду доцільно керуватися принципом комплексного підходу до пошуку слі-

дів, тобто необхідно ретельно шукати сліди, утворені різними об'єктами: сліди рук, взуття, знарядь злому, мікрочастинки, запах тощо. Сліди треба виявляти в повному обсязі, не варто робити передчасні висновки щодо ідентифікаційної значущості слідів, оскільки часто навіть неповні або нечіткі сліди можуть мати важливе криміналістичне значення.

При розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, огляду підлягають всі об'єкти, що знаходяться на дачній ділянці: територія, дачний будинок, гараж, підвал, лазня, літній душ, сарай тощо. Як правило, злочинці проникають у всі об'єкти, що розташовані на ділянці. За результатами нашого дослідження у 92 % випадків злочинці проникали в усі приміщення садівничої або дачної ділянки. Розглянемо особливості огляду окремих об'єктів за досліджуваною категорією крадіжок.

Огляд території садівничої чи дачної ділянки проводиться, починаючи з огорожі концентричним способом, починаючи із входу на ділянку. Звертають увагу на матеріал та стан огорожі. Як правило, вона виготовлена з дерев'яного штахетнику, металевої сітки або металевого прута. У будь-якому випадку матеріал огорожі має нерівну поверхню, за яку при її перетинанні може зачепитись злочинець, залишивши сліди чи мікросліди одягу. Залежно від пори року, часу від моменту вчинення злочину до початку огляду, характеру поверхні ділянки (трава, бетонні доріжки, сніговий покрив, волога або суха земля) на зазначених об'єктах утворюються видимі, маловидимі або невидимі сліди взуття, транспортних засобів та інші, залежно від виду следоутворюючого об'єкта.

Огляду також підлягають місця розташування предметів, що були викрадені, та, відповідно, сліди, що могли утворитись на цій ділянці. У ході загального огляду необхідно виділити ділянки місцевості, вузли, які надалі варто детально оглянути. Оцінці підлягають виявлені сліди з огляду на давність їх утворення. Слідчий може зробити це самостійно або за допомогою спеціаліста-криміналіста, залученого до проведення огляду, або потерпілого, очевидців крадіжки чи охоронців кооперативу. У ході загального огляду необхідно визначити межі огляду, послідовність та порядок його проведення, необхідні техніко-криміналістичні засоби.

Огляд садового чи дачного будинку проводиться, як правило, від вхідних дверей до центру місця події, яким може бути місцезнаходження викрадених речей, сліди злочинців, пошкодження обстановки місця події тощо. Виявленню та вилученню підлягають сліди, залишені у міс-

цях проникнення злочинців: знарядь зламу на дверях, дверних замках та косяку дверей; рук на ручках та полотні дверей; ніг на ґрунті з підшви на килиму чи підлозі біля дверей; крові на висунутому чи вибитому склі та ін.

Огляд підвалів, сараїв, гаражів проводиться від місця входу до центру, де знаходилися продукти харчування, банки з консервацією, сільськогосподарські чи столярні інструменти. На підлозі в сараях, підвалах з земляним покриттям можливе виявлення слідів взуття. На банках можливе виявлення слідів пальців рук злочинця. Сліди злому виявляються на кришках підвалів, дверях або стінах сараїв. Поряд із приміщеннями на земляному ґрунті можуть бути виявлені сліди взуття, тари, сліди від одягу злочинців.

Огляд лазні, літнього душу проводиться за правилами огляду приміщення, але варто врахувати, що злочинці проникають у лазню з метою крадіжки металу: бачків, баків, тазів, ковшів і т.д. Баки, призначені для нагрівання води, електричні нагрівачі у саунах виламуються злочинцями з цегляної кладки. При цьому на ній залишаються сліди від знарядь зламу, сліди взуття на поверхнях підлоги, полицях тощо.

Крім зазначених приміщень огляду підлягає оточуюча територія. Необхідно виявити місця стоянки автотранспорту, використаного злочинцем при вчиненні крадіжки, встановити місця проникнення на територію кооперативу, шляхи підходу до будинку. При цьому необхідно брати до уваги розташування доріжки слідів взуття, слідів транспортного засобу або візка. Необхідно оглянути на предмет установа сліди проникнення сусідні з місцем події ділянки та будинки; на предмет виявлення викраденого майна – сусідні будинки, що пустують. Обов'язково оглядаються яри, лісові посадки по краях ланів, береги річки, стежки та дороги, що ведуть до садівницького товариства.

Під час вилучення слідів необхідно керуватися такими правилами: прагнути вилучати сліди разом із предметом, на якому вони утворені. Якщо слід знаходиться на малоцінному громіздкому предметі, доцільно вилучати слід разом із частиною предмета; у разі неможливості вилучення предмета або його частини зі слідом, він копіюється шляхом виготовлення зліпків або перекопіюванням на слідокопіюючі матеріали; під час вилучення слідів на предметі важливо зафіксувати положення предмета або його частини на місці виявлення, вказати, де зовнішня та внутрішня сторони, нижній чи верхній боки предмета тощо; самі предмети або їх копії слід упакувати так, щоб під час транспортування та зберігання виключити можливість пошкодження слідів. Упаковка опечатується, до неї додається супровідний текст із зазначенням, що в ній

знаходиться, де, коли, ким і у зв'язку з чим вилучено та засвідчується підписами слідчого і понятих¹.

Велике значення при виявленні та вилученні слідів на місці події має використання сучасних науково-технічних засобів, що поділяються на засоби виявлення, фіксації та вилучення. Розробка нових та вдосконалення існуючих технічних засобів виявлення об'єктів в значній мірі залежить від виду самих об'єктів, їх стану та властивостей. Значна увага на сьогодні приділяється технічним засобам отримання інформації зі збереженням початкового стану об'єктів без їх знищення чи пошкодження.

Серед традиційних засобів виявлення слідів рук потрібно відмітити розробку нових дрібнодисперсних дактилоскопічних порошків з рівномірним шаром нанесення, запропоновані американською фірмою «Sirchie»². Порошки серії Volcano Latent Print Powders при застосуванні дають гарні результати, мають високу чутливість і здатність прилипати, гарні репродуктивні можливості, випускаються в різних кольірних варіаціях, різними за м'якістю та щільністю. Дана фірма крім звичайних випускає також магнітні й флуоресціюючі дактилоскопічні порошки – Magnetic Latent Print Powders і Fluorescent Latent Print Powders відповідно, які виробляються в різних кольорових варіаціях та відрізняються високою якістю сумішей. Фірма «Sirchie» випускає і вузькоспеціальні порошки для певного типу поверхні: для клейких (ASP50D, ASP50L, Crystal violet), для вощених поверхонь (Sudan Black), багатобарвних і маслянистих поверхонь (Hi-Fi coin box/galvanic), а також порошки подвійної дії (Hi-Fi dual purpose latent print powder), що об'єднують у собі здатність до флуоресценції або зміни кольору, залежно від поверхні та мають властивості звичайних або магнітних порошків. Пензлі, що пропонуються даною фірмою, виготовлені на основі скловолоконних та натуральних (виготовлених з пір'я марабу різних кольорів) матеріалів. Також потрібно розширити виготовлення та використання в практиці аерозольних балончиків для виявлення слідів рук хімічним способом. Готові розчини нінгідрину та азотнокислого срібла в різних розчинниках випускаються рядом закордонних підприємств. Фірма «Sirchie» випускає аерозольні балони з використанням нінгідрину: Nynhidrin Spray 202C – на основі етанолу та ксилему, Nynhidrin Spray / Acetone 201 ACE – на основі ацетону; Nynhidrin Special Formula NSI 609 – на основі гід-

¹ Криміналістика : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. – С. 98.

² Див.: Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.sirchie.com>.

рофторофіру (ГФЭ-7100), що має властивість не розмивати барвники. Аерозольні балони мають різні модифікації залежно від кольору та властивостей поверхні.

Розширюються можливості використання новітніх розробок в експертну практику. Компанія «Foster & Freeman» (Великобританія) розробила компактну систему окурювання об'єктів на місці події парами цианоакрилату (за назвою «SUPERfume») для виявлення слідів пальців рук на великих поверхнях (приміщення, автомобіль та ін.) зі спеціальним тентом розміром 6х3х2 метри¹. Даючи можливість окурювати житлові кімнати, офіси, гаражі, цей набір дозволяє виявляти та фіксувати відбитки пальців безпосередньо на місці події. Зникає необхідність доставляти громіздкі речі в лабораторію, розбирати та знову збирати великі конструкції. Набір складається з окремих компонентів, що легко транспортувати та розгортати і включає парову установку, два цианоакрилатних випарники з вентиляторами та фільтруючою системою з активованим вугіллям. Потужна парова установка піднімає вологість до 80 % протягом приблизно 30 хвилин, а потім відбувається процес окурювання до моменту виявлення слідів.

Актуальним залишається розробка технічних засобів вилучення мікрооб'єктів. За рекомендаціями Р.С. Белкіна існують два основних метода пошуку мікрооб'єктів: ймовірний та інструментальний². Для цього доцільним є вдосконалення конструкцій існуючих засобів вилучення мікрооб'єктів – екстракторів, що розраховані на різні їх види: пилососи, магнітні екстрактори, липкі стрічки тощо. Для виявлення мікрооб'єктів, особливо біологічного походження, можуть використовуватися різного роду освітлювальні прилади, в тому числі з випромінюванням у невидимих зонах спектру. Під час застосування технічних засобів треба дотримуватись методичних рекомендацій з виявлення тих чи інших об'єктів, оскільки, наприклад, дія продовж часу ультрафіолетового випромінювання, може зробити сліди крові непридатними для біологічного дослідження. Розробляються технічні засоби пошуку об'єктів окремих видів: наркотичних засобів, вибухових, легкозаймистих, радіоактивних речовин, трупів та їх частин, живих осіб, які переховуються у приміщенні.

Способи фіксації забезпечують або «консервування самого об'єкта разом з інформацією, що цікавить правосуддя, або дозволяють зафіксу-

¹ Див.: Електронний ресурс. – Режим доступу : http://expert-market.kiev.ua /ru/5343_catalog.htm.

² Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополненное / Р. С. Белкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – С. 557.

вати за допомогою виготовленої моделі ті чи інші його властивості, сторони чи якості»¹. З технічної точки зору становлять інтерес засоби моделювання, а саме виготовлення фото- відеозображень та копіювання слідів з використанням зліпкових мас. Для виготовлення тривимірних зліпків з об'ємних слідів, поряд з традиційним гіпсом, на сучасному етапі необхідно широко використовувати зліпкові маси: латекс, стеарин, сіеласт, стиракріл, альгеласт, СКТН, силіконові пасти, полімерні матеріали тощо. Позитивним є впровадження в практику співробітниками Харківського НДЕКЦ для проведення оглядів місць події з вилученням слідів шин транспортних засобів речовини «Протакрил-М», виготовленої на основі полімерних матеріалів у вигляді аерозольного балону.

Фірма «Sirchie»² пропонує ряд полімерних матеріалів для фіксації об'ємних слідів. Наприклад, зліпки слідів, залишених знаряддями зламу, можуть бути вилучені за допомогою сполук «DUROCAST». Вони застосовується для вилучення об'ємних слідів на металах, деревині, пластмасі та папері. Їх консистенція дозволяє знімати зліпки як з вертикальних, так і з горизонтальних поверхонь, а також не потребує застосування антиадгезивного реагенту для відділення зліпка від поверхні. Зліпки можуть бути вилучені навіть з бойка або затвора вогнепальної зброї. Строк придатності в щільно закритій ємності складає більше 2 років. Зліпки залишаються гнучкими протягом дуже тривалого часу. Компаунд неотрутний, час його затвердіння 8-12 хвилин.

Одним із засобів пошуку слідів є також застосування службово-розшукових собак у ході огляду місця події, що дозволяє більш ефективно провести оперативно-розшукові заходи, спрямовані на затримання злочинців або виявлення викраденого майна.

Усі виявлені на місці події сліди мають бути ретельно досліджені з метою отримання первинної інформації щодо події злочину з метою використання перш за все для пошуку та затримання злочинця. В основу криміналістичного аналізу покладено уявне розчленування злочину на складові, роздільне дослідження кожного виділеного елемента, а потім розгляд їх у комплексі і взаємозв'язку стосовно структури вчиненого злочину і механізму слідоутворення³. Вирішення більшості із завдань огляду місця події можливо лише після проведення ретельного дослідження обстановки місця події, для чого залучаються різного роду спе-

¹ Андреев И. С. Курс криминалистики / И. С. Андреев, Г. И. Грамович, Н. И. Порубов ; под ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Выш. шк., 1997. – С. 30.

² Див.: Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.sirchie.com>.

³ Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / В. А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – С. 81.

ціалісти. На участь спеціаліста при вирішенні завдань аналізу слідів на місці події звертали увагу більшість учених-криміналістів¹.

Перш за все дослідженню та криміналістичному аналізу підлягають матеріальні сліди злочину, які у загальноприйнятій класифікації поділяються на сліди-предмети, сліди-речовини та сліди-відображення².

Сліди-предмети будуть носіями інформації про їх властивості, стан, зміни, що відбулися в них, і причини, що зумовили їх. Також сліди-предмети можуть бути носіями інформації про особу, яка ними володіла, її схильності, звички, приналежність до певної професії, навіть характер. Сліди-речовини, залежно від їхньої природи та відношення до місця події, можуть слугувати джерелами різної інформації.

Сліди-речовини можна поділити на: а) сліди-речовини, які занесені на місце пригоди (встановлення місця їх початкової локалізації дозволить визначити, де раніше був злочинець, звідки був перенесений предмет тощо); б) сліди-речовини, які виникли на місці пригоди внаслідок певних дій (сліди крові як результат тілесних пошкоджень при нападі, краплі розплавленого металу при руйнуванні металевий перешкоди); в) сліди-речовини, унесені з місця злочину (частки негорючої речовини, яка використовується для засипки сейфів); г) сліди-речовини, які залишилися внаслідок зберігання або транспортування. За слідами-речовинами можна визначити хімічний склад речовини, умови виникнення слідів на місці події, а від цього – і дії злочинців при вчиненні злочину (наприклад, напрямок руху людини, транспортного засобу). Сліди-речовини біологічного походження містять інформацію про людину: групу крові, а звідси – про фізичний стан, захворювання; генетичний код людини тощо³.

Сліди-відображення є носіями інформації трьох категорій: про самі сліди, про об'єкти, які вступали у взаємодію, про механізм такої взаємодії. Ця обставина в загальному плані визначає обсяг та якість інформації, яку закладено у слідах-відображеннях. Вона залежить від багатьох чинників: матеріалу об'єктів взаємодії, їх природи, форми, сили і

¹ Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юристь, 1999. – С. 33; Малярова В.О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / В. О. Малярова. – Х., 2005. – С. 54.

² Аверьянова Т. В. Криминалистика : учеб. [для вузов] / [Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.] ; под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 206; Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Юристь, 1997. – Т. 1 : Общая теория криминалистики. – С. 277.

³ Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Юристь, 1997. – Т. 1 : Общая теория криминалистики. – С. 331.

напрямую взаємодії тощо. Сліди відображення серед інших слідів найбільш інформативні, але для вилучення цієї інформації зі слідів-відображень потрібно витратити значно більше зусиль та часу. Сліди-відображення містять інформацію щодо механізму та обставин події, послідовності дій злочинців, їх особистих характеристик тощо.

При крадіжках, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, найбільш інформативне значення мають сліди-відображення. Так, виявлення та дослідження слідів рук дозволяє визначити зріст, стать, приблизний вік людини, особливості будови руки, що залишила слід (мозолі, шрами тощо), кількість злочинців на місці події. Дослідження слідів взуття дозволяє встановити напрямок руху злочинців, спосіб проникнення у приміщення; приблизно зріст, стать, вагу, фізичні вади, кількість злочинців; вид взуття, особливості будови підошви (спосіб кріплення, наявність каблука, набойок, стоптаність, потертість тощо). Аналізом мікрочасток встановлюють інформацію щодо одягу злочинця (матеріал, виробництво), можливої місцевості перебування (аналіз ґрунту). Виявлення та попереднє дослідження слини дозволяють встановити: механізм вчинення злочину, час перебування на місці крадіжки, наявність звички куріння (прихильність до цигарок певних марок). За виявленими частками волосся встановлюють його характеристики: довжину, товщину, колір, наявність вус, бороди тощо.

Результати дослідницьких дій на місці події, що проводяться як самим слідчим, так і залученим до слідчого огляду спеціалістом та становлять основу для висунення слідчих версій. Вони не завжди фіксуються у протоколі. Криміналістичні рекомендації щодо складання протоколу огляду забороняють заносити у протокол будь-які думки, коментарії або пояснення їх учасників. Проте результати дослідницьких дій спеціаліста можуть бути зафіксовані в окремій довідці, що є додатком до протоколу огляду. Додатками до протоколів, відповідно ст. 105 КПК України, крім інших, є письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії.

На нашу думку, фіксація дослідницьких дій, особливо проведених спеціалістом, а також їх результати у вигляді категоричних висновків або версій, повинні фіксуватись у письмовій формі. Результати будь-яких досліджень, судження, версії, припущення спеціаліста (наприклад, наявність слідів зміни початкового змісту документа; встановлення механізму відмикання замка; визначення фізичних даних людини за слідами взуття чи зламанною перешкодою; визначення, якою рукою залишені сліди пальців тощо) про обставини, що підлягають встановленню й до-

казуванню, засновані на використанні його спеціальних знань та можуть сприяти розслідуванню злочину, мають бути зафіксовані.

Зафіксована у письмовому вигляді інформація може бути використана на будь-якому етапі розслідування. Усна інформація, отримана слідчим при проведенні слідчої (розшукової) дії, втрачається відразу після її закінчення. У практичній діяльності органів досудового розслідування часто трапляються ситуації, коли огляд місця події проводить слідчо-оперативна група під керівництвом одного слідчого, а кримінальне правопорушення розслідує інший. Саме у таких випадках, ознайомившись з протоколом місця події, в якому описано тільки «те, що бачимо», слідчий, який розслідує кримінальне правопорушення, іноді не в змозі уявити повної картини місця події. Під час розслідування крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів місце події іноді не співпадає з місцем вчинення злочину та віддалено від нього на значну відстань. До того ж, іноді виникає необхідність оглянути територію на шляху приходу та відходу злочинців. Огляди місць події проводять, як правило, різні слідчо-оперативні групи, тому у матеріалах кримінальних проваджень з'являються декілька протоколів огляду. Слідчому для з'ясування повної картини події бажано було б мати відомості не тільки про сліди на місці події та вилучені об'єкти, а й про механізм їх утворення, ознаки ймовірного знаряддя злочину та злочинця, а також про інші обставини. При розслідуванні нерозкритих злочинів минулих років у разі відновлення досудового слідства у зупиненому кримінальному провадженні, коли пройшов значний проміжок часу, слідчому дуже важко відновити обставини події за складеними протоколами слідчих (розшукових дій) дій без належних роз'яснень.

Незважаючи на наявність процесуальної норми, що вирішує питання фіксації дослідницьких дій при проведенні слідчих (розшукових) дій, не можна вважати дане питання вирішеним. За результатами проведених нами досліджень з часу набрання чинності КПК України, у 264 протоколах оглядів місць події додатки у вигляді пояснень спеціалістів містились лише у 8 і за змістом мали дуже малоінформативний характер. Зазначене пояснюється небажанням спеціалістів складати окремий документ та брати на себе зайву відповідальність. Для вирішення цього питання ми пропонуємо запровадження експертизи, об'єктом якої є місце події в цілому.

Висловлена нами думка не нова. Вперше проведення всього експертного дослідження на місці події було запропоновано Б.М. Комаринцем. Він виділяв три випадки проведення криміналістичної експертизи на місці події: «1. Коли для вирішення питань, що пос-

тають перед нею, важливо дослідити не тільки окремі речові докази, а й обстановку місця події. 2. Якщо для її успіху потрібно дослідити взаємозв'язок між слідами на різних предметах, що є на місці події. 3. Коли речові докази зі слідами злочину або злочинця не можуть бути доставлені з місця події в криміналістичну лабораторію із-за громіздкості або внаслідок небезпеки перекручування або псування слідів при транспортуванні»¹.

Розглядаючи принципи судової експертизи, А.В. Дулов виділяв одним з них проведення експертизи на первинних доказах. Однією з умов дотримання цього принципу він вважав дослідження експертом первинної обстановки місця події. «У ряді випадків експертизу потрібно призначити ще тоді, коли обстановку місця події не порушено. У багатьох справах буває дуже важливо, щоб експерт зміг ознайомитись з усіма деталями первинної обстановки місця події, бо слідчий при складанні протоколу огляду може упустити, не звернути уваги на такі факти, які необхідні будуть експерту для дачі висновку»². В даному випадку автор розглядав дослідження місця події як початкову стадію експертизи.

Більш категорично за формування експертизи місця події виступив Г.Л. Грановський, який визначив її як «криміналістичну ситуаційну експертизу місця події». Він зазначав, що «місце події повинно стати об'єктом криміналістичної ситуаційної експертизи та у випадках, коли для його дослідження необхідні спеціальні пізнання передаватися цілком у розпорядження експерта»³. На думку Г.Л. Грановського ситуаційна експертиза не виключає проведення огляду місця події, а її предмет є досить широким та включає встановлення способу підготовки, вчинення та приховування злочину, часу та місця його вчинення, особи потерпілого та злочинця, транспортних засобів, знарядь зламу та перешкод, етапів вчинення злочину, його деталей, властивостей предметів, зниклих з місця події, причин зміни обстановки тощо⁴. Позицію Г.Л. Грановського досить детально проаналізував Р.С. Белкін. Не погоджуючись з концепцією Г.Л. Грановського, він визначив питання, які, на його думку, не знайшли відповіді у запропонованій ним моделі ситу-

¹ Комаринец Б. М. Участие экспертов-криминалистов в проведении следственных действий по особо опасным преступлениям против личности / Б. М. Комаринец // Теория и практика судебной экспертизы. – М., 1964. – Вып. 1 (11). – С. 21-22.

² Дулов А. В. Воросы теории судебной экспертизы / А. В. Дулов. – Минск : Изд-во БГУ, 1959. – С. 39.

³ Грановский Г. Л. Криминалистическая ситуационная экспертиза места происшествия / Г. Л. Грановский // Реф. науч. сообщ. на теорет. семинаре – криминалист. чтениях 21 апреля 1977 г. – М., 1977. – Вып. 16. – С. 16.

⁴ Вказ. праця. – С. 7.

аційної експертизи: «1. Коли слідчий повинен зробити висновок про необхідність призначення ситуаційної експертизи і що означає «передати місце події цілком у розпорядження експерта»? 2. Хто визначає склад експертів різних спеціальностей, які залучаються для дослідження окремих елементів та підсистем ситуації, і чому результати їх досліджень повинен узагальнювати, а отже і оцінювати експерт-криміналіст? Хто в даному випадку досліджує місце події у цілому? 3. Що залишається на долю слідчого, якщо ситуаційна експертиза означає широкий підхід, що охоплює подію у цілому та її елементи, практично вичерпуючи, таким чином, весь предмет доказування? Чи дійсно ситуаційна експертиза може мати такі можливості?»¹. В концепції Г.Л. Грановського, на нашу думку, дійсно є спірні позиції, відмічені Р.С. Белкіним. Значимо також, що дана концепція, на жаль, не знайшла достатньо глибокої подальшої розробки з боку автора. Недостатньо приділялось їй уваги й з боку інших науковців, що ми вважаємо не правильним. В цілому, за виключенням незначних позицій, пропозиції Г.Л. Грановського вважаємо на сьогодні достатньо актуальними і підтримуємо запровадження експертизи місця події, як окремого виду експертизи з огляду на наступні доводи.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства злочинність, на жаль, професіоналізується. Вдосконалення з боку правоохоронних органів засобів та методів протидії злочинності змушує злочинців до підвищення рівня своєї організації, збільшення технічного оснащення, спонукає до вибору витончених способів вчинення злочинів, приховування слідів злочину. Зі зміною структури злочинності, направленості її на вчинення нових видів злочинів (економічної направленості, комп'ютерних злочинів тощо), пов'язаних з використанням сучасних науково-технічних засобів, слідчому все складніше вести розслідування без використання спеціальних знань. Їх використання потрібно не тільки під час виявлення, фіксації та вилучення слідів, а й для загальної оцінки обстановки місця події, пояснення фактів виникнення певних слідів, місць їх розташування, часу виникнення тощо, що може свідчити про механізм події в цілому. Процес дослідження слідів з використанням спеціальних знань, оцінка виявлених при цьому ознак і властивостей об'єктів та формулювання висновків, що фактично відбувається при огляді місць події окремих видів злочинів, є ні чим інакшим, як експертизою. Саме тому, ми пропонуємо впровадження в практику розсліду-

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополненное / Р. С. Белкин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – С. 563-564.

вання злочинів експертизи місця події. За можливість призначення такої експертизи висловилося 62 % опитаних нами слідчих та 65 % експертів.

Об'єктом даної експертизи буде обстановка місця події в цілому, суб'єктом проведення – судовий експерт, або група експертів в залежності від складності конкретної обстановки.

Думки щодо доцільності проведення дослідження місця події висловлювали науковці у відношенні до окремих видів злочинів, хоча прямо і не називаючи його експертизою. Так, О.Р. Шляхов відмічав можливість аналізу місця події пожежно-технічним експертом¹. При розслідуванні аварій на залізничному транспорті «експерти у необхідних випадках виїжджають на місце події та особисто вивчають обстановку», – зазначає І.Ф. Пантелеєв². В.М. Хрустальов та Р.Ю. Трубицин, розкриваючи зміст попередніх досліджень матеріальних слідів на місці події, доходять висновку, що «в ідеальному випадку попереднє дослідження переростає у ситуаційний аналіз місця події, під яким розуміють методику криміналістичного дослідження місця події, засновану на послідовному вивченні окремих видів слідів, їх співвідношенні один з одним, з обстановкою до, під час та після вчинення злочину, та таку, що дозволяє на основі комплексного використання криміналістичних та інших спеціальних пізнань формулювати висновки щодо послідовності дій учасників події та їх ознаках»³.

У сучасній науковій літературі з судової експертології при визначенні предмета окремих експертиз автори прямо вказують на місце події. Так, М.Г. Щербаковський як первинний об'єкт пожежно-технічної експертизи визначає місце пожежі⁴, а об'єктом вибухотехнічної експертизи – місце вибуху та пошкоджені об'єкти, що знаходяться на ньому⁵. Відносно пожежно-технічної експертизи В.Г. Гончаренко зазначає, що «для пожежно-технічного експерта матеріальні об'єкти є найбільш важливими. Безпосереднє дослідження місця пожежі дає йому можливість особисто сприймати і оцінювати специфічні ознаки, необхідні для вирішення поставлених перед ним питань. Характер термічних пошкоджень на речовій обстановці дозволяє встановити місце виникнення

¹ Шляхов А. Р. Судебная экспертиза : организация и проведение / А. Р. Шляхов. – М. : Юридическая литература, 1979. – С. 33.

² Пантелеев И. Ф. Расследование и профилактика взрывов, пожаров, крушений и авиапроисшествий / И. Ф. Пантелеев. – М., : «Юрид. лит.», 1975. – С. 137.

³ Хрусталеv В. Н. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях / В. Н. Хрусталеv, Р. Ю. Трубицын. – СПб. : Питер, 2003. – С. 43.

⁴ Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы : учебно-теоретич. пособие / М. Г. Щербаковский. – Х. : Эспада, 2005. – С. 349.

⁵ Щербаковский М. Г. – Вказ праця. – С. 336.

пожежі, час настання тих чи інших подій»¹. Погоджуємось з автором і вважаємо, що зазначені питання можна вирішити тільки на місці події. При недостатній кількості наданих на експертизу матеріалів пожежно-технічний експерт, як зазначає В.Г. Гончаренко, може клопотати перед особою, що призначила експертизу, щодо надання додаткових матеріалів або про «можливість проведення експертного дослідження місця пожежі»². Вивчаючи можливості вибухотехнічної експертизи, В.Г. Гончаренко зазначає, «що дослідження речових доказів у лабораторії має бути природним продовженням роботи з огляду місця події, оскільки вже в процесі вивчення місця події відбувається інтенсивний аналіз слідів вибуху»³. Наведені думки науковців свідчать щодо доцільності запровадження експертизи місця події.

Вирішення питання про проведення даної експертизи повинно покладатися виключно на слідчого. Він приймає таке рішення після отримання повідомлення про вчинений злочин або ознайомлення з обставинами місця події. Момент прийняття рішення щодо призначення експертизи місця події залежить від багатьох чинників і, перш за все, від виду злочину. На нашу думку, за такими злочинами, як: крадіжки з квартир, приміщень підприємств, установ та організацій; умисні вбивства; порушення правил безпеки дорожнього руху; незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, або вибуховими речовинами; порушення протипожежних правил або підпали; окремі злочини проти довкілля можливо призначення експертизи місця події вже після отримання початкової інформації. Наприклад, місця події: при виявленні трупа з ознаками насильницької смерті; у разі вчинення дорожньо-транспортної пригоди при наявності трупів; після вибуху чи пожежі, як правило, потребують складних досліджень, можливих тільки під час проведення експертизи.

У разі, якщо за змістом повідомлення про злочин неможливо відразу встановити необхідність призначення експертизи, слідчий повинен виїхати на місце події та впевнитись у цьому, або навпаки. При прийнятті рішення він може скористатися консультацією спеціалістів у залежності від виду події: при крадіжках – криміналіста, при вибуху – вибухотехніка, при дорожньо-транспортній події – автотехніка. Проте, остаточне рішення щодо призначення експертизи місця події приймає слідчий.

¹ Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – С. 256.

² Вказ праця. – С. 257.

³ Вказ праця. – С. 282.

Запропонувавши експертизу місця події, Г.Л. Грановський не виключав проведення, поряд з нею, огляду, під час якого «слідчий повинен оглянути місце події, як він це робить і зараз, оглядаючи, перш ніж направити на експертизу, окремі предмети, документи, труп у відповідності до процедури»¹. На нашу думку, проведення огляду та експертизи місця події одночасно недоцільно. Експертиза місця події є поняттям значно ширшим, ніж огляд і включає в себе не тільки огляд предметів, що складають обстановку місця події, а й їх дослідження. При складанні висновку, експерт обов'язково в описовій частині повинен зазначити обстановку місця події, розташування та ознаки окремих її деталей, що є частиною протоколу огляду місця події. Тобто висновок експерта може бути і засобом фіксації первинної обстановки місця події, і відображати результати дослідження. Ще одним аргументом щодо недоцільності проведення огляду, є обов'язкове порушення слідчим первинної обстановки місця події під час динамічної стадії огляду, в той час як об'єктом експертного дослідження повинна бути обстановка місця події у початковому, недоторканому вигляді.

Експертиза місця події – складний вид дослідження, що обумовлений великою кількістю об'єктів дослідження та їх різноплановістю. Тому, у багатьох випадках, вона може бути комплексною або комісійною. Наприклад, при дослідженні місця пожежі з наявністю обгорілого трупа, комплексну експертизу повинні проводити експерт з пожежно-технічної експертизи, судово-медичний експерт та криміналіст. При вчиненні крадіжки з приватного будинку, об'єктом експертизи може бути не тільки внутрішня обстановка, а й прибудинкова територія. Зважаючи на велику кількість можливих слідів, а звідси й значний осяг роботи, може бути призначена комісійна експертиза, до проведення якої залучено декілька експертів-криміналістів. Склад експертів, необхідних для проведення експертизи визначає слідчий. При цьому він може скористатися допомогою керівника експертного закладу. В Експертній службі МВС на сьогодні є достатня кількість фахівців для проведення як комісійних, так і комплексних експертиз. Тому при призначенні експертизи місця події слідчому доцільно порадитись з керівником відповідного підрозділу НДЕКЦ.

Вище нами зазначалось, що одним зі спірних питань проведення комісійної експертизи місця події, визначених Р. С. Белкіним, є оцінка її результатів, яка відводиться, за пропозицією Г. Л. Грановського, експе-

¹ Грановский Г. Л. Криминалистическая ситуационная экспертиза места происшествия / Г. Л. Грановский // Реф. науч. сообщ. на теорет. семинаре – криминалист. чтениях 21 апреля 1977 г. – М., 1977. – Вып. 16. – С. 5.

рту-криміналісту. Згодом Г. Л. Грановський висловив думку, що у майбутньому формулювання загальних висновків буде покладатися на експерта-ситуолога, який володіє спеціальними знаннями, необхідними для того, щоб пов'язати всі результати досліджень речових доказів та речової обстановки у цілому¹. На нашу думку, оцінка досліджень об'єктів на місці події окремими експертами та формулювання висновків під час проведення експертизи місця події не повинно нічим відрізнятися від проведення будь-якої іншої комісійної експертизи. За результатами досліджень при проведенні комісійної експертизи члени комісії радяться та при взаємній згоді формулюють єдиний висновок. В разі розбіжностей кожен експерт вправі надати свій окремий висновок, за який несе повну відповідальність². Експертиза місця події є досить складним видом експертизи, яка може бути проведена у складних погодно-кліматичних умовах з обмеженням у часі. Тому, цілком можливо за результатами досліджень у різних експертів з'являться різні висновки щодо пояснення суті тих чи інших елементів механізму злочину. Відповіді на питання експертизи щодо механізму виникнення окремих слідів, дій злочинця на місці події та механізму вчинення злочину взагалі можуть носити ймовірний характер.

Питання щодо призначення провідного експерта, на якого покладаються виключно організаційні заходи вирішується слідчим за пропозицією керівника експертного закладу в залежності від наявності досвіду та відповідного рівня знань. При дослідженні місць події за злочинами, що мають суспільний резонанс, очолювати комісію експертів повинен начальник експертного підрозділу. При проведенні комплексних експертиз провідним експертом повинен бути фахівець, який виконує основну роботу в залежності від вчиненого злочину. Наприклад, пожежно-технічний експерт – при дослідженні місця пожежі, вибухотехнік – місця вибуху, експерт-автотехнік – місця дорожньо-транспортної події.

Іншими перевагами призначення даної експертизи є:

1) надання можливості експертам досліджувати об'єкти у первинному стані. При проведенні традиційних експертиз об'єкти, що надходять на дослідження, вилучаються під час проведення слідчих (розшукових) дій і надходять на дослідження через певний час. Не виключаються також пошкодження слідів при вилученні за допомогою техніч-

¹ Грановський Г. Л. Основы трасологии. Особенная часть / Г. Л. Грановский. – М. : Щербаковський М. Г. Тактика проведення судових експертиз : лекція для усіх форм навчання / М. Г. Щербаковський. – Харків : НУВС, 2004. – ВНИИ МВД СССР, 1974. – С. 15.

² Щербаковський М. Г. Тактика проведення судових експертиз : лекція для усіх форм навчання / М. Г. Щербаковський. – Харків : НУВС, 2004. – С. 15.

них засобів або у разі вилучення разом з об'єктом при неправильному його упакуванні. Всі ці фактори можуть негативно вплинути на результати експертизи. Експертиза місця події та слідів, залишених на ньому, нівелює зазначені недоліки та підвищує якість дослідження;

2) підвищення об'єктивності висновків експерта. При проведенні окремих видів експертиз об'єктами дослідження можуть бути протоколи слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, допитів свідків, потерпілих, підозрюваних, інших слідчих (розшукових) дій. Але інформація, що міститься у протоколах слідчих (розшукових) дій, має певний ступінь суб'єктивності, що залежить як від самого слідчого, так і від інших учасників;

3) запобігання зайвому дублюванню в процесуальних документах та спрощення процедури досудового розслідування.

4) використання можливостей експертизи для пошуку злочинця гарячими слідами.

Заключний етап огляду полягає в узагальненні, аналізі та оцінці зібраної інформації та фіксації його результатів. Про проведення огляду слідчий складає протокол, який є обов'язковим засобом фіксації даної слідчої (розшукової) дії. Він може складатися як під час проведення огляду, так і після його закінчення. Відповідно до ст. 237 КПК України при огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі й документи, які мають значення для кримінального провадження.

Протокол огляду складається з трьох частин: вступної, описової та заключної і повинен містити такі відомості: дата та місце проведення огляду; час початку та закінчення слідчої дії; відомості про особу, яка проводила огляд, та осіб, які беруть в ньому участь; привід та підстави для проведення огляду; правове обґрунтування огляду з посиланням на відповідні статті КПК України; відомості про понятих; відмітка про роз'яснення прав та обов'язків понятим відповідно до КПК України; умови проведення огляду: погода, освітлення, температура тощо; орієнтувальний і детальний опис місця події: характер місцевості, межі огляду тощо; детальний опис виявлених слідів кримінального правопорушення, речових доказів та інших об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, і їх характеристика; відомості про застосування науково-технічних засобів; відомості про вилучені предмети і сліди, умови їх фіксації; перелік схем, фотознімків та відеофрагментів, виконаних під

час проведення огляду; відмітка про ознайомлення з протоколом усіх учасників слідчої (розшукової) дії; заяви та зауваження присутніх під час слідчої (розшукової) дії осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій слідчого¹.

Незважаючи на те що зміст та правила складання протоколів огляду місця події достатньо розроблені у науці, проведені нами дослідження свідчать про наявність окремих недоліків при їх складанні, що призводить до недостатнього відображення обстановки місця події у матеріалах кримінального провадження та, відповідно, ускладнює їх використання при доказуванні на судових стадіях кримінального процесу. Такими недоліками є:

- неповнота опису предметів обстановки місця події, при описі об'єктів не зазначаються їх помітні ознаки (82 % вивчених протоколів);
- фіксується тільки факт ушкодження на перешкоді, але не зазначається його локалізація, форма та розмір (52 %);
- не зазначається точне місце розташування слідів (45 %);
- не в повному обсязі зазначаються засоби і методи виявлення, фіксації та вилучення (72 %);
- одному й тому ж об'єкту присвоюються різні назви (68 %);
- нерозбірливо написано текст протоколу, присутні граматичні та стилістичні помилки (18 %);
- відсутність у протоколі опису дій слідчого при упаковці вилучених предметів і слідів, а також процесуальних правил упакування – наявність печаток, засвідчувальних надписів і підписів (47 %).

Для фотозйомки місця події використовується сучасна фотографічна апаратура. Переваги цифрової фото-, відеоапаратура, яка нині повністю замінила аналогову, є безсумнівними. Інформація зберігається на цифровому носії, який займає невеликий розмір та здатний вміщувати в собі значну кількість фотографій і багатогодинну відеозапис. Фотоапарати та відеокамери зручні у використанні, можуть функціонувати в автоматичному режимі та довгий час працювати від батареї. Значно розширився діапазон розподільчої здатності фотозображень, можливості мікро та макрозйомки, діапазони регулювання експозиції кадрів. Використання сучасних об'єктивів зі змінною фокусною відстанню дозволяє фотофіксацію з різних точок зйомки, без додаткових пристроїв. Для фіксації ходу та результатів проведення слідчих (розшукових) дій можливо використання будь-яких цифрових фотоапаратів та відеокамер з дос-

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 78.

татньою розподільчою здатністю (для фотоапаратів – не менше 3,2 мегапікселів).

Але для детальної фотозйомки об'єктів з високою якістю потрібно застосовувати професійні та полупрофесійні фотоапарати з дзеркальною системою формування зображення. Діапазон світлочутливості в цифрових дзеркальних камерах становить від 100 до 25600 ISO. Висока світлочутливість забезпечує гарну якість зображення в умовах поганої освітленості й дозволяє використовувати короткі витримки для зйомки об'єктів, що рухаються. Швидкість роботи є одним з основних переваг цифрових дзеркальних фотоапаратів. Електроніка в цих камерах більше надійна, чим у звичайних компактних камерах. Цифрові дзеркальні камери характеризуються швидкою роботою процесора обробки зображення, більшим буфером пам'яті й високою швидкістю самого процесу зйомки. У високошвидкісних камерах (наприклад Canon EOS 5D Mark III, Nikon D810, Sony Alpha 77M2), буфер пам'яті має великий обсяг, що дозволяє вести безперервну зйомку зі швидкістю до 8 кадрів у секунду. Переваги цифрових дзеркальних фотокамер також у можливості використання цілого ряду налаштувань режиму зйомки, перш за все фокуса й експозиції.

Сучасні фотоапарати здатні проводити відеозйомку, а відеокамери фотографувати, тому при проведенні нескладних слідчих (розшукових) дій можливо застосування одного технічного пристрою. Однак, у випадках значного обсягу роботи, що виконується під час слідчої (розшукової) дії, або коли потрібно вести неперервну відеозйомку, застосовують всі можливі технічні засоби фіксації. Перспективною є розробка та впровадження в експертну практику технічних засобів з можливістю отримання об'ємних зображень у 3D-форматі.

3.2. Особливості проведення допиту

Допит є найбільш поширеною та інформативною слідчою (розшуковою) дією. Він займає майже 25 % від загальної кількості робочого часу слідчого¹. З усього часу, відведеного слідчим на проведення слідчих (розшукових) дій, на допит припадає понад 80 %². За допомогою допиту майже у кожній справі отримують максимальну кількість інфо-

¹ Криміналістика : учебник [для студ. вузов] ; под ред. А. Ф. Вольинского, В. П. Лаврова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Закон и право, 2008. – С. 282.

² Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монограф. / В. К. Весельський – К. : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1999. – С. 3.

рмації, що використовується при доказуванні. У цьому сенсі допит вважають основним, головним джерелом отримання доказів. Незважаючи на те що допит є найбільш повторюваною процесуальною дією, він залишається складним, у кожному конкретному випадку індивідуальним, а іноді – неповторним.

Процесуальний порядок проведення допиту регламентовано ст.ст. 224-227 КПК України. Однак в зазначеній статті немає визначення даної слідчої (розшукової) дії. Існують кілька наукових підходів до визначення поняття допиту. Окремі науковці визначають допит як процес отримання інформації від допитуваної особи¹, інші наголошують на процесуальній регламентації цієї слідчої дії².

В цілому погоджуючись з думками науковців, маємо зазначити, що, на наш погляд, більш повними є визначення допиту, в яких наголошується на психологічній складовій взаємовідносин слідчого з допитуваним. Так, М.І. Порубов розглядає допит з точки зору кримінального процесу та криміналістики як засіб доказування і процес отримання показань, а з позиції судової психології – як процес специфічного спілкування допитувача і допитуваного³.

Достатньо повним, на нашу думку, є визначення допиту, запропоноване М.О. Янковим: «регламентований кримінально-процесуальним законом процес специфічної вербальної взаємодії з допитуваним, під час якої слідчий (дізнавач, прокурор, суддя), використовуючи законні тактичні прийоми і методи психологічного впливу, отримує від допитуваного і фіксує у протоколі усну інформацію про відомі йому обставини, що мають значення для розслідування злочину»⁴.

Об'єднуючи у визначенні всі складові допиту – процесуальну регламентацію, інформаційний процес та психологічну складову, В.Ю. Шепітько під допитом розуміє слідчу дію, що «являє собою рег-

¹ Криміналістика : учеб. / под ред. проф. А. Г. Филиппова и А. Ф. Вольнского. – М. : Спарк, 1998. – С. 283; Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монограф. / В. М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Юрид. академія МВС України ; Арт-Прес, 2002. – С. 249; Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монограф. / В. К. Весельський – К. : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1999. – С. 6.

² Питерцев С. К. Тактика допроса / С.К. Питерцев, А.А. Степанов. – СПб. : Питер, 2001. – С. 9.

³ Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии: учебное пособие / Н. И. Порубов. – М. : Изд-во БЕК, 1998. – С. 19.

⁴ Янковий М. О. Тактичні засади допиту та розвідувального опитування: порівняльне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М.О. Янковий. – Одеса, 2007. – С. 10.

ламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні»¹.

Виходячи з наведених визначень допиту як слідчої (розшукової) дії, зазначимо, що його головною метою є отримання від допитуваного повних та об'єктивних свідчень з метою встановлення обставин, що становлять предмет доказування у кримінальному провадженні. Показання допитуваного є джерелом доказів, а фактичні дані, які в них містяться, – доказами². Зазначена мета передбачає вирішення таких основних завдань: отримання доказів за кримінальним провадженням; встановлення об'єктивної істини у справі; перевірка слідчих версій; встановлення фактичних даних про підготовку, вчинення та приховування злочину; встановлення обставин, які сприяли або перешкоджали вчиненню злочину; збирання відомостей про особу злочинця та його зв'язки; вжиття заходів профілактичного характеру та ін.³.

У науковій літературі допит класифікують за різними критеріями. Найбільше узагальнення видів допиту, на наш погляд, наведено у монографії К.О. Чаплинського, який визначив п'ятнадцять критеріїв класифікації. Наведемо лише основні з них, що, на наш погляд, мають практичне значення та частіше за все мають місце при розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів: 1) за процесуальним становищем на досудовому слідстві розрізняють допит: свідка, потерпілого, підозрюваного, експерта; 2) за суб'єктом, який проводить допит: слідчий, працівник оперативного підрозділу, прокурор, суддя; 3) за послідовністю та обсягом проведення: первинний, додатковий, повторний; 4) за кількістю осіб: одноособовий, одночасний допит двох і більше осіб, за участю третіх осіб (захисника, педагога, перекладача, прокурора, спеціаліста тощо); 5) за ситуацією, що склалася: у безконфліктній ситуації, у конфліктній ситуації; 6) за місцем проведення: кабінет слідчого (оперуповноваженого, прокурора,

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. / Валерій Юрійович Шепітько. – К. : Ін Юре, 2010. – С. 252; Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 265.

² Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 265.

³ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 200-201.

судді), на місці події, за місцем проживання та місцем перебування (у лікарні, навчальному закладі, на роботі тощо), за місцем тримання підозрюваного (слідчий ізолятор, ізолятор тимчасового тримання).

Загальноприйнятим вважається поділ допиту на три основні етапи: підготовчий, робочий і заключний. Розглянемо зміст зазначених етапів, оскільки під час допитів різних категорій осіб при розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, застосовується весь комплекс тактичних прийомів, притаманний кожному з етапів допиту.

На думку В.Ю. Шепітька, з якою ми погоджуємось, підготовка до допиту може бути поділена на три основні рівні: 1) пізнавальний; 2) прогностичний; 3) синтезуючий. Пізнавальний рівень полягає у вивченні матеріалів кримінального провадження, ознайомленні з оперативно-розшуковою інформацією, збиранні інформації про особу злочинця. На прогностичному рівні визначається можлива ситуація допиту, виникнення у допитуваного реакції на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обираються найдоцільніші способи встановлення психологічного контакту. Підготовка до допиту завершується на синтезуючому рівні й охоплює складання плану допиту, а також вирішення питань, пов'язаних з визначенням доцільного місця, часу й режиму його здійснення, способу виклику на допит, запрошення спеціалістів або інших осіб¹.

Вчені-криміналісти по-різному визначають кількість та зміст організаційних заходів на підготовчій стадії допиту. Так, С.С. Чернявський вважає, що підготовка до допиту повинна складатися з таких основних елементів: ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження; вивчення особи допитуваного; підготовка спеціальних запитань; складання плану проведення допиту².

На думку А. Ф. Волобуєва, підготовчими заходами до проведення допиту є: вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення черговості допиту; одержання інформації про допитувану особу; ознайомлення з деякими спеціальними питаннями; запрошення осіб, участь у допиті яких є обов'язковою; планування допиту; визначення часу та місця допиту; підготовка робочого місця для проведення допиту³.

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 272.

² Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монограф. / С. С. Чернявський. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – С. 532.

³ Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Волобуєв Анатолій Федотович. – Х., 2001. – С. 296-297.

М.І. Скригонюк називає такі заходи: визначення часу допиту; створення необхідної психологічної та матеріально-речової обстановки для допиту; поглиблене вивчення соціальних проблем, які можуть виникнути у процесі допиту; визначення кола учасників допиту¹.

Автори підручника за редакцією П.Д. Біленчука дещо розширюють коло організаційно-підготовчих заходів до проведення допиту, зазначаючи такі: з'ясування обставин стосовно предмета допиту; визначення кола осіб, які підлягають допиту; встановлення послідовності (черговості) допиту; вивчення особи допитуваного; встановлення способу виклику на допит; підготовка місця проведення допиту; визначення осіб, які братимуть участь у проведенні допиту; підготовка науково-технічних засобів проведення допиту; складання плану проведення слідчої дії².

Принципово не відрізняються від наведених підготовчі заходи, визначені в інших підручниках. В.К. Весельський, В.С. Кузьмічов, В.С. Мацишин і А.В. Старушкевич виділяють три рівні планування та підготовки до проведення допиту: організаційний – забезпечення раціонального проведення допиту (коли й де доцільно провести його з позиції раціонального використання бюджету часу і можливостей слідчого – сьогодні, завтра, вранці, які використати науково-технічні засоби тощо); змістовний – визначення повноти та взаємозв'язку обставин, які підлягають встановленню; тактичний – встановлення відповідних засобів і прийомів вирішення конкретних завдань допиту³.

Найбільш повно, на наш погляд, визначив організаційно-підготовчі заходи К.О. Чаплинський, узагальнивши думки науковців та практику проведення допитів за різними категоріями кримінальних проваджень. На його думку, такими заходами є:

- повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження;
- визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- встановлення послідовності проведення допитів;
- вивчення особи допитуваного;

¹ Скригонюк М. І. Криміналістика : підруч. / М. І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – С. 319.

² Криміналістика : підруч. / [П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.] ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – С. 321-322.

³ Весельський В. К. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – С. 61.

- збирання оперативної інформації про допитувану особу (склад злочинної групи) та вчинених нею злочинів;
- визначення часу проведення допиту (тривалість допиту);
- визначення способу виклику на допит;
- встановлення місця проведення допиту;
- підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка;
- визначення учасників проведення допиту;
- забезпечення сприятливих умов проведення допиту;
- ознайомлення зі спеціальною літературою або використання допомоги осіб, які володіють спеціальними знаннями;
- визначення низки тактичних прийомів, що будуть застосовані під час допиту;
- складання плану проведення допиту¹.

Ми погоджуємось з наведеними положеннями та під час розгляду особливостей підготовки до допиту окремих категорій осіб при розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, будемо спиратися саме на них.

Робочий етап допиту полягає у безпосередньому отриманні з боку слідчого інформації від допитуваного з використанням тих чи інших тактичних прийомів. Тактика допиту охоплює найбільш ефективні прийоми, які сприяють одержанню повних та об'єктивних показань. Під тактикою допиту, на думку К.О. Чаплинського, слід розуміти сукупність заснованих на процесуальних нормах криміналістичних рекомендацій, які визначають найбільш доцільні прийоми і способи встановлення психологічного контакту з допитуваним, надання йому допомоги у відтворенні події, методи і прийоми правомірного психологічного впливу для одержання правдивих показань, що мають значення для розкриття та розслідування злочину².

Застосування тактичних прийомів залежить від ситуації, що склалася між учасниками допиту, яка може бути конфліктною та безконфліктною. Відсутність конфлікту спостерігається у ситуаціях, коли допитуваний надає правдиві показання, намагається співпрацювати зі слідством, бажає встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. У таких ситуаціях систему тактичних прийомів становлять такі:

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 222-223.

² Там само. – С. 224.

встановлення психологічного контакту, роз'яснення допитуваному важливості його свідчень, викладення показань у формі вільної розповіді, постановка запитань, ознайомлення допитуваного з показаннями інших учасників, пред'явлення доказів, актуалізація у пам'яті допитуваного забутого¹.

Конфліктна ситуація допиту характеризується наявністю у слідчого і допитуваного відносин суперництва і протидії, що зумовлюється повною або частковою розбіжністю інтересів². Аналіз поглядів науковців та практики розслідування злочинів надає підстави виділення таких конфліктних ситуацій допиту: категорична відмова допитуваного від дачі показань; дача особою неправдивих показань; постійна зміна показань; наявність суперечностей у показаннях; неспроможність повідомлення допитуваним відомостей, що обґрунтовано ним як втрата пам'яті; відсутність психологічного контакту між слідчим та допитуваним; спроба компрометації слідчого з боку допитуваного; намагання активно протидіяти розслідуванню у формі психічного або фізичного впливу на слідчого тощо. Зрозуміло, що у такому випадку система тактичних прийомів буде значно ширшою.

Узагальнення наукової літератури та практики розслідування злочинів дозволяє виділити такі тактичні прийоми, що використовуються у конфліктних ситуаціях:

- встановлення психологічного контакту;
- виклад показань у формі вільної розповіді;
- чітке формулювання та черговість постановки й емоційна забарвленість запитань;
- пояснення окремих положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства та наслідків поведінки особи при їх порушенні;
- використання позитивних властивостей особистості допитуваного;
- пред'явлення доказів (речових доказів, протоколів проведення слідчих (розшукових) дій, висновків експерта);
- спостереження за поведінкою допитуваного;
- використання різних темпів допиту;
- створення та зняття напруги;
- створення уявлення про інформованість слідчого;

¹ Там само. – С 232.

² Гаврилин Ю. В. Криминалистика в понятиях и терминах : учеб. пособие / Гаврилин Ю. В., Головин А. Ю., Тишутина И. В. ; под ред. А. Ю. Головина. – М. : Книжный мир, 2006. – С. 160.

- приховування меж поінформованості слідчого;
- розповідь слідчим про ймовірний розвиток злочинної події;
- використання рефлексії допитуваного;
- використання фактора раптовості;
- використання конфліктів та протиріч у злочинній групі;
- розпалювання конфлікту;
- застосування науково-технічних засобів.

Заключним етапом є фіксація ходу та результатів допиту. Обов'язковим засобом фіксації результатів допиту є протокол. У ньому повинна бути зафіксована інформація, надана допитуваним, що має значення для кримінального провадження. Відповідно до ст. 104 КПК України протокол складається із: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання; 2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи; 3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із текстом протоколу. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії.

Додатковими засобами фіксації, відповідно до ст. 105 КПК України, можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. При фіксації допиту за допомогою технічних засобів, згідно зі ст. 104 КПК України, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьо-

му. У такому разі у протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

При складанні протоколу доцільно дотримуватися таких правил: протоколювання показань необхідно здійснювати після закінчення вільної розповіді, щоб не переривати та не порушувати послідовність допиту; показання записуються від першої особи та, по можливості, дослівно й у тій послідовності, у якій вони викладаються; протокол повинен фіксувати не тільки відповіді, а й хід їх одержання з фіксацією обмовок та протиріч, а також запитання, що ставлять допитуваним; кожна сторінка протоколу повинна скріплюватися підписом допитуваного. У деяких випадках, одержуючи правдиві показання, необхідно запропонувати допитуваним підписувати кожну відповідь на поставлене питання, що запобігає можливості відмовитися від підписання протоколу в цілому або від частини своїх показань¹.

Розглянемо особливості допиту окремих категорій осіб при розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів з урахуванням тактичних прийомів та рекомендацій, викладених вище на різних стадіях проведення допиту.

Допит потерпілих і свідків стосовно крадіжок за даною категорією кримінальних проваджень є важливою складовою комплексу початкових слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування та має свої особливості. Аналіз методик розслідування різних видів крадіжок, наукової літератури та слідчої практики свідчить про те, що допит потерпілого та свідків доцільно проводити відразу після огляду місця події, якщо є така можливість.

На достовірність та якість показань потерпілого впливає час, що минув з моменту, коли він останній раз побував на своїй садовій або дачній ділянці до моменту виявлення крадіжки. За результатами наших досліджень встановлено, що у день вчинення злочину виявляють факт крадіжки лише 7 % потерпілих, протягом 3-5 днів – 36 %, від тижня до двох тижнів – 26 %, понад два місяці – 31 %. Зважаючи на значний час, що минув з моменту вчинення злочину, потерпілому чи свідку іноді важко згадати деталі обстановки вчинення злочину, ознаки викрадених речей та інші обставини. У таких випадках слідчий повинен надати допитуваному психологічну допомогу, реалізуючи різні тактичні прийоми, спрямовані на відновлення пам'яті, наприклад постановка нагадуючих,

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 264.

уточнюючих, доповнюючих запитань, деталізація показань, формування асоціативних зв'язків із подіями минулого.

Заподіяння потерпілому матеріальної та моральної шкоди є для нього найсильнішим стресовим фактором, моментом емоційної напруги, сильних психічних переживань і появи страху, відчуття незахищеності свого майна, що може вплинути на сприйняття ним події злочину. У таких випадках допит можна відкласти на деякий час та провести його, наприклад, наступного дня у кабінеті слідчого. За цей час потерпілий зможе детальніше пригадати, у якому стані він залишав дачний будинок до вчинення злочину, кількість та ознаки викраденого майна тощо. Але зволікати з проведенням допиту не рекомендується. На наш погляд, допит потерпілих та свідків потрібно проводити не пізніше двох-трьох днів після огляду місця події. Можливим є також проведення повторного допиту після первинного, проведеного на місці події через такий же термін.

У справах про крадіжки, вчинені на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, потерпілий, як правило, зацікавлений у позитивних результатах розслідування, сприяє проведенню слідства, охоче дає правдиві показання. З допитуваним дуже швидко і легко досягається належний рівень взаєморозуміння, встановлюється і впродовж всього допиту підтримується надійний психологічний контакт.

На початку допиту потерпілому за загальними правилами надається можливість надати свідчення у формі вільної розповіді. Під час вільної розповіді потерпілий може повідомити слідчому таку інформацію, про характер і наявність якої той і не припускав і, відповідно, не прагнув би її одержати шляхом постановки питань допитуваному. Після закінчення вільної розповіді, яка зазвичай не вичерпує предмет допиту, слідчий приступає до другої стадії спілкування – постановки запитань.

Під час постановки запитань, з урахуванням обставин конкретної крадіжки та слідчої ситуації, необхідно з'ясувати такі обставини:

– хто і коли першим виявив крадіжку, першим виявився на місці події; які ознаки крадіжки було виявлено (злом дверей, вікон, зникнення речей, безлад тощо);

– у який час і за яких обставин, на його думку, було вчинено крадіжку;

– чи внесені які-небудь зміни в обстановку місця події до прибуття слідчого, якщо так, то які;

– відомості про викрадене майно: що вкрадено, де знаходились викрадені речі (в будинку, лазні, погребі, сараї, гаражі та в яких конкретно місцях будівель); хто знав про місцезнаходження майна та мав доступ до викраденого; вартість кожної речі, особливі ознаки речей; чи є у

потерпілого дублікати, фотографії, паспорти або інструкції із застосування викрадених речей, чи відомі йому серії номерних речей. Документи на викрадені речі (інструкції, сертифікати, паспорти та ін.) повинні бути вилучені й приєднані до матеріалів кримінального провадження;

- чи зможе потерпілий упізнати викрадені речі;
- де знаходилися викрадені цінності: на виду чи були сховані в невідомому для сторонніх осіб місці, де саме; хто, коли і за яких обставин в останній раз бачив викрадені речі у тому місці, де вони зберігались;
- які зміни в обстановку вніс злочинець своїми діями;
- які можливі способи неконтрольованого проникнення на ділянку, наявність і якість охорони;
- де зберігались ключі від приміщень, чи не було їх втрачено раніше;
- які назви культур, вирощуваних на ділянці, у тому числі викрадених; наявність поблизу городів, садів і дач з аналогічними садовими культурами;
- яким транспортом можна дістатися садової ділянки;
- режим відвідування садової або дачної ділянки потерпілим або членами його родини; коли останній раз хто-небудь із них відвідував ділянку, що робив на ділянці і у будинку;
- первісний стан пошкоджених замикаючих пристроїв;
- чи виявлено на місці крадіжки які-небудь предмети, що не належать потерпілому або членам його родини;
- відомості про можливих злочинців: найближче оточення потерпілого й членів його родини, включаючи сусідів по дачній чи садовій ділянці, характер спілкування: друзі, добре знайомі або випадкові, недавні знайомі;
- з ким потерпілий або члени його родини перебували у неприязних стосунках; кого підозрюють у вчиненні крадіжки; якщо так, то на чому заснована його підозра;
- чи були раніше випадки крадіжки, обставини таких випадків, чи заявляв про них потерпілий в органи НП, якщо ні, то чому; чи не загрожували йому в цьому зв'язку, якщо так, то які обставини здійснення погроз.

Наведене вище коло запитань, зрозуміло, не є вичерпним. Залежно від конкретних обставин крадіжки, позиції та поведінки на досудовому слідстві перелік питань, що підлягають з'ясуванню у допитуваного, може змінюватися і доповнюватися.

Особлива увага в ході допиту потерпілого має бути приділена з'ясуванню та фіксації в протоколі загальних та індивідуальних ознак

викраденого майна. При описі кожної викраденої речі слід вказати точне її найменування, призначення та ознаки, що з'явилися в процесі її експлуатації. Якщо предметом крадіжки стали певні номерні вироби (відеомагнітофон, телевізор, фотоапарат, годинник, мобільний телефон і т. ін.), у потерпілого з'ясовується наявність відповідних технічних паспортів, фабричних упаковок, ярликів, етикеток або приладдя до них, які доцільно долучити до матеріалів кримінального провадження. Якщо ж зазначені документи не збереглися, то у потерпілого уточнюються індивідуальні прикмети речей та чи зможе він їх упізнати у разі потреби.

У ході допиту потерпілого у справах даної категорії дуже важливо з'ясувати, чи не підозрює він у крадіжці кого-небудь із числа найближчого оточення (друзів, знайомих, господарів сусідніх ділянок, випадкових осіб, які відвідували його ділянку напередодні крадіжки). Практика свідчить, що потерпілі при відповіді на подібні запитання часто не називають своїх близьких, хороших друзів або знайомих з тієї причини, що не припускають можливість їх участі у вчиненні крадіжки.

Якщо слідчий сумнівається в правдоподібності яких-небудь показань потерпілого, то з тактичних міркувань ні прямо, ні побічно не рекомендується давати це відчуття допитуваній особі на першому ж допиті. Крім того, у жодному випадку не можна дати зрозуміти потерпілому, що кримінальне провадження не має реальної перспективи розкриття. Навпаки, завершуючи спілкування з потерпілим, слідчий повинен запевнити його у тому, що для розшуку злочинця та викраденого майна буде вжито всіх необхідних заходів¹.

Певні особливості мають і допити свідків у справах досліджуваного виду крадіжок, якими можуть бути голова правління садівницького товариства чи дачного кооперативу, працівники охорони чи сторожі, сусіди або інші члени товариства, а також родичі і знайомі підозрюваних.

Голова правління допитується для з'ясування таких питань: організація садівницького товариства чи дачного кооперативу, розташування матеріальних цінностей на його території, характеристика криміногенної ситуації в районі, організація охорони майна кооперативу, а також обставини вчинення конкретних крадіжок, якщо вони мали місце у минулому. З'ясовується коло осіб, які мають доступ до місць зберігання матеріальних цінностей (охоронців, електриків, будівельників, ремонтників тощо), відомості про них, характеристики їх особистості. Уточнюється також місцезнаходження садівницького товариства чи дачного кооперативу відповідно до плану місцевості, найменування району розта-

¹ Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 63.

шування, номер ділянки, на якій учинено крадіжку, згідно з планом товариства, оскільки у більшості організацій немає найменування вулиць і нумерації будинків, а також характеристика садового, дачного будинку згідно з проектом. З'ясовується наявність і розташування будинків, що пустують, особливості рельєфу місцевості, на якій розташовано садівницьке товариство чи дачний кооператив.

Охоронці та сторожі допитуються про організацію охорони садівницького товариства чи дачного кооперативу, її ефективність, випадки вчинення крадіжок на охоронюваній території (таких, за якими проводилось досудове розслідування, і тих, про які потерпілі не сповіщали органи НП), про підозрілих людей. Якщо охоронцем був затриманий підозрюваний, то при допиті необхідно ретельно з'ясувати обставини затримання, поведінку підозрюваного, його дії під час затримання, характеристику речей і предметів, з якими був затриманий підозрюваний. Доцільно при цьому попросити допитувану особу вказати місце затримання на схематичному малюнку місцевості. У випадках, коли охоронцеві не вдалося затримати злочинців, необхідно детально з'ясувати: коли свідок виявив підозрілих осіб, чим він займався в цей час, чому звернув на них увагу, чи впізнав він кого-небудь; з якої відстані спостерігав, які особливості сприйняття були в цей час (освітленість, сторонні предмети: кущі, дерева, паркани тощо); хто ще міг бачити дії злочинців; які дії виконав охоронець для затримання злочинців; які обставини сприяли тому, що злочинці зникли з місця події. З'ясовується також можливість подальшого впізнання свідком злочинців і викрадених речей.

При наданні свідком характерних ознак злочинців необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на організацію їх розшуку за рисами зовнішності: скласти суб'єктивний портрет, розповсюдити орієнтування, переглянути з участю свідка фото-, відеотеки, що містяться у місцевих відділах НП. Якщо свідок показує, що в крадіжці брало участь декілька осіб, слід ретельно з'ясувати їх кількість, описати прикмети зовнішності кожного співучасника, потім запропонувати йому детально конкретизувати їхні дії на місці крадіжки. При цьому важливо акцентувати увагу свідка на тій обставині, хто з них керував діями членів злочинної групи, як вони звертались один до одного, чи не було на місці злочину інших осіб, які, на думку допитуваного, не брали безпосередньої участі в крадіжці, але спостерігали за діями крадіїв зі сторони.

Сусіди потерпілого, члени їхніх родин, друзі та знайомі, які є свідками та очевидцями вчинення крадіжки, допитуються про обставини злочину, який вони спостерігали, прикмети злочинців і ознаки викрадених речей. При допиті доцільно використовувати тактичні прийоми з

використанням асоціативних зв'язків, в тому числі й пред'явлення виключених у злочинців предметів. З'ясовується також характер дій свідків та очевидців на місці події.

Свідки із числа родичів і знайомих підозрюваного допитуються з метою перевірки алібі зазначених осіб, встановлення можливого місця перебування у випадках їх переховування від слідства, місць імовірного знаходження викрадених речей – садові будинки, гаражі, сараї, що належать підозрюваним, а також з метою одержання даних, що їх характеризують.

Як свідки можуть бути допитані також особи, що придбали викрадені речі, не знаючи про їхню приналежність: працівники пунктів прийому металу, ломбардів, продавці кіосків, працівники кафе тощо. Вони допитуються про обставини придбання викраденого й осіб, які його збули. При цьому необхідно враховувати, що, якщо покупець систематично скуповував викрадене і знав про його походження, то він підлягає притягненню до кримінальної відповідальності як співучасник вчинення крадіжки. Зазначена обставина перешкоджає дачі правдивих показань, однак при встановленні особи, яка вчинила злочин, і способу реалізації викраденого майна отримані показання повинні використовуватися при повторних допитах свідків і встановленні об'єктивних обставин учинення крадіжки.

Найбільш важким завданням розслідування з тактичної точки зору є допит підозрюваного, оскільки в більшості випадків він відбувається у конфліктній ситуації. Аналіз протоколів допиту матеріалів кримінальних проваджень щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, свідчить, що у 86 % допити підозрюваних проходять в умовах різного ступеня конфлікту зі слідчим, обумовлених небажанням з боку підозрюваного повністю або частково надавати правдиву інформацію щодо події злочину та його учасників. Зазначене обумовлює проведення ретельної підготовки до проведення допиту та застосування всього можливого комплексу тактичних прийомів подолання протидії розслідуванню з боку підозрюваного.

Вивчення особи допитуваного є важливим елементом підготовки до допиту. Інформацію про злочинця можна отримати з таких основних джерел:

- документи, що посвідчують або характеризують особу: паспорт, картки медичного обліку, членство в громадських організаціях тощо;
- документи, що містять відомості про притягнення до адміністративної, кримінальної відповідальності: копії вироків судів, довідки

про судимість, письмові відповіді з територіальних підрозділів пенітенціарної служби України тощо;

– характеристика з фактичного місця проживання: сімейний стан, шкідливі звички; факти порушення спокою громадян, соціальні зв'язки, участь у громадському житті;

– характеристики з місця офіційного працевлаштування: освітній рівень, займана посада, досвід роботи, професійний рівень, ставлення до нього всередині колективу, тип темпераменту та характер, відомості про дисциплінарні стягнення, ставлення до роботи загалом;

– показання свідків, очевидців злочину; потерпілих; співучасників, інших осіб з кола знайомих підозрюваного, які володіють інформацією про дану подію;

– спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину; оцінкою обстановки місця події та залишених на ньому слідів;

– відомості криміналістичних обліків, у першу чергу за способом учинення злочину;

– матеріали оперативно-розшукової діяльності.

Аналіз цих даних дозволяє скласти уяву про психологічний та соціальний портрет особи, з якою відбудеться спілкування¹.

Реалізуючи дану інформацію, слідчий повинен з'ясувати: якими особистісними якостями володіє підозрюваний; чи були в нього конфлікти, як вони вирішились, як поводить себе при цьому підозрюваний; чи виявляє підозрюваний терпимість до людей, з якими працює, спілкується; які життєві цінності вважає за важливі; якими професійними навичками володіє, де їх набув; чи підвищує підозрюваний свій професійний, загальноосвітній рівень; як характеризується в оточуючому середовищі, чи користується авторитетом та що слугує підставою цього; чи притягався раніше до кримінальної відповідальності, за якою статтею, де відбував покарання, як характеризувався серед засуджених; як поводить себе на досудовому слідстві; чим займався після звільнення з місць позбавлення волі, яке має оточення; чи має вплив на злочинне оточення, з ким підтримує відносини, кого вважає лідером злочинного угруповання тощо².

Незалежно від зайнятої підозрюваним на допиті позиції, слідчому необхідно брати до уваги такі його властивості: злочинний досвід у минулому; досвід протидії розслідуванню – участь у розслідуванні, вико-

¹ Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – С. 66.

² Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юристь, 1999. – С. 62.

ристання пасток зі здійснення протидії, їх результативність, реагування на застосування тактичних прийомів, методів, засобів розслідування; інтелектуальні якості – знання кримінального, кримінально-процесуального законодавства, прийомів, пасток протидії, уява, вміння швидко аналізувати ситуацію та робити висновки, давати об'єктивну оцінку становища, що склалося, приймати рішення; морально-вольові якості – здатність на неправду, незважаючи на несприятливе положення або відсутність такої здібності, оцінка своїх дій, наявність або відсутність схильності до каяття та відкритого визнання своїх помилок, наполегливість у досягненні поставленої мети, упертість; емоційні властивості – ступінь збудження (слабкий, сильний, середній), схильність до переживанням страху, напруженості, вміння керувати власним емоційним станом, рухливість емоційних переживань і т. п.; комунікативні якості – замкнутість, спроможність до легкого налагодження контактів або навпаки, вміння підтримувати спілкування на рівні власних інтересів, спроможності до викладення власних думок, маскування справжніх намірів¹.

Успішне проведення допиту підозрюваного на робочому етапі, застосування тактичних прийомів залежить від ситуації, що складається на момент проведення слідчої (розшукової) дії. Однією з умов успішного проведення слідчої (розшукової) дії є попередня або ж завчасна прогностична діяльність слідчого, яка здійснюється, за визначенням Т.С. Волчецької, шляхом побудови перспективної мисленої динамічної ситуаційної моделі, що відображає: а) умови проведення слідчої дії; б) можливі варіанти ходу цієї дії, можливість виникнення тих чи інших слідчих ситуацій; в) передбачувану поведінку учасників; г) відповідні варіанти поведінки слідчого².

Ситуаційне моделювання в тактиці окремої процесуальної дії дозволить вирішити такий комплекс завдань: а) оптимізація підготовки і планування слідчої дії; б) є універсальним засобом тактичного прогнозування: 1) можливостей виникнення тих чи інших ситуацій слідчої (розшукової) дії і їх вирішення, 2) поведінки учасників слідчої дії, 3) поведінки слідчого; в) допомога у діагностиці, оцінці, а при необхідності – вирішенні конкретних ситуацій слідчої дії; г) збільшує ефективність рішень, які приймаються слідчим; д) дозволяє розробити систему

¹ Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования : учеб. пособие / Л.М. Карнеева. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. – С. 64.

² Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия / Т. С. Волчецкая ; под ред. проф. Н. П. Яблокова. – Калининград : Калинингр. ун-т, 1997. – С. 146.

впливу на окремих учасників процесу, які є джерелами криміналістично значущої інформації; е) виступає оптимальним засобом оцінки результатів слідчої дії¹.

Тактика допиту підозрюваного щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, обумовлюються такими ситуаціями, що склалися на момент допиту: а) часом затримання підозрюваного: на місці вчинення злочину, гарячими слідами чи впродовж тривалого часу та, відповідно; б) місцем затримання: був він затриманий на місці вчинення крадіжки або в іншому; в) було затримано одного або дількох співучасників крадіжки; г) чи визнає підозрюваний свою причетність до крадіжки, що розслідується. Крім того, зміст допиту підозрюваного багато в чому визначається результатами раніше проведених слідчих (розшукових) дій, у ході яких було отримано докази його вини.

З'ясувавши необхідні відомості щодо допитуваної особи, оголосивши їй повідомлення про підозру, слідчий пропонує їй надати пояснення по суті справи у формі вільної розповіді. При цьому потрібно дотримуватись вимог ст. 224 КПК України, що у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви. Така позиція підозрюваного, безумовно, не кращим чином відобразиться на ході розслідування. Але, незалежно від зайнятої підозрюваною особою позиції щодо визнання своєї провини (повністю, частково або заперечує), слідчому потрібно намагатись одержати максимально докладні відомості про те, де вона була і що робила в період, що безпосередньо передував злочину, під час вчинення крадіжки та у подальшому до моменту затримання.

Деталізація показань важлива у всіх випадках: і коли підозрювана особа зізнається в учиненні крадіжки, і коли заявляє про своє алібі. Дотримання цієї умови дозволяє слідчому правильно оцінити і перевірити її показання, оскільки збіг деталей події або дій, про які повідомляє допитувана особа, з деталями, які вже встановлені розслідуванням або будуть встановлені згодом, свідчить про правдивість її показань².

Під час допиту підозрюваного необхідно встановити таке коло питань:

- коли та у зв'язку з чим виник намір вчинити крадіжку;
- чи мала місце підготовка до крадіжки і в чому саме вона виявля-

¹ Там само. – С. 153.

² Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 85.

лась (вибір об'єктів, підготовка тари, знарядь злочину тощо);

– чому було обрано саме цю дачну ділянку, хто знав про неї та надав відомості підозрюваному або іншим чином сприяв крадіжці;

– яким чином дістався до місця крадіжки, з ким зустрічався на шляху пересування;

– спосіб учинення крадіжки: безпосереднє проникнення, використання знарядь злочину, яких саме, їх ознаки;

– місце розташування дачної ділянки, розташування окремих будівель, де саме знаходилось викрадене майно;

– кількість і найменування викраденого майна;

– шляхи відходу з місця злочину, використаний при цьому автотранспорт;

– місце розподілу викраденого майна між співучасниками; якщо майно приховано, то яке місце його місцезнаходження;

– способи реалізації викраденого: кому і які речі було продано, на яку суму і чи витрачено отримані таким чином гроші;

– мотиви, що спонукали до вчинення крадіжки;

– чи вчинено крадіжку одноосібно або у складі злочинної групи, кількість співучасників, наявність попередньої змови між ними, їхні імена, прикмети зовнішності, роль і ступінь участі кожного в підготовці, вчиненні та приховуванні злочину.

Тактику допиту пропонується будувати таким чином, щоб спонукати підозрюваного посилатися на об'єктивні фактори: опис викрадених речей, місця знаходження викраденого, знаряддя зламу тощо). Основна тактична лінія допиту в безконфліктній ситуації складається з надання допомоги у пригадуванні події злочину за допомогою доповнюючих, уточнюючих, нагадуючих питань, використання прийомів активізації асоціативних зв'язків, допитом на місці події. Уточнюючі питання дозволяють установити повну картину вчинення крадіжки: місце, час, спосіб проникнення, характеристика викрадених речей, дії щодо реалізації викраденого, характеристика співучасників, умови вчинення злочину та інші обставини, що становлять предмет доказування. При формулюванні питань слідчий повинен стежити за тим, щоб вони не містили інформації, що підказує певну відповідь, а також не спонукали до надання однозначних відповідей.

Для відновлення забутого з використанням асоціативних зв'язків можливо вдаватися до таких тактичних прийомів. Можливо попросити допитуваного зробити схематичну замальовку місцевості, розташування садових будинків, доріг, паркану тощо, відобразити на схемі свій шлях руху до місця події і назад. При необхідності з цією метою допитувано-

му демонструється раніше отримане у садівничому товаристві креслення плану забудови території, перенесене на місцевість. Надалі необхідно зіставити ці схеми, отримані при допиті, зі схемами, накресленими слідчим на місці події. Це дозволить об'єктивно оцінити показання допитуваних. Також можливо продемонструвати допитуваному: знаряддя злочину, що застосовувалося для подолання перешкод, поставивши уточнююче питання про способи злочину; які-небудь викрадені та вилучені при затриманні або обшуку в підозрюваного речі та предмети й поставити уточнююче питання про обставини їх крадіжки, місця знаходження у будинку, способи приховання після крадіжки та перенесення у місце, де їх було вилучено; вилучені засоби транспортування викраденого (сумки, пакети, мішки, візки) з постановкою уточнюючих питань щодо їх призначення для вчинення крадіжки.

Найбільш повне й детальне встановлення обставин учинення злочину при допиті підозрюваного слугує основою проведення подальших слідчих (розшукових) дій: пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту.

Допит в умовах конфліктної ситуації, коли підозрюваний відмовляється від дачі показань або надає неповні, неточні або неправдиві показання, становить певну складність для слідчого. За матеріалами кримінальних проваджень щодо крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, встановлено, що основними формами протидії розслідуванню з боку підозрюваного є дача неправдивих показань – 61 %, утаювання показань щодо окремих епізодів діяльності та співучасників – у 32 %, відмова від дачі показань у 7 %.

Одним із ключових моментів допиту у конфліктній ситуації є встановлення психологічного контакту з допитуваним. Найбільш типовими тактичними прийомами, за даними дослідження В.Ю Шепітька, є: роз'яснення значення щирого каяття – 64 % опитаних; бесіда на сторонню тему або тему, що цікавить, – 62 %; демонстрація перспектив ситуації, що склалася, – 60 %; використання позитивної оцінки окремих якостей особи допитуваного – 57 %; уточнення анкетно-біографічних даних – 50 %; демонстрація слідчим поінформованості про обставини життя допитуваного – 46 %, інше – 6 %¹.

За даними дослідження Н.С. Карпова, що підтверджується і нашими дослідженнями, найбільший вплив зробили та сприяли відмові від подальшої протидії розслідуванню: роз'яснення, що сприяння розслідуванню є пом'якшуючою провину обставиною (20,5 % опитаних); вплив

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 293-294.

на позитивні сторони характеру (почуття власної гідності, шляхетність; мужність тощо) (28,9 % опитаних); роз'яснення норм законодавства щодо того, що небажання співпрацювати зі слідчим може призвести до більш тяжкого покарання (4,1 % опитаних)¹.

Для викриття неправди у показаннях підозрюваних застосовуються різноманітні тактичні прийоми та їхні комплекси. Ефективним прийомом викриття неправдивих свідчень є використання доказів. У кожному окремому випадку докази пред'являються по-різному залежно від ситуації. За послідовністю більшість науковців пропонують пред'явлення доказів за «зростанням сили» або за «зменшенням сили»². Так Г. Г. Доспулов зазначає: «спочатку пред'являються докази, що належать до другорядних обставин, а потім до все більш значущих. Однак з урахуванням особистості допитуваного може бути обрана й інша послідовність»³. Як справедливо зазначає В. С. Комарков, при оцінці значення того або іншого доказу варто мати на увазі його тактичне значення для допитуваного, тобто передбачуваною можливістю впливу на підозрюваного. У даному випадку не настільки важливо, «яку юридичну роль у доказовій базі відіграє пропонований на допиті доказ, але й у тім, яке йому значення надає допитуваний»⁴.

За характером демонстрації зазначена група вчених дотримуються схожої класифікації та розрізняють: лише згадування про наявні на допиті докази; перелічення доказів, що мають місце, із зазначенням джерел їх походження; показ доказів допитуваному не повністю, мимохідь; надання допитуваному можливості розглядати, вивчати докази; підкреслена демонстрація ознак пропонованого об'єкта, що пред'являється. Вагомою з практичної точки зору є класифікація за характером додаткових умов, які посилюють вплив на допитуваного доказів, що пред'являються, запропонована К.О. Чаплинським: несподіване пред'явлення доказів (принцип раптовості); пред'явлення доказів після попереднього з'ясування обставин, які пов'язані з ними; пред'явлення

¹ Карпов Н. С. Криминалистическое изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований). – К. [б.и.], 2004. – С. 213-215.

² Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – С. 102; Питерцев С. К. Тактика допроса / С.К. Питерцев, А.А. Степанов. – СПб. : Питер, 2001. – С. 50; Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 245.

³ Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г.Г. Доспулов. – М. : Юр. лит., 1976. – С. 44.

⁴ Комарков В. С. Тактика допроса : учеб. пособие / В. С. Комарков. – Х. : Юрид. ин-т, 1975. – С. 42.

доказів і роз'яснення їх значення у кримінальному провадженні; використання науково-технічних засобів для роз'яснення допитуваному особливостей доказів, що пред'являються; супроводження пред'явлення доказів описом передбачуваного перебігу розслідуваної події та її обставин¹.

При розслідуванні крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, підозрюваним пред'являлися такі види доказів та їхніх джерел: протокол огляду місця події у цілому або окремі його частини з додатками – у 78 % випадків; протоколи допитів свідків та очевидців – 68 %; протоколи допитів співучасників крадіжки – 59 %, вилучені при огляді місця події сліди – 43 %; висновки експертизи – 54 %; знаряддя вчинення злочину – 35 %, викрадене майно або його фотографії у місцях вилучення – 48 %.

На початковому етапі розслідування у слідчого, як правило, недостатньо доказової інформації щодо вчинення злочину підозрюваною особою. Тому перед слідчим постає питання створення таких умов, у яких злочинець не здогадався б про дійсну ситуацію. Йдеться про часто використовуваний прийом створення у допитуваного перебільшеного враження щодо поінформованості слідчого та запобігти визначенню з боку підозрюваного обсягу непоінформованості слідчого. Перебільшена уява про поінформованість слідчого може бути створена шляхом таких дій: поступового пред'явлення наявних доказів зі значним інтервалом, що поступово створює в допитуваного подання обох у значному обсязі; використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності; з'ясування другорядних деталей вчинення крадіжки, створюючи видимість, що інше вже відомо й доведено; демонстрації перед допитуваним своєї поінформованості про розвиток ходу подій, використовуючи неповні дані, наявні в розпорядженні слідчого; використання показань співучасників, демонструючи тільки їхні фрагменти, що містять доведені слідством факти; використовуючи обмови та протиріччя у показаннях для постановки питань і одержання пояснень від допитуваного.

До типових ситуацій допиту підозрюваних варто віднести заявлені ними алібі із посиланням на свідчення певних осіб. У цьому випадку необхідно докладно допитати підозрюваного, деталізувати його показання та, звертаючи увагу на проміжки часу перебування його у певному місці, порівнюючи їх із просторовим відрізком, у якому відбувалась подія злочину. Особливо важливо уточнити джерело інформації про

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 245.

алібі, правдивість свідчень осіб, які могли бачити підозрюваного у певному місці. Надалі завдання слідчого полягає у перевірці алібі шляхом проведення комплексу гласних та негласних слідчих (розшукових) дій з використанням матеріалів оперативних підрозділів. Ґрунтовному науковому аналізу тактичних прийомів перевірки алібі у досудовому розслідуванні присвячено праці В.С. Кузьмічова та В.В. Юсупова¹.

Певну специфіку має тактика проведення допиту членів організованих груп, що вчинили крадіжку. При обранні тактики допиту слідчому потрібно враховувати ступінь організованості злочинної групи, кількість та злочинний досвід її членів, характер їхніх відносин. Слідчий повинен враховувати: психологічні властивості особи підозрюваного, наявність злочинного досвіду, особливості поведження за минулими фактами притягнення до кримінальної відповідальності. Рекомендується спочатку допитати співучасників, які не мають злочинного досвіду. Під час допиту потрібно встановити роль підозрюваного у вчиненні крадіжки та його статус у групі. Другорядний учасник, який брав участь не в усіх епізодах за участю злочинної групи, скоріше й легше дасть правдиві показання. Особи, які мають конфліктні відносини з лідером, більш схильні давати правдиві показання про злочинну діяльність учасників групи.

Під час аналізу матеріалів кримінальних проваджень за фактами крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, встановлено, що у більшості випадків лідер групи особисто брав участь у вчиненні злочинів, реалізуючи свої лідерські функції. Під час розслідування він також активно протидіє встановленню істини, впливаючи на показання інших співучасників. Для його викриття важливо одержати правдиві показання від членів злочинної групи. З цією метою використовуються тактичні прийоми, спрямовані на розпалювання конфлікту між членами угруповання, розглянуті нами раніше. Для успішної їх реалізації необхідно організувати роздільне утримування членів групи, створити інформаційний вакуум між учасниками. Використання такої тактики, яка сприймається злочинцями як несприятлива для замовчування фактів злочину, призводить окремих членів групи до необхідності дати показання раніше інших, особливо тих, які виконували другорядну роль або брали участь в окремих епізодах крадіжок, щоб уникнути обмови з боку інших співучасників.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інформація, отримана під час допиту підозрюваних, є вагомим доказом у кримінальному проваджен-

¹ Кузьмічов В. С. Алібі у розкритті злочинів : навч. посібник / В. С. Кузьмічов, В. В. Юсупов. – К. : КНТ, 2007. – 264 с.

ні. Отримання такої інформації є складним процесом, і від уміння та навичок слідчого застосовувати тактичні прийоми залежить успіх усього розслідування.

3.3. Особливості проведення слідчого експерименту

Відповідно до ст. 240 КПК України «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань». Наведене є визначенням слідчого експерименту та пропонується також багатьма науковцями. Окремі з них додають у визначення поняття слідчого експерименту також мету його проведення та вказують окремі завдання, що вирішуються під час цієї слідчої дії. Так, за визначенням В. Ю. Шепітька «слідчий експеримент – слідча дія, що полягає у проведенні спеціальних дослідів з метою перевірки зібраних доказів, отримання нових доказів, перевірки й оцінки слідчих версій про можливість існування тих чи інших фактів, що мають значення для розслідування кримінальної справи»¹. Як слідчу дію, що «полягає у проведенні дослідів з метою перевірки можливості існування певних фактів або явищ, обставин у справі» визначає слідчий експеримент М.Г. Шурухнов². В.В. Агафонов і О.Г. Філіппов визначають слідчий експеримент як «пізнавальну дію, сутність якої полягає у проведенні спеціальних досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою можливості чи неможливості існування тих чи інших фактів, що мають значення для справи»³.

На нашу думку, мету слідчого експерименту досить чітко визначено у ст. 240 КПК України, а саме «перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення», а завдання, яких є достатня кількість, потрібно наводити не у визначення, а окремо.

На нашу думку, у повному обсязі завдання слідчого експерименту визначено К. О. Чаплинським: перевірка, уточнення та отримання нових доказів; встановлення механізму вчинення злочину; перевірка можливо-

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 347.

² Шурухнов Н. Г. Криміналістика : учеб. / Н.Г. Шурухнов. – М.: Юристъ, 2004. – С. 315.

³ Агафонов В. В. Криміналістика : пособие [для сдачи экзамена]. – 5-е изд., испр./ В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – С. 110.

сті існування певних фактів або явищ; встановлення можливості сприймати будь-які явища в певних умовах; визначення меж поінформованості або необізнаності злочинців про подію злочину; виявлення причин та умов, що сприяли або перешкоджали учиненню злочину; перевірка та оцінка висунутих слідчих версій; встановлення й усунення суперечностей в показаннях підозрюваних, обвинувачених, свідків та потерпілих; перевірка й уточнення фактичних даних, одержаних за результатами проведених окремих слідчих дій, зокрема слідчих оглядів, допитів, очних ставок, впізнання тощо¹.

Залежно від мети і завдань розрізняють такі види слідчого експерименту:

– зі встановлення можливості здійснення особою якої-небудь дії у певних умовах;

– зі встановлення можливості спостереження або сприйняття певного факту або явища;

– зі встановлення наявності або відсутності у конкретної особи спеціальних та професійних (у тому числі й злочинних) знань, умінь та навичок;

– зі встановлення можливості існування якого-небудь факту, явища або події;

– зі встановлення можливості учинення особою тих або інших дій за певний час;

– зі встановлення механізму злочинної події чи окремих її елементів;

– зі встановлення меж поінформованості або необізнаності особи про факти, що цікавлять слідство.

Під час розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, частіше за все проводяться такі види слідчого експерименту:

– зі встановлення механізму злочинної події чи окремих її елементів (у 54 % кримінальних проваджень);

– щодо можливості вчинення певних дій: перелізти через огорожу, піднятися на певну висоту, проникнути у приміщення через обмежений простір, перенести певну кількість предметів на встановлену відстань тощо (34 %);

– зі встановлення можливості спостереження або сприйняття певного факту, явища: побачити дії або почути звуки (удару, свердління,

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 253-254.

розпилу) на визначеній відстані в різних умовах освітлення та ін. (31 %);

– зі встановлення наявності або відсутності у конкретної особи професійних навичок, в основному можливості відкриття чи зламу запірних пристроїв (6 %);

Дуже рідко можуть проводитись експерименти зі встановлення можливості існування якого-небудь факту, явища. Наприклад, в окремих кримінальних провадженнях встановлювалась можливість прийняття та відправлення у межах території садівницького товариства сигналу мобільного телефону.

Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень за розглядуваною категорією злочинів свідчить, що слідчі не завжди проводять дану слідчу (розшукову) дію, навіть коли є така можливість. Таке становище обумовлено певною складністю її проведення, як в організаційному і тактичному аспектах, так і з точки зору матеріально-технічного забезпечення. За матеріалами дослідження, проведеного В. А. Очеретяним, слідчі відмовляються від проведення слідчого експерименту, мотивуючи своє рішення такими причинами: тривалістю проведення слідчого експерименту – 79 % опитаних слідчих; складністю проведення слідчої дії – 64 %; необхідністю залучення значної кількості учасників для проведення експериментальних випробувань – 58 %; можливістю організації втечі підозрюваного під час проведення дослідів або випробувань – 21 %; можливістю негативного впливу на сумлінного учасника кримінального процесу або передачі важливої інформації іншим злочинцям, які не встановлені слідством – 12 %; складністю оформлення ходу і результатів проведення слідчого експерименту – 9 %; інші чинники (зокрема, необхідність доставлення підозрюваного зі слідчого ізолятора, пошуку транспортного засобу для виїзду на місце події, повернення злочинця до місця його утримання тощо) – 6 %¹. На наш погляд, зазначені чинники не повинні впливати на рішення слідчого щодо відмови від проведення слідчого експерименту, оскільки результати слідчої дії є частиною доказової бази, а нехтувати зайвими доказами при розслідуванні не слід.

¹ Очеретяний В. А. Організація і тактика проведення слідчого експерименту: дис. ... кандидата. юрид. наук : 12.00.09 / Очеретяний Владислав Анатолійович. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 21; Очеретяний В. А. Проблемні питання підготовки до слідчого експерименту / В. А. Очеретяний // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 05 груд. 2014 р.). – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 484.

Для успішного проведення слідчого експерименту необхідна ретельна його підготовка. На думку В. Ю. Шепітька, підготовка до проведення слідчого експерименту охоплює такі дії:

а) до провадження слідчого експерименту: визначення завдань слідчої дії; визначення місця і часу її провадження; визначення змісту дослідів та їх послідовності; підготовка науково-технічних засобів; визначення учасників слідчої дії та допоміжного персоналу; у складних випадках – складання письмового плану експерименту;

б) на місці проведення експерименту: здійснення перевірки відповідності обстановки і умов тим, що мали місце, коли відбувалася подія; перевірка наявності реквізиту для проведення дослідів; проведення реконструкції обстановки місця події; здійснення інструктажу учасників експерименту про зміст дослідів та ті дії, які вони мають виконати; забезпечення охорони місця, де проводиться слідчий експеримент; вжиття заходів, що забезпечують безпеку учасників слідчої дії¹.

К. О. Чаплинський також зазначає, що підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту необхідно проводити у два етапи: до виїзду на місце проведення експерименту (попередній); на місці його проведення (наступний), але дещо розширює перелік дій слідчого на кожному з етапів. На його думку, до виїзду на місце проведення слідчого експерименту необхідно здійснити такі організаційно-підготовчі заходи: вивчити матеріали кримінального провадження; прийняти рішення про проведення слідчого експерименту; визначити мету експерименту та факти, що підлягають перевірці; визначити завдання та способи перевірки експериментальних дій (випробувань); за необхідності провести додатковий або повторний допит особи, чії показання будуть перевірятися; отримати добровільну згоду підозрюваного, потерпілого або свідка на участь у слідчій (розшуковій) дії та встановити її ставлення до цього заходу; встановити мотиви погодження підозрюваних на участь у експерименті; попередньо ознайомитися (за необхідністю) з місцем проведення слідчого експерименту; визначити найсприятливіше місце, час та умови слідчого експерименту, які максимально повинні бути наближені до обстановки, що перевіряється; підготувати предмети, що будуть використовуватися під час проведення експерименту; підібрати склад учасників слідчої дії та визначити функції кожного з них; визначити зміст і черговість проведення слідчого експерименту; за необхідністю здійснити реконструкцію обстановки в цілому або окремих об'єктів; підготувати об'єкти, що необхідні для проведення дослідницьких випробувань,

¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – С. 351-352.

завчасно продумати доставку зазначених об'єктів до місця експерименту та перевірити їхній стан; визначити та підготувати необхідні науково-технічні засоби, транспорт, засоби зв'язку; за необхідністю ознайомитись зі спеціальною літературою або отримати консультації спеціалістів з метою набуття відповідних спеціальних знань і навичок; скласти письмовий план проведення слідчої (розшукової) дії.

На місці проведення експериментальних дій слідчий повинен здійснити такі організаційні заходи: попередньо оглянути місце дослідницьких дій; встановити зміни, що відбулися до проведення слідчої дії; організувати охорону місця проведення слідчого експерименту та гарантувати безпеку його учасникам; зафіксувати обстановку, в якій відбуватимуться дослідницькі випробування; видалити з місця проведення слідчої дії усіх сторонніх осіб, які не мають прямого відношення до експерименту; перевірити відповідність (схожість) умов слідчого експерименту з тими, у яких відбувалася подія, яка підлягає перевірці; за необхідності здійснити нову реконструкцію обстановки; роз'яснити усім учасникам слідчого експерименту їхні права та обов'язки; провести інструктивну нараду серед усіх учасників слідчої дії (зокрема, роз'яснити мету та зміст досліджень, порядок проведення експериментальних дій, обов'язки учасників, попередити про неприпустимість розголошення даних слідчого експерименту тощо); визначити засоби фіксації слідчої дії та способи зв'язку між учасниками слідчого експерименту; визначити порядок проведення експерименту¹.

Після проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до робочого етапу слідчого експерименту. Узагальнення думок науковців дозволяє визначити основні тактичні прийоми проведення цієї слідчої (розшукової) дії: 1) проведення слідчого експерименту в умовах (обстановці), максимально наближеної до тієї, у якій відбувалася подія, факт або явище; 2) використання під час слідчого експерименту тих же знарядь, засобів і предметів, які використовувалися під час учинення злочину; 3) неодноразове повторення однорідних випробувань зі змінами умов експериментів; 4) розбиття експериментів на стадії та поетапне їх проведення; 5) оптимальне обмеження кількості учасників слідчого експерименту; 6) проведення експериментальних дослідів чи випробувань з кожним підозрюваним окремо; 7) підтримання психологічного контакту з учасниками слідчого експерименту; 8) спостереження за поведінкою (діями) осіб, за участю яких проводяться дослідів чи

¹ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – С. 435-437.

випробування; 9) зіставлення дій, які відтворює особа під час слідчого експерименту, з реальною обстановкою на місці та надання можливості свідку, потерпілому чи підозрюваному пояснити розбіжності, якщо такі є.

Розглянемо основні організаційно-тактичні прийоми підготовки та проведення слідчого експерименту під час розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Найбільш складним у реалізації є група тактичних прийомів, пов'язаних з реконструкцією обстановки. Важливо так реконструювати обстановку, аби вона максимально була наближена до реальної. Реконструкція обстановки досягається розташуванням предметів на місці події в тому вигляді, в якому вони перебували в момент учинення злочину, а також використанням, по можливості, тих самих предметів, що застосовувались при вчиненні крадіжки. Межі реконструкції обстановки визначаються наявністю необхідних предметів, станом місця події та змістом самих дослідів. Важливо, щоб реконструкція обстановки не полегшувала здійснення експериментальних дій і не створювала складності при проведенні експерименту.

Для проведення експериментів, як зазначалося раніше, потрібно мати такі ж знаряддя, що використовувались під час учинення злочину. При проведенні експериментів зі встановлення можливостей вчинення зламу певним інструментом, перевезення викрадених речей певним транспортом (коляски, тачки, вози, велосипеди, автотранспортні засоби), переміщення викрадених предметів через отвір встановлених розмірів тощо бажано мати ті ж самі предмети, що використовувались злочинцем. Але ці предмети, як правило, слугують речовими доказами у кримінальному провадженні і при їх використанні виникають певні проблеми. Вважаємо допустимим використання таких об'єктів лише за певних умов, а саме:

- якщо їх замінити неможливо взагалі, або є передбачення, що це призведе до негативних наслідків чи невірогідності результатів експерименту;

- використання їх при досліді не повинно призвести до їх пошкодження або знищення;

- проведено всі необхідні експертні дослідження з означеними предметами, пов'язані з вилученням на їх поверхні слідів злочину або ідентифікацією їх як слідоутворюючих об'єктів.

Коли можлива заміна речових доказів на об'єкти, схожі з ними без суттєвого впливу на результати експериментів, це потрібно робити, досягаючи максимальної схожості. У такому випадку при оцінці результа-

тів слідчого експерименту необхідно враховувати ступінь відмінностей експериментальних дій і досліджуваної події.

Максимальна схожість умов проведення слідчого експерименту з умовами, у яких вчинявся злочин, досягається проведенням експерименту на тому ж місці, за таких же погодних умов, у тій же послідовності. З дотриманням цієї умови виникають проблеми коли з моменту вчинення крадіжки сплинув значний відрізок часу. Наприклад, потрібно перевірити можливість перевезення на тачці викрадених речей на певну відстань у визначений проміжок часу. При цьому встановлено, що злочинна подія відбувалась взимку на снігу у морозну погоду, а експеримент потрібно провести літом. У такому випадку можливим є проведення експерименту, але з урахуванням змінених умов та використання спеціальних знань фахівців, які зможуть точніше вирахувати поправки на змінені умови. Або ж, залежно від ситуації, потрібно відмовитись від проведення експерименту та замінити його іншими слідчими діями.

Слідчий експеримент проводиться у тих самих умовах освітлення, в яких відбувалася злочинна подія. Перш за все це стосується перевірки можливості бачити на певній відстані. Для цього необхідно не тільки використовувати такі ж джерела світла, а й розташовувати їх таким же чином, як і при вчиненні крадіжки. Також треба звертати увагу на природні джерела світла. Крадіжки з дачних ділянок часто вчинюються у вечірні та нічні часи. При цьому потрібно враховувати, що темніше взимку, ніж влітку, зимовою ніччю та у повню значно видніше, ніж восени та при місячному сяйві.

За кримінальними провадженнями досліджуваної категорії злочинів часто виникає потреба дотримуватись збереження темпу проведених дослідів з темпами справжньої події. Цей тактичний прийом застосовується, щоб забезпечити подібність часових характеристик, тривалості дій крадія, наприклад, для перевірки можливості вчинити певні дії за певний проміжок часу або подолати певну відстань за конкретний час. Так, при розслідуванні крадіжки було встановлено, що підозрюваний М. заволодів курткою з документами та гаманцем з грошима, що знаходились у кімнаті будинку, та зник за огорожею у той час, коли господар пішов зачиняти підсобне приміщення, що розташовувалось у дальній частині дачної ділянки відстані двадцяти метрів від будинку. При проведенні експерименту слідчий впевнився у можливості здійснення цих дій у короткий проміжок часу¹.

¹ Кримінальна справа № 1-87/2007. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.

Важливим тактичним прийомом є також багаторазовість проведення однорідних експериментів. «З метою виключення випадкових результатів, - зазначає М. Г. Шурухнов, – забезпечення достовірності й наочності, дослідницькі дії необхідно здійснювати неодноразово. Кількість повторень визначається залежно від настання стабільних, законних результатів; при цьому не має значення, позитивний або негативний результат буде отримано»¹.

Поетапне проведення експериментів залежить від послідовності дій злочинців на місці події. Так, при розслідуванні викрадення металевих предметів з дачних ділянок з метою здачі їх у металобрухт, група у складі трьох осіб взимку протягом дня ходили по ділянках, збирали розташовані на них металеві предмети та відносили їх на узбіччя. Після цього за домовленістю зі сторожем, на територію кооперативу заїжджав автомобіль і злочинці завантажували в нього заздалегідь принесений на узбіччя дороги метал. Загалом металеві предмети було вивезено з вісімнадцяти дачних ділянок. Проводячи слідчий експеримент, слідчий розбив його на етапи: принесення металевих виробів, під'їзд автомобіля за вказаним напрямком руху, завантаження металу на кожній з ділянок, виїзд з місця вчинення злочину. Такі умови проведення експерименту дозволили чітко усвідомити послідовність дій злочинців, кількість обкрадених дачних ділянок, можливості автотранспорту та послідовність його переміщення територією дачного кооперативу².

Забезпечення безпеки учасників слідчого експерименту – дуже важлива умова проведення, оскільки достатня кількість випадків проникнення у дачні будинки відбувається через дах або верхні поверхи будинків: відкриті вікна, лоджії, балкони. На наш погляд, у таких випадках можливим є проведення слідчого експерименту з метою встановлення можливостей особи підозрюваного влізти на певну висоту, але за умови забезпечення його безпеки. Це може бути досягнуто, наприклад, шляхом одягання на нього тростів, що страхують від падіння.

Незважаючи на багату кількість наукових праць та методичних рекомендацій з проведення слідчого експерименту, у практиці розслідування кримінальних правопорушень трапляються помилки з боку слідчого під час проведення даної слідчої (розшукової) дії. Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та даних опитування працівників прокуратури і слідчих НП дозволили В. А. Очеретяному визначити тактичні помилки,

¹ Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юрист, 1999. – С. 80.

² Кримінальна справа № 1-384/2009. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.

яких припускаються слідчі під час проведення слідчого експерименту: не-встановлення психологічного контакту з особою, за участю якої проводяться експериментальні дії (випробування) – 53 %; неякісне створення умов (обстановки), які максимально наближені до тих, у яких відбувалася подія (дія), факт або явище – 47 %; відсутність науково-технічних засобів фіксації слідчого експерименту – 42 %; невикористання під час експерименту тих же знарядь, засобів і предметів, які використовувалися під час учинення злочину – 31 %; неякісний добір учасників експериментальних дослідів (випробувань) – 29 %; несвоєчасне проведення слідчого експерименту – 23 %; порушення вимог щодо підбору понять – 18 %; відсутність єдиного керівництва слідчою дією – 7 %; ігнорування оперативно-розшукової інформації – 5 %¹.

Наведені дані значною мірою підтверджуються і проведеними нами дослідженнями. Слідчий експеримент при розслідуванні крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів дозволяє вирішити багато завдань, пов'язаних із формуванням доказової бази, перевіркою існуючих та отриманням нових доказів за умови дотримання слідчим норм законодавства і тактичних рекомендацій з його проведення.

¹ Очеретяний В. А. Організація і тактика проведення слідчого експерименту: дис. ... кандидата. юрид. наук : 12.00.09 / Очеретяний Владислав Анатолійович. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 149.

ВИСНОВКИ

У монографічному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці криміналістичної характеристики та основних положень методики розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів. Основні результати дослідження полягають у такому.

1. Предметом злочинного посягання при розслідуванні даного виду крадіжок є: зелені насадження (саджанці дерев, кущі, квіти); сільськогосподарська продукція (фрукти та овочі); одяг, побутові речі, гроші, аудіо-, відеотехніка, супутникові антени та приладдя до них; засоби для відпочинку (надувні, металеві та пластикові човни і мотори до них, велосипеди, надувні матраци, риболовні снасті тощо); продукти харчування та алкогольні напої; сільськогосподарський інвентар, інструменти; будівельні матеріали; вироби з чорного та кольорового металу.

Основними елементами обстановки вчинення злочину є: час та місце вчинення злочину, ступінь захищеності дачних ділянок та їх близькість до населених пунктів. Крадіжки на території садівницьких товариств і дачних кооперативів є сезонним злочином і більшість з них вчиняються з жовтня по березень, коли відсутні власники дачних ділянок або їх відвідування носить несистематичний характер. Час вчинення злочину залежить від предмета посягання. Місцем вчинення злочину є територія садівницьких товариств і дачних кооперативів, а саме: садова земельна ділянка, призначена для ведення індивідуального або колективного садівництва, надана у власність громадянину або орендована ним для вирощування овочів на весняно-літній період; будівлі, розташовані на цій ділянці, в тому числі й житловий будинок; місце розташування майна спільного користування членів кооперативу. Більшість крадіжок вчиняються на територіях, розташованих неподалеку від міст або інших населених пунктів.

2. При вчиненні крадіжок на території садівницьких товариств і дачних кооперативів найбільш часто зустрічаються повноструктурні (готування, вчинення і приховування злочину) та способи, що включають тільки готування і вчинення злочину. Рідше такі, що включають дії з вчинення і приховування злочину та спрощені, що складаються лише з дій із вчинення злочинів. Центральне місце у структурі способу вчинення злочину складають дії злочинця з заволодіння майном, серед яких

виділяють такі способи безпосереднього проникнення на дачну ділянку та у будівлю: шляхом впливу на механізм замка у будинку, гаражі, сараї; руйнування вхідної двері або вікна будинку; проникнення у будівлю без зламу, або «безінструментальний» метод; без проникнення у будівлю для вчинення крадіжки речей, що розташовані на дачній ділянці, за відсутності власників; без проникнення або з проникненням у будівлю таємно від власників чи з дозволу власників, зловживаючи їх довірою, за їх присутності на ділянці. У більшості випадків злочинці застосовують сукупність способів проникнення.

Характер дій злочинця з підготовки, вчинення та приховування злочину визначає необхідність застосування певних знарядь та засобів, результатом взаємодії яких з навколишнім середовищем є виникнення слідів. Залежно від місць приховування та дій злочинця виникають певного виду сліди.

3. Надано характеристику особи злочинця. Крадіжки з території садівницьких товариств і дачних кооперативів вчиняють в основному чоловіки. Вік осіб, що вчиняють крадіжки, переважно середній. Морально-психологічні характеристики особи злочинця проявляються у відсутності соціальної адаптації, що посилюється такими чинниками, як відсутність сім'ї, спеціальності, постійного місця роботи, а інколи і місця проживання. Крадії характеризуються антисуспільною спрямованістю поведінки: не працюють, пиячать, вживають наркотики, схильні до вчинення інших видів злочинів. Рисами характеру крадія – жадібність, прагнення до незаконного збагачення, нечесність, егоїзм та інші – формуються під впливом загальної корисної спрямованості його діяльності. За соціально-правовими характеристиками розрізняють такі групи злочинців: випадкові, які викрадають майно, що не охороняється, користуючись нагодою; непрофесійні крадії, які у зв'язку з важким матеріальним становищем вчиняють злочин; кваліфіковані злочинці, які є особами зі стійкою антисуспільною установкою, мають навички крадіжок речей, професійний досвід застосування різноманітних знарядь зламу; професійні злодії, які вчиняють крадіжки внаслідок постійної антисуспільної установки.

4. Типовими слідчими ситуаціям, що складаються на початковому етапі розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств та дачних кооперативів, є такі: 1) є достатні дані про вчинення крадіжки; осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, затримано на місці вчинення злочину (14 %); 2) є достатні дані про вчинення крадіжки, є відомості про особу (чи осіб) підозрювану у вчиненні злочину, але злочинці з місця події втекли і переховуються (23 %); 3) є достатні дані про

вчинення крадіжки, але нікого з підозрюваних не встановлено і відомості щодо них відсутні взагалі або вкрай обмежені (63 %). Щодо кожної ситуації запропоновано механізм вирішення із зазначенням конкретного переліку та послідовності проведення слідчих (розшукових) дій.

5. Типовими слідчими ситуаціями подальшого етапу розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств та дачних кооперативів, є такі: 1) особа, якій повідомлено про підозру, повністю визнає свою вину у вчиненні злочину; затримано всіх учасників злочинної групи та вони співпрацюють з органами досудового розслідування (24 %); 2) затримано всіх членів групи, всі вони частково визнають свою вину у вчиненні злочину, у показаннях затриманих існують розбіжності (21 %); 3) особа, якій повідомлено про підозру, повністю визнає свою провину, але замовчує відомості щодо співучасників злочину, хоча існують фактичні дані щодо вчинення злочину у складі групи (18 %); 4) затримано окремих учасників крадіжки, є фактичні дані, що вказують на вчинення ними злочину, але вони не визнають своєї вини та відмовляються співпрацювати зі слідством (24 %); 5) особа, якій повідомлено про підозру, не визнає вини, хоча є фактичні дані, що вказують на вчинення злочину саме нею; підозрюваний відмовляється давати показання щодо своєї та причетності інших осіб до вчинення злочину (13 %). Щодо кожної ситуації запропоновано механізм вирішення із зазначенням конкретного переліку та послідовності проведення слідчих (розшукових) дій.

6. Досліджено тактичні особливості провадження окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, огляду, допиту слідчого експерименту. До основних організаційно-тактичних заходів огляду можна віднести такі: правильне визначення меж слідчого огляду; обрання порядку пересування місцем події під час огляду; обрання необхідних засобів виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину; правильне визначення тактичних прийомів огляду місця події та окремих його елементів. Метод огляду обирається залежно від конкретної обстановки, що склалась на місці події. Як правило, огляд при розслідуванні крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, починається з дачного будинку із застосуванням ексцентричного способу огляду. Щоб виявити сліди на місці події, необхідно скласти модель події, тобто загальне уявлення про характер і хід події, що відбулася; ознайомитися з обстановкою місця події, встановити стан і положення окремих предметів до події, виділити місця ймовірного розташування слідів, взаємозв'язок різних слідів та механізм їх утворення, визначити шляхи приходу та відходу злочинців. Виходячи зі створеної моделі події в цілому,

визначаються вузлові ділянки приміщення, місцевості, конкретизуються предмети, що знаходяться на ділянках, на яких ймовірніше могли бути залишені сліди. При розслідуванні крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, огляду підлягають всі об'єкти, що розташовані на дачній ділянці: територія, дачний будинок, гараж, підвал, лазня, літній душ, сарай тощо.

Застосування тактичних прийомів при допиті залежить від ситуації, що склалася між учасниками допиту, яка може бути конфліктною та безконфліктною. Найбільш складним у тактичному розумінні є допит підозрюваного, що проходить, в основному, у конфліктній ситуації, коли підозрюваний відмовляється від дачі показань або надає неповні, неточні або неправдиві показання. Для викриття неправди у показаннях підозрюваних застосовуються різноманітні тактичні прийоми та їх комплекси. Ефективним прийомом є використання доказів, пред'явлення яких залежить від ситуації: за «зростанням» чи «зменшенням» сили. Іншим тактичним прийомом є створення у допитуваного перебільшеного враження щодо поінформованості слідчого та запобігання визначенню з боку підозрюваного обсягу непоінформованості слідчого. Залежно від ситуації є можливим застосування й інших тактичних прийомів: розповідь слідчим версій про ймовірний розвиток злочинної події; використання рефлексії допитуваного, фактора раптовості, конфліктів протиріч у злочинній групі; «розпалення» конфлікту; застосування науково-технічних засобів тощо.

Під час розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів, частіше за все проводяться такі види слідчого експерименту: зі встановлення механізму злочинної події чи окремих її елементів; щодо можливості вчинення певних дій: перелізти через огорожу, піднятися на певну висоту, проникнути у приміщення через обмежений простір, перенести певну кількість предметів на встановлену відстань тощо; зі встановлення можливості спостереження або сприйняття певного факту, явища: побачити дії або почути звуки (удару, свердлення, розпилу) на визначеній відстані в різних умовах освітлення; зі встановлення наявності або відсутності у конкретної особи професійних навичок, в основному можливості відкриття чи зламу запірних пристроїв. Особливостями проведення слідчого експерименту є застосування тактичних прийомів, спрямованих на досягнення мети слідчої (розшукової) дії, основними з яких є реконструкція обстановки; максимальна схожість умов проведення слідчого експерименту з умовами, в яких вчинявся злочин, багаторазовість проведення однорідних експериментів та їх поетапне проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянова Т. В. Криминалистика : учеб. [для вузов] / [Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р.] ; под ред. засл. деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – 990 с.
2. Агафонов В. В. Криминалистика : пособие [для сдачи экзамена]. – 5-е изд., испр./ В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.
3. Аленін Ю. П. Теоретичні та практичні основи розкриття і розслідування осередків злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Ю. П. Аленін. – Х., 1997. – 28 с.
4. Андреев И. С. Курс криминалистики / И. С. Андреев, Г. И. Грамович, Н. И. Порубов ; под ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Выш. шк., 1997. – 335 с.
5. Анциферов В. П. К вопросу о структуре криминалистических характеристик преступлений / В. П. Анциферов // Вопросы совершенствования криминалистической методики : сб. науч. тр. – Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1991. – 135 с.
6. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Л. І. Аркуша. – Х., 2002. – 19 с.
7. Астанова Л. И. О времени, месте и участниках допроса / Л. И. Астанова, Э. О. Гарьягдыева // Проблемы первоначального этапа расследования. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1986. – С. 36-39.
8. Асташкина Е. Н. Криминалистические алгоритмы в расследовании квартирных краж : учеб. пособие / Е. Н. Асташкина, Н. А. Марочкин. – М. : Юрлитинформ, 2003. – 112 с.
9. Атанасович В. Е. Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений / В. Е. Атанасович // Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск : Темплан, 1989. – 136 с.
10. Баев О. Я. Реальные следственные ситуации и их модели / О. Я. Баев, Н. Б. Баева // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.
11. Баев О. Я. Реальные следственные ситуации и их модели / О. Я. Баев, Н. Б. Баева // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.
12. Балашов Д. Н. Криминалистика : учеб. / Д. Н. Балашов,

- Н. М. Балашов, С. В. Маликов. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 503 с.
13. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підруч. / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
 14. Баранов Н. Н. Расследование краж, совершенных в условиях крупного города. / Н.Н. Баранов. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1997. – 30 с.
 15. Басай В. Д. Основи одорології : монограф. / В. Д. Басай, О. А. Кириченко. – Івано-Франківськ : Вид-во “Плай”, 2002. – 580 с.
 16. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002) / В.П. Бахин. – К. : [б.и.], 2002. – 268 с.
 17. Бахін В. П. Тактика допиту : навч. посібник / В. П. Бахін, В. К. Весельський. – К. : НВТ «Правник», 1997. – 64 с.
 18. Бахін В. П. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2002. – Ч. I. – 356 с.
 19. Бахин В. П. Преступная деятельность: понятие, характеристика, принципы, изучение : монограф. ; под ред. П. В. Мельника / В. П. Бахин, Н. С. Карпов, П. В. Цымбал. – К., 2001. – 348 с.
 20. Бахин В. П. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью / В.П. Бахин, Н.С. Карпов. – К. : Основа, 2002. – 458 с.
 21. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА М), 2001. – 240 с.
 22. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин. – М. : Юр. лит., 1988. – 304 с.
 23. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. – 2-е изд., доп. / Р. С. Белкин. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
 24. Белкин Р. С. Курс криминалистики : учеб. пособие [для вузов] / Р. С. Белкин – 3-е изд., доп. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2001. – 837 с.
 25. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 1 : Общая теория криминалистики. – 408 с.
 26. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Рафаил Самуилович Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 480 с.
 27. Беляков А. А. Криминалистическая характеристика и особенности расследования краж, совершаемых лицами, не имеющими постоянного места жительства и работы : дисс. ... кандидата юрид. наук / Беляков Александр Алексеевич. – Свердловск, 1986. – 286 с.
 28. Берназ В. Д. К вопросу о понятии обстановки совершения краж социалистического имущества на морском транспорте / В. Д. Берназ // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1985. – Вып. 3. – С. 44-47.
 29. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монограф. / В. В. Бірюков. – Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 664 с.
 30. Біленчук П. Д. Основи криміналістичної тактики : курс лекцій /

П.Д. Біленчук, А.П. Гель. – Вінниця : Вінницька філія МАУП, 2001. – 135 с.

31. Біленчук П. Д. Криміналістика : підруч.. / [П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.] ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с.

32. Бондарь В. С. Использование комплексного подхода при изучении информационной природы материальных следов в расследовании краж с проникновением в жилище / В.С. Бондарь // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – 2006. – № 3. – С. 149-156.

33. Бондар В. С. Напрямки оптимізації діяльності спеціаліста-криміналіста при проведенні огляду місця події у справах про крадіжки з проникненням в житло / В. С. Бондар // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ : наук.-теорет. журн. – 2007. – № 2. – С. 197-207.

34. Бондар В. С. Проблеми теорії та практики застосування спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні квартирних крадіжок : монограф. / В. С. Бондар, М. Я. Сегай. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 312 с.

35. Бояров В. І. Особливості методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. І. Бояров. – К., 2000. – 19 с.

36. Букаева И. Н. Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / И. Н. Букаева. – Тюмень, 2005. – 25 с.

37. Быков В. М. Проблемы расследования групповых преступлений : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза» / В.М. Быков. – М., 1992. – 28 с.

38. Быков В. М. Криминалистическая характеристика преступных групп / В.М. Быков. – Ташкент: Ташкентская высшая школа МВД СССР, 1986. – 136 с.

39. Васильев А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Васильев – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – 72 с.

40. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П Яблоков. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.

41. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

42. Великанов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Великанов Сергій Володимирович. – Х., 2002. – 218 с.

43. Весельський В. К. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник / Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 148 с.
44. Весельський В. К. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. К. Весельський, С. М. Зав'ялов, В. В. Пясковський. – К. : КНТ, 2009. – 160 с.
45. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монограф. / В. К. Весельський – К. : НВТ «Правник» – НАВСУ, 1999. – 126 с.
46. Вовчанська О. А. Розслідування незаконного перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О. А. Вовчанська. – Дніпропетровськ, 2014. – 213 с.
47. Возгрин И. А. Криминалистическая методика расследования преступлений / И. А. Возгрин. – Мн. : Выш. школа, 1983. – 215 с.
48. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція / А. Ф. Волобуєв. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1996. – 36 с.
49. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Волобуєв Анатолій Федотович. – Х., 2001. – 426 с.
50. Волобуєв А. Ф. Особливості механізму злочинних порушень бюджетного законодавства / А. Ф. Волобуєв, Р. Л. Степанюк // Вісн. Акад. правових наук України. – Х., 2003. – Вип. 4 (35). – С. 198–208.
51. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва / А. Ф. Волобуєв. – Х. : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. – 152 с.
52. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия / Т. С. Волчецкая; под ред. проф. Н. П. Яблокова. – Калининград : Калинингр. ун-т, 1997. – 248 с.
53. Гавло В. К. Обстановка преступления как структурный компонент криминалистической характеристики преступления / В. К. Гавло // Проблемы совершенствования тактики и методики расследования преступлений : сб. науч. тр. – Иркутск : Иркут. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – С. 131-136.
54. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений / В.К. Гавло. – Томск, 1985. – 357 с.
55. Гавло В. К. Проблемы теории и практики криминалистической методики расследования преступлений : автореф. дисс. на соискание. ученой степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза» / В. К. Гавло. – М., 1988. – 32 с.

56. Гаврилин Ю. В. Криміналістика в поняттях и термінах : учеб. пособие / Гаврилин Ю. В., Головин А. Ю., Тишутина И. В. ; под ред. А. Ю. Головина. – М. : Книжный мир, 2006. – 384 с.

57. Герасимов И. Ф. Криміналістическіє характеристики преступлений в структуре частных методик / Герасимов И. Ф. // Криміналістическіє характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Вып. 69. – Иркутск, 1978. – С. 45-49.

58. Герасимов И. Ф. Пути повышения эффективности методик раскрытия и расследования преступлений / Герасимов И. Ф. // Алгоритмы и организация решений следственных задач : сб. науч. тр. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1982. – С. 172-175 с.

59. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике / В. И. Гончаренко. – К. : Вища школа, 1984. – 149 с.

60. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криміналістики / Гросс Г. – [Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г.]. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

61. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Даньшин Максим Валерійович. – Х., 2000. – 210 с.

62. Доспулов Г.Г. Психология допроса на предварительном следствии / Г.Г. Доспулов. – М. : Юр. лит., 1976. – 112 с.

63. Драпкин Л. Я. Понятие и структура способа совершения преступления / Драпкин Л. Я., Уткин М. С. // Проблемы борьбы с преступностью : Труды Омской высшей школы милиции МВД СССР и Иркутского гос. ун-та им.А.А. Жданова. – Омск, 1978. – 174 с.

64. Еникеев М.И. Юридическая психология / М.И. Еникеев. – М. : Норма, 2008. – 256 с.

65. Ермолович В.Ф. Способы и механизм преступления / В. Ф. Ермолович // Под ред. засл. юриста Республики Беларусь, д-ра юрид. наук, проф. Басецкого И.И. – Мн. : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2000. – 107 с.

66. Ермолович В. Ф. Криміналістическа характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Мн. : Амалфея, 2001. – 304 с.

67. Жбанков В. А. Человек как носитель криміналістически значимой информации / В. А. Жбанков. – М. : Ассоциация "Профессиональное образование", 1993. – 36 с.

68. Журавель В. А. Окрема криміналістична методика розслідування злочинів : форма, структура, зміст / Журавель В. А. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2007. – Вип. 7. – 476 с.

69. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю та перспективи : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Зав'ялов Сергій Михайлович. – Х., 2005. – 232 с.

70. Зарубей В. В. Характеристика крадіжок, вчинених іноземними громадянами / В. В. Зарубей // Право України : юрид. журн. – 2000. – № 5. – С. 94-97.
71. Зарубей В. В. Тактика допиту підозрюваних (обвинувачених) при розслідуванні крадіжок, учинених іноземцями / В. В. Зарубей // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ : науково-теоретичний журн.. – 2010. – № 5. – С. 237-244.
72. Зарубей В. В. Типові сліди крадіжок: їх характерні ознаки / В. В. Зарубей // Право України : юрид. журн. – 2000. – №11. – С. 50-52.
73. Зуйков Г. Г. Криміналістическое учение о способе совершения преступления / Г. Г. Зуйков. – Социалистическая законность. – М., 1971, вып. № 11. – С. 14-19.
74. Исаева Л. М. Специальные познания в уголовном судопроизводстве / Л. М. Исаева. – М. : ЮРМИС, 2003. – 304 с.
75. Іщенко А. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монограф. / А. В. Іщенко, І. П. Красюк, В. В. Матвієнко. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. – 212 с.
76. Іщенко А. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посібник / А.В. Іщенко, І.О. Ієрусалимов, Ж. В. Удовенко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
77. Ищенко Е. П. Криминалистика : учеб. / Е. П. Ищенко, А. А. Топорков ; под ред. Е. П. Ищенко. – М. : Юрид. фирма «КОНТРАКТ» ; ИНФРА-М, 2005. – 748 с.
78. Ищенко П. П. Специалист в следственных действиях (уголовно-процессуальные и криминалистические аспекты) / П. П. Ищенко. – М. : Юр. лит., 1990. – 158 с.
79. Кадатенко Е. П. Некоторые особенности осмотра места происшествия по делам о квартирных кражах / Е. П. Кадатенко // Вестник криминалистики. – 2007. – № 4. – С.106-110.
80. Карнеева Л. М. Тактические основы организации и производства допроса в стадии расследования : учеб. пособие / Л.М. Карнеева. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. – 147 с.
81. Карнеева Л. М. Тактика допроса на предварительном следствии / Карнеева Л.М., Ордынский С.С, Розенблит С.Я. – М. : Госюриздат, 1958.
82. Карпов Н. С. Злочинна діяльність : монографія ; під ред. В.П. Бахіна / Н. С. Карпов. – К. : Видавництво Семенко Сергія, 2004. – 310 с.
83. Карпов Н. С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н. С. Карпов. – К., 2008. – 32 с.
84. Карпов Н. С. Криминалистическое изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований). – К. [б.и.], 2004. – С. 218.

85. Керівництво з розслідування злочинів : науково-практичний посібник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одісей, 2010. – 960 с.
86. Ковтуненко Л. П. Ситуаційна зумовленість тактики слідчих дій : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Ковтуненко Лариса Петрівна. – Х., 2008. – 238 с.
87. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика» судебная экспертиза» / А.Н. Колесниченко. – Х., 1967. – 28 с.
88. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений / Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.
89. Комарков В. С. Тактика допроса : учеб. пособие / В. С. Комарков. – Х. : Юрид. ин-т, 1975. – С. 27-45.
90. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология / Коновалова В. Е. – Х. : Консум, 1999. – 157 с.
91. Коновалова В. О. Юридична психологія. Академічний. Курс : підруч. / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 240 с.
92. Косарев С. Ю. О современном состоянии системы методик расследования преступлений / Косарев С. Ю. // Вестник криминалистики ; отв. ред. А. Г. Филиппов. – Вып. 1 (29). – М. : Спарк, 2009. – 180 с.
93. Корж В. П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей : науч.-практ. пособие / В. П. Корж. – Х. : Право, 2002. – 279 с.
94. Криміналістика : підруч. / [Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва. – Х. : ХНУВС, 2011. – 666 с.
95. Криміналістика : підруч. [для студ. юрид. спец. вищих закладів освіти] / [Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
96. Криміналістика : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. – 380 с.
97. Криміналістика : підруч. / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 544 с.
98. Криминалистика : учеб. : в 3-х т. ; под ред. Р. С. Белкина, В. Г. Коломацкого, И. М. Лузгина. – М. : Акад. МВД РФ, 1995. – Т. 1 : История, общая и частные теории. – 280 с.
99. Криминалистика : учеб. [для вузов] / [И. Ф. Герасимов, Л. Я. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.] ; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 2000. – 672 с.

100. Криміналістика / под ред. Р. С. Белкина, Г. Г. Зуйкова. – М., Юр. лит., 1968. – 696 с.
101. Криміналістика : учеб. [для ВУЗов] / отв. ред. проф. Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во БЕК, 1997. – 704 с.
102. Криміналістика : учеб. / под ред. И. Ф. Пантелеева, Н. А. Селиванова. – М. : Юр. лит., 1988. – 672 с.
103. Криміналістика : учеб. / под ред. проф. А. Г. Филиппова и А. Ф. Волынского. – М. : Спарк, 1998. – 282 с.
104. Криміналістика : підруч. / [П. Д. Біленчук, В. К. Лисиченко, Н. І. Клименко та ін.] ; за ред. П. Д. Біленчука. – 2-е вид., випр. і доп. – К. : Атіка, 2001. – 544 с.
105. Криміналістика : учебник [для студ. вузов] ; под ред. А. Ф. Волынского, В. П. Лаврова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Закон и право, 2008. – 943 с.
106. Криміналістика : мультимедійний підручник / П.Д. Біленчук, В.К. Весельський, Ю.Б. Комаринська, та ін. – К., 2008.
107. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / [О. М. Джу́жа, Є. М. Моїсеєв, В. В. Василевич та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. – К. : Атіка, 2003. – 400 с.
108. Кримінальний процесуальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р.. станом на 1 січня 2013 року. – Х. : Право, 2013. – 344 с.
109. Кримінальне провадження № 1/78/32/2013 Новомосковського міськрайонного суду у Дніпропетровській області.
110. Кримінальна справа № 1–159/2009. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.
111. Кримінальна справа № 1–158/2010. Архів Самарського районного суду м. Дніпра.
112. Кримінальне провадження № 1/135/55/2013. Архів Хортицького районного суду м. Запоріжжя.
113. Кримінальна справа № 1–491/2011. Архів Червонозаводського районному суді м. Харкова.
114. Кримінальна справа № 1–87/2007. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.
115. Кримінальна справа № 1–384/2009. Архів Новокодацького районного суду м. Дніпра.
116. Кримінологія : учеб. [для ВУЗов] ; под общ. ред. А. И. Долговой. – М. : Изд-во «Норма (Издательская группа Норма – Инфра. М), 2000. – 692 с.
117. Кузьмичов В. С. Теория и практика следственной деятельности : монограф. / В. С. Кузьмичов. – К. : НВТ «Правник», 1997. – 245 с.
118. Кузьмичов В. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монограф. / Кузьмичов В. С., Пиріг І. В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра

ЛТД, 2008. – 168 с.

119. Кузьмічов В. С. Криміналістика : навч. посібник / Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та Є. М. Моїсеєва. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 368 с.

120. Кузьмічов В. С. Алібі у розкритті злочинів : навч. посібник / В. С. Кузьмічов, В. В. Юсупов. – К. : КНТ, 2007. – 264 с.

121. Лавренюк В. В. Особливості розслідування крадіжок з проникненням у житло, вчинених організованими групами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.В. Лавренюк. – Одеса, 2015. – 24 с.

122. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / Ларин А. М. – М. : Юр. лит., 1970. – 224 с.

123. Лисиченко В. К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике / В. К. Лисиченко, О. В. Батюк // Криминалистика и судебная экспертиза. – 1988. – Вып. 36. – С. 3-8.

124. Лисиченко В. К. Содержание и функции следственного (судебного) осмотра документов / Лисиченко В. К. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 11. – К. : НИИСЭ, 1975. – 460 с.

125. Лисиченко В. К. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів : монограф. / В. К. Лисиченко, І. І. Когутич. – К. : ДІА, 2002. – 264 с.

126. Лузгин И. М. Методологические проблемы расследования / И. М. Лузгин. – М. : Юр. лит., 1973. – 216 с.

127. Лузгин И. М. Расследование как процесс познания / И. М. Лузгин. – М. : Изд-во ВШ МВД СССР, 1969. – 102 с.

128. Лукашевич В. Г. Криминалистическая теория общения: постановка проблемы, методика исследования, перспективы использования : монограф. / В. Г. Лукашевич. – К. : Изд-во Укр. акад. внутр. дел, 1993. – 194 с.

129. Лукашевич В. Г. Криміналістика як інтегративна галузь знань / В. Г. Лукашевич // Криміналістика у протидії злочинності : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовт. 2009 р.). – Вид., присвяч. 45-річчю кафедри криміналістики Київського національного університету внутрішніх справ. – К. : Хай-Тек Прес, 2009. – С. 63-66.

130. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий (допрос, очная ставка, предъявление для опознания, проверка показаний на месте) : учеб. пособие. – К. : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1989. – 126 с.

131. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монограф. / Є. Д. Лук'янчиков. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.

132. Макаренко Е. И. Раскрытие, расследование и предупреждение краж из квартир : учеб. пособие ; под общ. ред. А. Н. Ярмыша,

В. Г. Мельникова / Е. И. Макаренко. – Х. : ХИВД, 1994. – 114 с.

133. Макаренко Є. І. Крадіжки з квартир: мистецтво розслідування: монограф. / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 150 с.

134. Макаренко Е. И. О проблемах совершенствования методики расследования квартирных краж, совершенных группой лиц / Макаренко Е. И. // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 160 с.

135. Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц : дисс. ... кандидата юрид. наук : спец. 12.00.09 / Макаренко Евгений Иванович. – М., 1984. – 204 с.

136. Макаренко Є. І. Огляд місця події : навч. посібник / Є. І. Макаренко, О. В. Негодченко, В. М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. – 156 с.

137. Макаренко Є. І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навч. посібник / Є. І. Макаренко. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС, 2005. – 188 с.

138. Малярова В.О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / В. О. Малярова. – Х., 2005. – 258 с.

139. Методика розслідування квартирних крадіжок : навч.-метод. посіб. / В. С. Бондар, С. В. Головкін, О. А. Єршов та ін. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. – 400 с.

140. Мухин И. Г. Классификация способов совершения краж / И. Г. Мухин // Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для органов внутренних дел Республики Беларусь. – 2010. – С. 89-92.

141. Назаренко С. П. Шляхи вдосконалення взаємодії підрозділів ОВС під час розслідування квартирних крадіжок / С. П. Назаренко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. – 2006. – № 2. – С. 246-253.

142. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.

143. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-є вид., перероб. та доп. – К. : Алерта ; Центр учбової літ-ри, 2009. – Т. 1. – 964 с.

144. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника / В. А. Образцов. – М. : Юристъ, 1997. – 336 с.

145. Образцов В. А. Криміналістическая характеристика личности преступника и ее связи с потерпевшим и другими структурными элементами события преступления / В. А. Образцов // Криміналістическая виктимология (вопросы теории и практики) : сб. науч. тр. – Иркутск : Иркут. гос. ун-т им. А.А. Жданова, 1980. – 159 с.

146. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник ; за ред. Н.І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 240 с.

147. Очеретяний В. А. Поняття й сутність слідчого експерименту / В. А. Очеретяний // Право і суспільство : наук. журн. – 2015. – № 3. – 228 с. – С. 209-213.

148. Очеретяний В. А. Проблемні питання підготовки до слідчого експерименту / В. А. Очеретяний // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 05 груд. 2014 р.). – Х. : ХНУВС, 2014. – С. 482-485.

149. Очеретяний В. А. Організація і тактика проведення слідчого експерименту: дис. ... кандидата. юрид. наук : 12.00.09 / Очеретяний Владислав Анатолійович. – Дніпропетровськ, 2015. – 218 с.

150. Пантелеев И. Ф. Элементы криминалистической характеристики преступлений. Методология криминалистики : учеб. пособие [по курсу «Основы криминалистики»] / Пантелеев И. Ф. – М. : НИИмаш, 1982. – 88 с.

151. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А. А. Патик. – К., 2011. – 18 с.

152. Петелин Б. Я. Криминалистика и организация расследования преступлений / Петелин Б. Я. // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. тр. – М., 1988. – 116 с.

153. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монограф. / І. В. Пиріг – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. – 454 с.

154. Пиріг І. В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ: монограф. / І. В. Пиріг – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. – 312 с.

155. Пиріг І. В. Участь співробітників експертних підрозділів у розслідуванні крадіжок вантажів на залізничному транспорті : навч.-практ. посібник / І. В. Пиріг. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – 154 с.

156. Пиріг І. В. Поняття та сутність експертного дослідження місця події / І. В. Пиріг // Криминалистика и судебная экспертиза : межведомств. науч.-метод. сб. Вып. 59 ; отв. ред. И. И. Емельянова – К. : Министерство юстиции Украины, 2014. – С. 64-72.

157. Питерцев С. К. Тактика допроса / С.К. Питерцев, А.А. Степанов. – СПб. : Питер, 2001. – 160 с.

158. Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии / Н. И. Порубов. – Мн. : Минск. ВШ МВД СССР, 1978. – 134 с.

159. Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии: учебное пособие / Н. И. Порубов. – М. : Изд-во БЕК, 1998. – 208 с.

160. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI / Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.

161. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

162. Расследование хищений чужого имущества : учеб. пособие ; под ред. А. П. Резвана, М. В. Субботиной. – Волгоград : Волгогр. акад. МВД, 2001. – 104 с.

163. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підруч. / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

164. Самсонова В. В. Способи підготовки та вчинення крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів / В. В. Самсонова // Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Право», Вип. 1, 2014. – С. 302-308.

165. Самсонова В. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів / В.В. Самсонова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : «Юридичні науки», Вип. 5-2. Том 3. – Херсон, 2014. – С. 70-73.

166. Самсонова В. В. Об'єкт посягання та обстановка вчинення злочину як елементи криміналістичної характеристики методики розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів / В. В. Самсонова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. пр. – 2015. № 1 (75). – С. 528-536.

167. Самсонова В. В. Огляд місця події при розслідуванні крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів / В.В. Самсонова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. пр. – 2015. – № 2 (76). – С. 354-360.

168. Самсонова В. В. Понятие и составляющие способа совершения преступлений при расследовании краж / В.В. Самсонова // Журнал научных публикаций докторантов и аспирантов. – 2015. – № 5. – С. 354-356.

169. Самсонова В. В. Розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів: постановка проблеми / В.В. Самсонова // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 верес. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 642-644;

170. Самсонова В. В. Забезпечення верховенства права при проведенні окремих слідчих дій / В. В. Самсонова // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції : матеріали укр.-польськ. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15 листоп. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 233-235.

171. Самсонова В. В. Окремі тактичні прийоми проведення допиту на досудовому слідстві / В.В. Самсонова // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 30 квітня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр.

справ, 2014. – С. 52-54.

172. Самсонова В. В. Можливості слідчого з встановлення та розшуку злочинця при розслідуванні крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів / В. В. Самсонова // Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 16 трав. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 131-134.

173. Самсонова В. В. Способи вчинення злочину при крадіжках з дачних будинків / В. В. Самсонова // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5 груд. 2014 р.). – Х. : ХНУВС, 2014 – С. 488-490.

174. Самсонова В. В. Окремі питання проведення допиту / В.В. Самсонова // Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 16 верес. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 138-142.

175. Самсонова В. В. Місце вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики крадіжок з території садівницьких товариств і дачних кооперативів / В. В. Самсонова // Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 14 трав. 2015 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 95-97.

176. Седова Т. А. Значение криминалистической характеристики преступлений для разработки программ расследования / Седова Т. А. // Теоретические и практические проблемы программирования процесса расследования преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : Темплан, 1989. – С. 78-82.

177. Селиванов Н. А. О методологии криминалистической техники / Селиванов Н. А. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып № 6. – К. : Ред.-издат. отдел МВД УССР, 1969. – С. 58-63.

178. Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий / Н.А. Селиванов. – М. : Юр. лит., 1982. – 154 с.

179. Сербулов А. М. Тактические требования к организации расследования преступлений / Сербулов А. М. // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 6. – К., 1969. – С. 112-116.

180. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; судебная экспертиза» / Л. А. Сергеев. – М., 1966. – 22 с.

181. Скригонюк М. І. Криміналістика : підруч. / М. І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

182. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений / [В.К. Лисиченко, В.И. Гончаренко, М.В. Салтевский и др.] ; под ред. В.К. Лисиченко. – К. : Выща шк. Головное узд-во, 1988. – 405 с.

183. Справочник следователя. Выпуск второй (Практическая криминалистика: расследование отдельных видов преступлений). – М. : Юр. лит.,

1990. – 592 с.

184. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монограф. / Стахівський С. М. – К. : [б.в.], 2005. – 272 с.

185. Стукалин В.Б. Характеристика личности квартирного вора, как необходимый элемент криминалистической характеристики квартирных краж // Российский следователь : науч.-практ. и информ. изд. – 2004. – № 3. – С. 43-47.

186. Танасевич В. Г. Значение криминалистической характеристики преступлений и следственных ситуаций для методики расследования преступлений / Танасевич В. Г. // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – 104 с.

187. Танасевич В. Г. Типовая структура методики раскрытия и расследования отдельных групп преступлений (частной методики) / Танасевич В. Г. // Советская криминалистика: теоретические проблемы. – М. : Юр. лит., 1978. – 192 с.

188. Танасевич В. Г. Методика расследования и криминалистическая классификация преступлений // Танасевич В. Г., Образцов В. А. // Криминалистические характеристики в методике расследования преступлений : межвуз. сб. науч. тр. – Вып. 69. – Свердловск : УрГУ, 1978. – С. 64-69.

189. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монограф. / В. М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Юрид. академія МВС України ; Арт-Прес, 2002. – 432 с.

190. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монограф. / В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2009. – 404 с.

191. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монограф. / Тіщенко В. В. – Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. – 360 с.

192. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монограф. / В.В. Тіщенко. – Одеса : Фенікс, 2007. – 260 с.

193. Уткин М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации. – Свердловск : Свердловск. юрид. ин-т, 1975. – 57 с.

194. Федоров Ю. Д. Осмотр места происшествия (пособие для следователей) / Ю. Д. Федоров. – Ташкент : Ташкент. высш. шк. МВД СССР, 1969. – 108 с.

195. Филиппов А. Г. О понятии и содержании криминалистической характеристики преступлений / Филиппов А. Г. // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений : сб. науч. тр. Ташкентской высшей школы МВД СССР. – Ташкент, 1984. – С. 11-14.

196. Филиппов А. Г. Этапы расследования преступлений как категория криминалистической методики / Филиппов А. Г. // Проблемы первоначального этапа расследования : сб. науч. тр. ТВШ МВД СССР. – Ташкент, 1986. – С. 121-126.

197. Хань Г. А. Планування розслідування як основа оптимізації слідчої діяльності / Хань Г. А. // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. –

2000. – № 4. – 246 с.

198. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.

199. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 308 с.

200. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 304 с.

201. Чельшева О. В. Криминалистическое учение о механизме преступления : учеб. пособие ; под ред. И. А. Возгриня. – СПб. : Санкт-Петербург. ун-т МВД России, 2000. – 39 с.

202. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Чернявський Сергій Сергійович. – К., 2010. – 610 с.

203. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монограф. / С. С. Чернявський. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.

204. Швидкий О. Г. Планування та організація початкових слідчих дій при розслідуванні квартирних крадіжок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О. Г. Швидкий. – Х., 2000. – 19 с.

205. Швидкий О. Г. Допит потерпілого при розслідуванні квартирних крадіжок / О. Г. Швидкий // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. – Вип. 5. – Одеса, 1998. – С. 57-66.

206. Швидкий О. Г. Квартирні крадіжки: оптимальні системи слідчих дій // Право і безпека : наук. журн. – 2003. – № 1. – С. 147-150.

207. Швидкий А. Г. Криминалистическая характеристика квартирных краж // Актуальные проблемы государства и права : сб. науч. тр. – Одесса, 1996. – Вып. 3. – С. 257-269.

208. Швидкий А. Г. Осмотр места происшествия при расследовании квартирных краж / А. Г. Швидкий // Нова Конституція України і проблеми вдосконалення законодавства : темат. зб. наук. пр. – Х. : Нац. юрид. академія України, 1997. – С. 198-206.

209. Шепитько В. Ю. Криминалістика : курс лекцій. – 2-е изд., перераб. и доп. / Шепитько В. Ю. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.

210. Шепитько В. Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями : монограф. / В. Ю. Шепитько – Х. : Право, 2000. – 759 с.

211. Шепитько В. Ю. Криміналістика : підруч. / Валерій Юрійович Шепитько. – К. : Ін Юре, 2010. – 496 с.

212. Шепитько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / В. Ю. Шепитько – Х. : Право, 2001. – 560 с.

213. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монограф. / Валерій Юрійович Шепітько. – Харків : Харків юридичний, 2007. – 432 с.

214. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посібник / А. П. Шеремет. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.

215. Шиканов В. И. Пространственно-временные факторы в криминалистической характеристике преступления : лекции / Шиканов В. И. – Иркутск : Иркут. гос. ун-тет им. А.А. Жданова, 1980. – 21 с.

216. Шмонин А. В. Методика расследования преступлений: учеб. пособие / А.В. Шмонин. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2006. – 464 с.

217. Шурухнов Н. Г. Расследование краж : практик. пособие / Н.Г. Шурухнов. – М. : Юристь, 1999. – 112 с.

218. Шурухнов Н. Г. Криминалістика : учеб. / Н.Г. Шурухнов. – М.: Юристь, 2004. – 659 с.

219. Шурухнов Н. Г. Криминалістика : учеб. / Н. Г. Шурухнов. – 2-е изд., исправл. и доп. – М. : Эксмо, 2008. – 720 с.

220. Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Б. В. Щур. – Х., 2005. – 20 с.

221. Юсупов В. В. Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В.В. Юсупов. – К., 2005. – 16 с.

222. Яблоков Н. П. Криминалістика / Н. П. Яблоков – М. : Издательская группа «НОРМА – ИНФРА-М», 2000. – 384 с.

223. Яблоков Н. П. Теоретические, методологические и науковедческие основы криминалистики. Криминалістика в вопросах и ответах : учеб. пособие / Яблоков Н. П. – М. : Юристь, 2000. – 224 с.

224. Яблоков Н. П. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики / Н. П. Яблоков // Криминалистическая характеристика преступлений : сб. науч. тр. – М., 1984. – С. 95-99.

225. Яблоков Н. П. Предмет методики расследования преступлений / Н. П. Яблоков // Актуальные проблемы советской криминалистики. – М., 1980. – 104 с.

226. Яблоков Н. П. Расследование организованной преступной деятельности / Н. П. Яблоков. – М. : Юристь, 2002. – 172 с.

227. Янковий М. О. Особливості тактики допиту обвинувачених (підозрюваних) з використанням фактора раптовості / Янковий М. О. // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. ; редкол. : Є. М. Моїсеєв (голов. ред.) та ін. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – № 1 (9) – С. 55-59.

228. Янковий М. О. Тактичні засади допиту та розвідувального опитування: порівняльне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / М.О. Янковий. – Одеса, 2007. – 18 с.

Наукове видання

**Пиріг Ігор Володимирович
Самсонова Вікторія Василівна**

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК,
ВЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ САДІВНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ
І ДАЧНИХ КООПЕРАТИВІВ**

Монографія

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуда*
Редактор *Н.Ю. Веріго*

Підп. до друку 15.11.2017 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк трафаретний.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 9,25. Обл.-вид. арк. 9,50. Тираж 50 прим. Зам. № 01/18-м.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 370-96-59
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018